

Aðalskráning fornleifa á jörðum kirkjunnar í Selvogi:

Strönd, Vogsósar, Hlíð og Stakkavík



Birna Lárusdóttir

Fornleifastofnun Íslands
FS362-07141
Reykjavík
2007



Myndir á forsiðu:

Lóðrétt að ofan: Strandarkirkja (Ár-559b:002), Eiríksvarða á Svörtubjörgum (Ár-559:016), fjárborg í Vogsósalandi (Ár-559:018, bæjarrústir í Hlíð (Ár-560:001).

Lárétt frá vinstri: Gata, greypt í hraun í landi Stakkavíkur (Ár-561:011), Eiríksvarða á Svörtubjörgum (sjá Ár-559:016) og Fornigarður í Strandar- og Vogsósalandi (sjá Ár-559:017).

© Fornleifastofnun Íslands 2007

Bárugötu 3

101 Reykjavík

Sími: 551 1033

Fax: 551 1047

Netfang: fsi@instarch.is

Heimasíða: www.instarch.is

EFNISYFIRLIT

1. INNGANGUR.....	4
2. UM FORNLEIFASKRÁNINGU.....	5
3. FYRRI RANNSÓKNIR OG FRIDLÝSINGAR	7
4. FORNLEIFASKRÁ	8
ÁR-559 Vogsósar	10
ÁR-559b Strönd	24
ÁR-560 Hlíð	37
ÁR-561 Stakkavík	48
5. GLEFSUR UM MINJAR OG BYGGÐ Í SELVOGI	64
6. NIÐURSTÖÐUR	67
KORT	68
HEIMILDASKRÁ.....	77

1. Inngangur

Sumarið 2007 fór fram fornleifaskráning á jörðum kirkjunnar í Selvogi, þ.e. Strönd, Vogsósum, Hlíð og Stakkavík. Verkið var unnið fyrir Biskupsstofu vegna fyrirhugaðs deiliskipulags. Yfirumsjón með skipulaginu hefur Teiknistofa Guðrúnar Jónsdóttur. Ákveðið var að gera aðalskráningu á jörðunum, enda þótti ekki raunhæft að framkvæma deiliskráningu á svo stóru svæði, en það er mjög nákvæm og tímafrek úttekt. Deiliskráningar kann að verða þörf síðar á afmörkuðum reitum ef ákveðið verður að fara út í framkvæmdir eða skipuleggja byggð á svæðinu.

Áður hafði upplýsingum um fornleifar í Selvogi verið safnað úr heimildum í tengslum við svæðisskráningu í Ölfusi¹ en Selvogur er fyrsta heildstæða svæðið innan sveitarfélagsins sem skráð er á vettvangi. Alls voru skráðar 137 fornleifar á jörðunum fjórum. Birna Lárusdóttir, fornleifafræðingur, sá um vettvangsvinnu en Unnur Magnúsdóttir, fornleifafræðinemi, aðstoðaði við skráningu á Strönd og í Stakkavík. Heimildamenn voru feðgarnir í Vogsósum, þeir Þórarinn Snorrason og Snorri Þórarinsson en einnig Eggert Kristmundsson frá Stakkavík. Eru þeim sem og heimilisfólki þeirra færðar kærar þakkir fyrir einstakar móttökur, hjálpssemi og dýrmætan fróðleik um fornleifar á svæðinu.

¹ Hildur Gestsdóttir og Orri Vésteinsson. 1999. Fornleifaskráning í Ölfushreppi II. Svæðisskráning í Selvogs- og Ölfushreppi. FS084-99012. Fornleifastofnun Íslands.

2. Um fornleifaskráningu

Hátt á aðra öld er liðið síðan skráning fornleifa hófst á Íslandi en þó er enn langt í land að til sé heildstæð skrá um fornleifar á Íslandi. Á síðustu áratugum 19. aldar voru margir minjastaðir kannaðir á vegum Hins íslenska fornleifafélags, einkum staðir sem á einn eða annan hátt tengdust fornsögum og sögu þjóðveldisins. Eftir aldamótin 1900 dró úr fornleifakönnun á vegum félagsins og var þráðurinn ekki tekinn upp að nýju fyrr en um og eftir 1980.

Skoðanir manna á því hvað teljast fornleifar hafa breyst mikið á þessum tíma. Byggingar sem voru hversdagslegar fyrir hundrað árum eru nú orðnar minjar um horfna lífshætti. Skilningur hefur vaknað á nauðsyn þess að skrá upplýsingar um slíkar minjar og vernda þær fáu sem eftir eru fyrir komandi kynslóðir. Upplýsinga um gerð og ástand fornleifa er aðeins hægt að afla með vettvangsathugun, og við það er venjulega átt með hugtakinu fornleifaskráning (ýmist aðal- eða deiliskráning). Til þess að vettvangsathugun komi að fullu gagni verður þó fyrst að taka saman ýmsar upplýsingar, bæði skriflegar og munnlegar, sem vísa á minjastaði og geta gefið vísbendingar um hlutverk mannvirkjaleifanna (svæðisskráning).

Á undanförunum árum hafa verið gerðar breytingar á löggjöf um verndun fornleifa og hefur eftirlit með framkvæmd laganna verið aukið. Samkvæmt 10. grein þjóðminjalaga (nr. 107, 2001), eru allar fornleifar á Íslandi friðhelgar: „Fornleifum má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi né nokkur annar, spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja ...“ Er þessi fornleifakönnun í anda þeirra markmiða sem sett hafa verið þessari löggjöf. Mat á áhrifum framkvæmda á fornleifar gerir kröfur um fjölþætta athugun á heimildum og vettvangsrannsókn, enda er skilgreining á fornleifum í þjóðminjalögum víðtæk. Til fornleifa teljast hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum og öskuhaugum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;

- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið;
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast til fornleifa, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar.

Það er skýrt af þessari skilgreiningu að fornleifar eru ekki aðeins öll mannvirki heldur einnig staðir sem á einn eða annan hátt tengjast menningu og atvinnuvegum, hvort heldur sem er vöð eða álagablettir. Þessari skilgreiningu er fylgt við hefðbundna fornleifaskráningu.

Ef nauðsynlegt er talið að spilla fornleifum eða hylja þær, þarf að leita heimildar Fornleifaverndar ríkisins. Komi til björgunargraftar vegna framkvæmda, ber framkvæmdaaðili þann kostnað sem af því hlýst.

3. Fyrri rannsóknir og friðlýsingar

Lítils háttar fornleifarannsóknir hafa verið gerðar á jörðunum fjórum. Brynjúlfur Jónsson, fornfræðingur, heimsótti Selvog á ferðum sínum um Árnessýslu sumarið 1902.² Hann fjallar aðallega um sandfokið og áhrif þess á hina fornu byggð og telur upp nöfn sem enn þekkjast á rústahólum í landi Strandar. Þá fjallar hann um Fornagarð og önnur garðlög vestan við hann og telur þau vísbendingu um að byggð hafi verið milli Strandar og Vogsósa. Árið 1927 voru allar gamlar húsarústir í landi Vogsósa og aðrar fornleifar á Strönd og Vindási sem og hjáleigur friðlýstar af þáverandi þjóðminjaverði, Matthíasi Þórðarsyni. Sama gildi um Eimu og Eimuhjáleigu og árið 1976 voru allar gamlar mannamínjar í Herdísarvík einnig friðlýstar. Hvergi annarsstaðar á Íslandi er svo stórt, því sem næst samfellt friðlýsingarsvæði. Fornleifar á svæðinu eru víða vel varðveittar og fjölbreytileiki mikill, enda vitað að mínjarnar eru frá ýmsum tímum. Strönd fór í eyði rétt um 1700, Hlíð 1906 en Stakkavík ekki fyrr en 1943.

Á árunum 2000-2003 gerði Bjarni F. Einarsson fornleifakönnun vegna fyrirhugaðs Suðurstrandarvegar. Hann skráði nokkrar fornleifar sem talið var að kynnu að lenda í hættu vegna vegagerðar m.a. í landi Strandar, Vogsósa og Stakkavíkur.³ Auk þess gróf hann skurð í gegnum Fornagarð (Ár-559:017), sem liggur frá Hlíðarvatni og til suðurs að byggðinni við Selvog, og komst að því að hann hefur verið reistur milli 1104 og 1226.⁴

² Brynjúlfur Jónsson. 1903. „Rannsókn í Gullbringusýslu og Árnessýslu sumarið 1902.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1903*, bls. 31-51.

³ Bjarni F. Einarsson. 2003. Fornleifaskráning vegna mats á umhverfisáhrifum fyrirhugaðs Suðurstrandarvegar frá Þorlákshöfn að Grindavík og náma tengdum honum. Reykjavík, 2003.

⁴ Bjarni F. Einarsson. 2006. „Garður er granna sættir.“ *Árnesingur VII*, bls. 205-230.

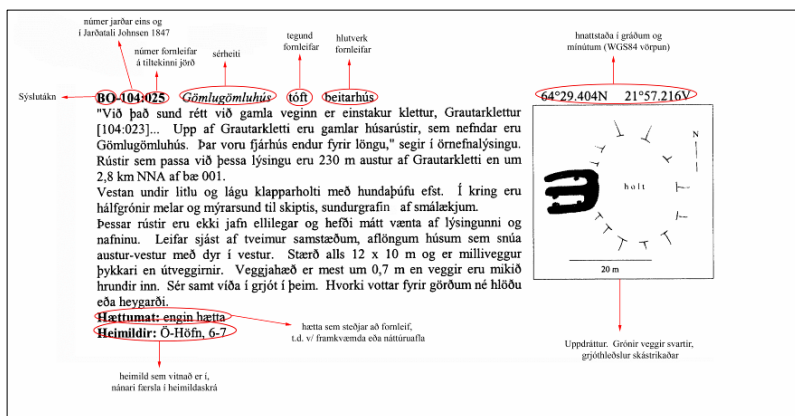
4. Fornleifaskrá

Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti (ÁR, SÞ o.s.frv.) og hver jörð hefur þriggja stafa númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því. Skipting jarða um miðja 19. öld ræður ekki aðeins númerum í skránni heldur er miðað við hana þegar ákvarðað er hvaða jörð ákveðnir minjastaðir tilheyra. Hverjum minjastað er gefin þriggja stafa kennitala sem er hengd við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: ÁR-191:001). Fornleifaskrá hvernar jarðar hefst á stuttu yfirliti yfir skiptingu jarðarinnar, eignarhald hennar og matsverð, og einnig er gefin stutt lýsing á náttúrufari og búskaparaðstæðum og sléttun túna. Þar á eftir kemur listi yfir fornleifar sem fundist hafa heimildir um.

Í skránni fær hver minjastaður eina grein og er framsetning upplýsinganna stöðluð. Í fyrstu línu hvernar greinar eru grunnupplýsingar auðkennisnúmer, sérheiti, tegund, hlutverk og hnattstaða. Á eftir auðkennisnúmeri kemur sérheiti hennar ef eitthvert er og síðan tegund. Með tegundarflokkun er leitast við að skilgreina hvers eðlis fornleifin er, þ.e. hvort um er að ræða mannvirki af einhverju tagi sem enn sést, og þá hverskyns (t.d. tóft, garðlag eða varða), mannvirki sem vitað er um en er horfið (heimild, örnefni) eða fornleif sem ekki hefur verið mannvirki (álagablettur, sögustaður eða nátttröll). Allir

fornleifastaðir eru greindir til tegundar en hlutverk þeirra er ekki alltaf hægt að ákvarða.

Á eftir hlutverki kemur hnattstaða minjastaðarins í gráðum og mínútum. Mæling hnattstöðu er gerð með



Dæmi um skráningu á dæmiqerðum minjastað

(stillingin WGS 84) og er mælt í miðju hvers minjastaðar. Áætlað frávik frá miðju er oftast ekki meira en 10 metrar að meðaltali. Þar sem getur um „heimild um...“ t.d. útihús, þá er átt við að eingöngu eru til heimildir um staðinn, en minjar hafa ekki fundist á vettvangi við skrásetningu. Þó engar minjar hafi fundist, er engu að síður tekin hnattstaða staðarins ef unnt hefur verið að ákvarða hann á grundvelli fyrirbyggjandi upplýsinga með um 50 metra frávik.

Í annarri línu hefst lýsing minjastaðar oftast á tilvitnun í fyrirbyggjandi heimildir en síðan

er staðsetningu hans lýst. Þar á eftir kemur oft lýsing á aðstæðum og síðast lýsing á mannvirkinu sjálfu ásamt öðrum upplýsingum sem við eiga.

Í næstsíðustu línu er lagt mat á þá hættu sem minjastaðurinn kann að vera í. Hættustig eru eftirfarandi: 1) engin hættu, 2) hættu og 3) stórhættu. Þeir minjastaðir sem eru fjarri byggð og öllu því umróti sem hugsanlega gæti skemmt þá teljast ekki í hættu. Minjar á eða við svæði þar sem framkvæmdir eiga sér stað teljast í hættu ef hugsanlegt er talið að þeim verði rótað. Sem dæmi um slíka staði má telja fornleifar í túni en þær teljast í hættu vegna þess umróts sem fylgir ábúð og búskap og minjastaðir sem eru á svæði þar sem framtíðar landnotkun er óráðin. Í stórhættu teljast minjastaðir þar sem miklar líkur teljast á að stöðum kunni að verða raskað vegna áætlaðs eða fyrirsjáanlegs umróts. Sem dæmi um slíka staði má nefna minjastaði sem eru á skipulagssvæði þéttbýlis, inni í skógræktarreitum, innan áhrifasvæðis stórframkvæmda eða sem uppblástur ógnar.

Gerð er grein fyrir hver er hættuorsök hverju sinni. Þá er í síðustu línu getið heimilda ef einhverjar eru, oft með skammstöfunum, en úr þeim er leyst í heimildaskrá aftast í skýrslunni.

ÁR-559 Vogsósar

Í Jarðabók Árna og Páls 1706 segir: "Jarðdýrleiki er sagður x, en það er óvíst, því engin geldst hjer tíund af." JÁM II, 462

Ekki til túnakort. Í Jarðabók Árna og Páls 1706 segir: "Þángtekja til eldiviðar er hjer erfiðari miklu, því að oft fellur sandfjúk yfir fenginn afla, og nýju erfiði til að kosta. Silúngsveiði hefur góð verið en brúkast nú lítt, meina menn til miklu meira gagns horfa, ef betur iðkaðist....Heimræði er hjer ekkert að kalla nema í lognum og ládeyðu um vor eður sumar. Selstöðu á jörðin í Hlíðarlandi og færa menn þó vatn til selfólks brúkunar, en kvikfje er vatnað stórbágindalaust í Hlíðarlandi. Beit á jörðin í Hlíðarlandi, óvíst hvað mikla, en Hlíð aftur sölvatekju í Vogshúsafjöru. Túninu grandar sandságangur. Sami sandágangur hefur eyðilagt að mestu engiveitu þá, sem áður var gagnvæn." JÁM II, 463

ÁR-559:001 Vogsósar bæjarhóll bústaður

6351.507N 2142.718V

"Nú og um langan aldur hafa Vogsósar, bærinn, staðið í Vogósatúni," segir í örnefnalýsingu. Bærinn í Vogsósum I er á gamla bæjarstæðinu, vestast í miðju túni og um 340 m NV af Vogsósum II. Búið er í húsinu þótt það sé að hluta orðið ansi laslegt.

Sléttuð tún og slegið er alveg upp að bænum að norðan og sunnan. Heimkeyrslan að bæ liggur úr suðri og malarhlað er að framanverðunni. Fjárhús og hlaða úr bárujárninu eru fast austan við íbúðarhúsið.

Bæjarhúsin standa á sama stað og eldri bær stóð áður. Íbúðarhúsið er austar en fjós og hlaða voru sambyggt því



Bæjarhóllinn í Vogsósum, horft í norður.

að vestanverðu. Þakið fauk af fjósi og hlöðu nýverið þannig að aðeins veggirnir standa eftir. Íbúðarhúsið var reist í tveimur áföngum, vesturhlutinn 1924 en sá eystri, sem snýr framhlíð í suður, á 7. áratug 20. aldar. Austan íbúðarhúss er sund, um 1,5 m breitt en þá tekur við hrörleg skemma með steiptum veggjum og járnþaki. Grjóthleðslur eru meðfram útveggjum í sundinu. Austan við skemmuna stóð lambhús en nú sjást aðeins leifar af grjóthleðnum útveggjum þess. Þegar Snorri Þórarinsson (f. 1957) var ungur var það haft fyrir hænur en hann man líka eftir að húsið væri kallað Smiðjukofi. Aftan eða norðan við leifar lambhússins er nú járnklædd skemma en þar voru áður hlaða og hesthús, hvorutveggja sambyggt lambhúsinu. Norðaustast allra húsa á bæjarstæðinu er síðan járnklædd skemma. Alls er húsalengja þessi um 30-40 m löng frá austri til vesturs. Lítil sem enginn hóll sést undir húsunum ef staðið er við þau að sunnanverðu en

aftan eða norðan við er dálítill hóll, allt að 1,5 m hár, 30 m langur og 8-10 m breiður og telur Snorri Þórarinsson að í honum hafi verið heygardur aftan við íbúðarhúsið og gamla fjósið. Snorri gróf fremur grunnt dren meðfram austanverðu íbúðarhúsinu fyrir nokkrum árum og varð ekki var við mannvistarleifar. Hins vegar gróf hann brunn frammi á hlaði nýlega. Þar kom hann niður á stóra hellu á 1,1-1,2 m dýpi og gólflag, allt að 10 cm þykkt. Áður hafði hann grafið fyrir vatnsleiðslu öllu vestar og komið niður á ruslalagið með fiskbeinum á um 1 m dýpi.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vogsósar, 1

ÁR-559:002 Bænhúshóll þúst bænhús

6351.456N 2142.652V

"Í framtúninu er Bænhúshóll, sem einnig er kallaður Lambhúshóll...," segir í örnefnaskrá. Bænhúshóll er í túni um 40 m SSA af bæ 001 og liggur heimreiðin, áður traðir 014, í austurjaðri hans. Ekki er getið um bænhús í Vogsósum í máldögum eða öðrum gömlum heimildum svo vitað sé. Hóllinn er sleginn og túnið í kringum hann sömuleiðis. Stakstæður hóll og áberandi, næstum flatir að ofan og allt að 2-3 m hár. Hóllinn er nálægt 20 m í þvermál en þó heldur ílangur NV-SA. Lágur hóll gengur út frá honum til suðurs og sömuleiðis gengur smáran frá honum til austurs sem mótar fyrir handan við heimreiðina. Ekki hafa



Bænhúshóll 002 á votviðrisdegi, horft í suður.

staðið byggingar þar í minni Þórarins Snorrasonar (f. 1931). Hóllinn gæti verið náttúrulegur að stofni til en þó er lag hans og útlit þannig að þar eru greinilega upphlaðnar mannvistarleifar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vogsósar, 1

ÁR-559:003 brunnur brunnur

6351.498N 2142.720V

Hlaðinn brunnur er á hlaðinu í Vogsósum I, um 5 m fram eða suður af dyrum fjóss sem nú er að hruni komið. Sléttað tún er allt í kring. Timburlok er yfir brunninum og steyppt kringum opið. Brunnurinn er hlaðinn að innan úr býsna þéttu hraungrýti og a.m.k. 3-4 m djúpur. Vatn var leitt úr honum inn í bæ þar til nýlega, en nú hefur nýr brunnur verið grafinn skammt austur. Brunnurinn er um 1 m í þvermál.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

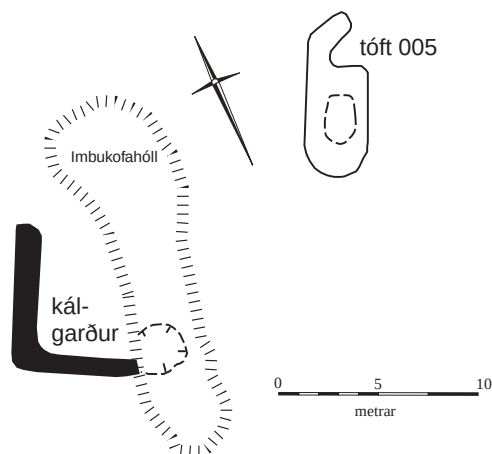
ÁR-559:004 Imbukofahóll hleðsla býli

6351.498N 2142.720V

"Imbukofahóll er í Austurtúni, en þar stóð Vogsósakot. Um hólinn liggur Fornigarður [017] og norður í Hlíðarvatn," segir í örnefnalýsingu. Imbukofahóll er aflangur hóll í norðanverðu túni um 130 m NA af bæjarhól 001. Grasi gróinn klapparhóll og er slegið allt í kringum hann. Óljóst vottar fyrir tóft norðan í syðsta hluta hólsins en hún er alveg á kafi í grasi og vart hægt að tala um hleðslur í því samhengi, aðeins hvílt sem er 2-3 m í þvermál. Þetta gætu verið leifar af útihúsi. Hóllinn sjálfur er eilítið bogadreginn og í hvíltinni vestan við hann sjást hleðslur, sennilega leifar af kálgarði og þar örlar enn á rabbabara. Hóllinn sjálfur hefur skýlt garðinum að austan en hlaðið hefur verið með hliðum hans að vestan og hugsanlega sunnan en hleðslurnar eru fremur ógreinilegar, enda mikil gróska í þeim. Alls hefur garðurinn verið um 10 x 10 m stór. Frekari leifar er ekki að sjá og hóllinn virðist náttúrulegur að mestu. Ekki er líklegt að bær hefði verið reistur uppi á hólnum, frekar við hann en hvergi sjást sannfærandi ummerki um slíkt. Garðlög liggja að hólnum úr þremur áttum: Norðvestri, vestri og austri. Nánar er fjallað um þau í 009. Þá er útihústóft fast norðaustan við hólinn, sjá 005.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vogsósar, 1



ÁR-559:005 tóft útihús

6351.568N 2142.560V



Útihústóft 005, horft í austur.

Tóft er á litlum grjóthól í túni rúma 10 m austur af norðurenda Imbukofahóls 004.

Slegið er allt í kringum hólinn.

Hóllinn er algróinn, um 10 x 6 m stór N-S og er nokkurt lausagrjót ofan á honum. Hæð hólsins er um 0,8 m. Smáhvílt er ofan í hann sunnantil og eins og smáhleðsla gangi fram úr honum til norðurs, vestan megin. Snorri Þórarinnson taldi hólinn náttúrulegan og ætlaði að slétta hann. Þegar hann gróf niður með brún hólsins kom hinsvegar í ljós greinileg hleðsla og var þá snarlega hætt við sléttun.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-559:006 Vogsósavað heimild um vað

"Þá var Vogsósavað rétt við túngarðinn [009] og eiginlega aðalvaðið," segir í örnefnalýsingu. Nú er ekki ljóst hvar nákvæmlega Vogsósavað var en þó er líklegt

að það hafi verið vestur eða suðvestur af bæ 001, þar sem breidd er á ósnum hátt í 250 m suður af Vaðhól 008.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vogsósar, 2

ÁR-559:007 Réttartangi hleðsla rétt

6351.726N 2142.428V

"Austan Vaðhóls [008] er Fúlavík, þar austar er Réttartangi, öðru nafni Réttarhóll vegna hóls, sem þar er," segir í örnefnalýsingu. Réttarhóll þessi er rúma 450 m norður af bæ 001. Undir honum að sunnan er stakur sumarbústaður og mun hann hafa raskað réttartóftinni að miklu leyti.



Réttarstæði 007 á Réttartanga, horft í suðvestur.

Bústaðurinn er á sléttum bala sunnan undir kúptum, grænum hól sem væntanlega er Réttarhóll.

Töluvert hefur lækkað í vatninu síðustu árin og skv. Þórarni Snorrasyni (f. 1931) var betra aðhald undir hólnum þegar hann var ungur, enda flæddi vatn upp að honum. Lítið sést nú eftir af réttinni en þó örlar á hleðsluleifum fast við norðvesturhorn girðingar umhverfis bústaðinn og hugsanlega utan í bakka fast undir hólnum, um 10 m austar. Engin leið er að átta sig á umfangi eða gerð mannvirkisins en þó má ætla að hóllinn hafi þjónað sem norðurhlið en hlaðið hafi verið fyrir, sennilega að austan- og sunnanverðu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-559:008 Gamlavað heimild um vað

6351.582N 2142.806V

"En Vaðhóll er nyrzt í Norðurtúni niður við Ós," segir í örnefnalýsingu. Ennfremur segir: "Mörg vöð eru á Ósnum, enda þótt hann sé eiginlega alls staðar fær. Nyrzt er Ósvaðið nyrðra eða Gamlavað niður undan Vaðhól." Vaðhóll er snögggróinn, kúptur hól um 40 m neðan við útfallið úr Hlíðarvatni.

Bakkar eru grónir og ekki sjást götur að vaðinu.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Vogsósar, 1

ÁR-559:009 Vogósatúngarður garðlag túngarður

6351.547N 2142.764V

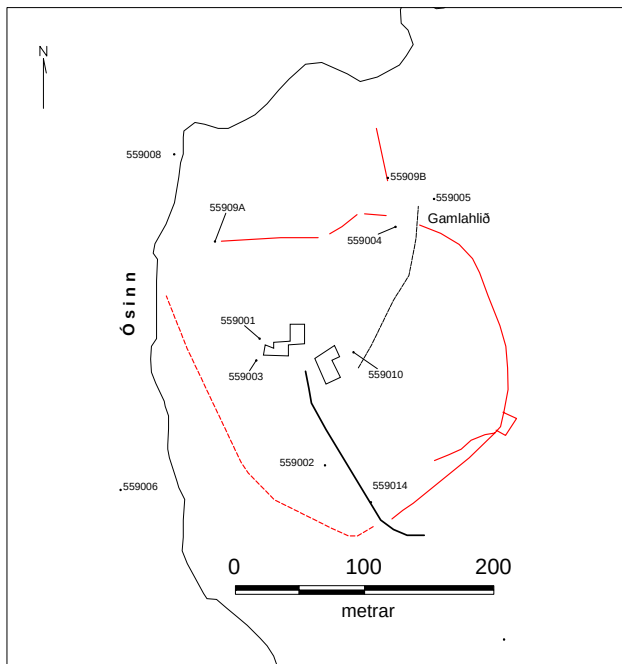
"Túnið var girt Vogósatúngarði aðeins á suðurhlið, en að austan Fornagarði [017], garði, sem getið er í málðaganum frá 1275 [...]," segir í örnefnalýsingu. Garðarnir við Vogósatún eru býsna flóknir og nú er alls ekki augljóst að Fornigarður hafi tengst túngarði. Því er farin sú leið að skrá garðlögin umhverfis tún hér en Fornigarður er nr. 017. Í stuttu máli markar túngarður Vogósatún að norðan, austan og sunnan og hefur sennilega einnig markað tún að vestan þótt það sé nú ógreinilegt. Að auki liggur garður frá Imbukofahól 004 til norðausturs út í Hlíðarvatn. Túnið í Vogsósum er allt slétt og slegið.

Lýsingin hefst hér í norðvesturhorni túns, rúma 80 m NA af bæjarhól 001. Þar sjást leifar túngarðsins fyrst um 10 m innan/austan við núverandi vesturjaðar túnsins. Garðurinn hefur verið sléttaður að einhverju leyti og er sleginn líkt og túnið í kring. Þetta er ávalur hryggur, 6-8 m breiður og mjókkar upp á við, bendir flest til að sandur hafi safnast upp að honum beggja megin og gert hann svo ávalan. Hægt er að rekja hrygginn um 70 m til austurs að hól sem er næst vestan við Imbukofahól 004. Líkast til er það Fagurhóll sem getið er í örnefnalýsingu. Handan Fagurhóls liggur mjög áberandi hryggur í norðaustur, í átt að Imbukofahól. Hann hlýtur hann að vera manngerður að hluta, er um 2 m hár að norðanverðu en mun lægri að sunnan. Þó sjást klettur gægjast út úr hryggnum er nær dregur Imbukofahól en næst hólnum er aftur regluleg upphækkun. Austan undir Imbukofahól er um 2 m bil áður en garðurinn hefst að nýju og er það væntanlega Gamlahlið sem getið er í örnefnalýsingu:



Túngarður 009 norðvestast í túni, horft í vestur.

"...við Imbukofahól er Gamlahlið; þar er eitt af hliðum Fornagarðs eða austurhlið." Nú er dráttarvélaslóð gegnum hliðið. Garðurinn heldur áfram til austurs og hefur honum ekki verið raskað á þessu bili þótt hann hafi að einhverju leyti afmyndast vegna sandfoks. Hann er allt að 2 m hár að utanverðu (norðan) en suðurhliðin er meira aflíðandi, væntanlega vegna sandfoksins. Víða gægist stóreflis grjót út úr garðinum þótt hann sé að langmestu leyti gróinn. Svona heldur garðurinn áfram um 60-70 m í austur frá Gamlahliði. Þar er 2-3 m breitt op, sennilega gamalt hlið. Norðan við þetta op er svæði, nú lagt undir tún, sem áður var nefnt Náthagi skv. Snorra Þórarinssyni. Sád var utan við náthagann svo að nú er þetta samfellt, slétt tún en þó er meiri grænka þar



Vogsósatúngarður 009 sýndur með rauðu, bæjarstæðið fyrir miðju korti.

núverandi túngirðingu. Þórarinn Snorrason man eftir því að hryggurinn hafi verið greinilegi og telur klárlega að þar hafi verið túngarður sem nú sé á kafi í sandi. Þá lýkur lýsingu á Vogsósatúngarði, þeim sem umlykur túnið.



Garður norðan við tún, stundum talinn til Fornagarðs 017.

sem náttuginn var. Stærð hans hefur verið um 80 x 40 m NV-SA af grænkunni að dæma. Ekki er ljóst hvort náttuginn var afgirtur en það verður þó að teljast líklegt. Sunnan við téð op á túngarði örlar á tóft sem hefur verið byggð upp við hann innanverðan. Hún er einföld og algróin, um 15 x 4-5 m stór N-S og snýr opið í norðurátt. Sennilega hefur þetta verið rétt af einhverju tagi en virðist þó í stærri kantinum fyrir kvíar. Áfram heldur garðurinn og sveigir nú sífellt meira í suður. Um 100 m sunnan við réttina er önnur rétt, byggð við hann utanverðan, í slakka milli garðs og hóls sem er austar. Hún er einföld og ferköntuð, u.þ.b. 20 x 10 m stór frá norðri til suðurs og veggjahæð mest um 0,3 m. Veggir eru algróinir. Ekki var þessi rétt í notkun í minni Þórarins Snorrasonar (f. 1931). Skammt sunnan við réttina er engu líkara en garðurinn klofni og sé tvöfaldur á kafla. Vesturendinn er stæðilegri en hverfur í túni eftir um 50 m. Austurhlutinn er lægri en heldur áfram niður til suðurs, í átt að heimreiðinni og hverfur þar skammt ofan við.

Ekki er greinilegur túngarður meðfram vesturhlíð túnsins sem er á bakka Óssins úr Hlíðarvatni. Þar sést þó smáhryggur

Frá honum liggur einnig garður til norðausturs og virðist sem sá hluti sé stundum talinn til Fornagarðs 017 þótt hann tengist honum ekki sjáanlega nú. Garður þessi liggur frá norðurenda Imbukofahóls og út að suðausturhorni Hlíðarvatns, þar sem ósinn rennur úr því. Tengsl hans við túngarðinn sjálfan eru fremur óljós vegna grósku vestan hólins en þó virðist sennilegt að hann hafi tengst horni kálgarðsins sem lýst var með Imbukofahól 004. Garður þessi er alls um 30 m langur, ósleginn hryggur í túni. Hann hverfur þar sem túninu sleppir og sennilegt er að vatnið hafi áður náð upp að garðsendanum, enda vitað að yfirborð þess hefur lækkað á 20. öld. Vogsósatúngarður afmarkar alls svæði sem er um 270 x 250 m stórt. Með staka garðinum bætist við svæði sem markast af túngörðum að sunnan og norðan og Ósnum að vestan, alls um 150 x 80 m stórt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vogsósar, 1

ÁR-559:010 Vogsóshjáleiga þúst fjárhús

6351.503N 2142.630V

Leifar af fjárhústóft eru fast austan við núverandi fjárhús sem stendur austast á hlaðinu í Vogsósum I. Sennilega hafa þessi fjárhús verið reist á sama stað og Vogsóshjáleiga stóð áður en um hana segir í örnefnalýsingu: "Austurtún austan bæjarins frá tröðunum og Vogsóshjáleigu, sem stóð þar, sem gripahúsin og heimahlaðan eru nú." Hjáleigan hefur verið í byggð árið 1706 þegar Jarðabók Árna og Páls var rituð: "Wogshúsa Híáleiga. Dýrleiki er áður talinn í heimaörðinni. Ábúandinn Einar Magnússon."

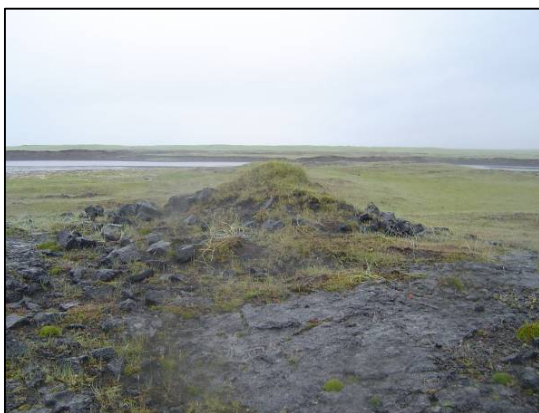
Tún skammt austan við hlaðið. Tóftin er af fjárhúsum sem voru í notkun vel framyfir 1980. Nú sést ekki nema þúst eftir, enda hefur hústóftin verið fyllt upp að nokkru leyti með rusli og haug úr fjárhúsum. Norðan við tóftina er nú rúllustæði en undir henni mótur fyrir dæld í dálitlum hól, samhliða hlöðu í núverandi fjárhúsum, og gætu þetta verið leifar af heygarði. Alls er þessi meinti heygarður allt að 15 m langur A-V og 6-7 m breiður og hæð hans allt að 1,3 m en sé allt meðtalið er þústin 17 x 15 m stór, heldur lengri N-S.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir:Ö-Vogsósar, 1; JÁM II, 463

ÁR-559:011 *Vogsósaborg* heimild um fjárskýli 6351.405N 2142.314V
"Vogsósaborg var í eina tíð á Völlum upp við Fornagarð [017]. Vogsósarétt var þar seinna og Vogsósabeitarhús. Vogsósar II eru þarna nú og útihúsin," segir í örnefnalýsingu. Þessi mannvirki voru skv. Þórarni Snorrasyni þar sem nú eru útihúsin austan við Vogsósa II. Þetta er um 380 m SA af bæjarhól 001 og um 200 m utan við túngarð 009. Svæðið hefur allt verið lagt undir íbúðarhús og útihús. Ekki sjást lengur leifar af mannvirkjum á þessum stað. Þórarinn Snorrason (f. 1931) man eftir a.m.k. þremur fjárhústóftum á svæðinu og telur að húsin hafi hýst allt að 200 fjár.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir:Ö-Vogsósar, 3

ÁR-559:012 *Hjallhólar* þúst hjallur 6351.096N 2142.679V



Grjóthrúga á Hjallhólum 012, horft í vestur.

Skamkvæmt Þórarni Snorrasyni eru Hjallhólar um 770 m suður af bæjarhól 001. Það hljóta þó að vera aðrir Hjallhólar en getið er í örnefnaskrá, sjá 031. Hálfgrónir, harðlendir hólar við Ósinn, ruslahaugur er skammt austan við. Ekki sjást greinileg ummerki um hjall á hólunum en á hærri hólum er stór, toppmynduð grjóthrúga, 3-4 m í þvermál, gróin á toppnum. Grjót hlýtur að hafa verið borið saman á hólum og jafnvel gæti þetta verið vörðubrot.

Hættumat: engin hætta
Heimildir:Ö-Vogsósar, 4-5

ÁR-559:013 *Kirkjuvegur* vegur leið
"Kirkjuvegur eða Prestavegur var gata kölluð frá Vogósum suður að [Strandar]kirkju," segir í örnefnalýsingu Vogsósa. Prestavegur lá hér um bil í beina línu milli Vogsósa I og Strandakirkju ÁR-559b:002. Hann sést víða mjög vel, enda

myndarlegt mannvirki, t.d. um 1 km suður af bæjarhól 001. Á því svæði er hann um 350 m vestan og neðan við Fornagarð 017. Ekki er vitað hvenær vegurinn var lagður en í sóknarlýsingu frá 1840 segir: "Frá Vogsósum að heimakirkjunni á Strönd eru í beinni línu eftir mælingu hr. B. Gunnlaugsens 1132 faðmar, en hann sagðist þora að fullyrða, að með smáhæðum upp og ofan og með götukrókum væri vegur þessi full 1200 faðmar." Orðalagið gæti bent til að þá hafi staðið til að leggja veginn eða í það minnsta að hugur prestsins hafi staðið til þess. Vegurinn liggur um sandorpið hraun að mestu en nær Vogsósum I er hann kominn undir tún.

Vegurinn hefur verið ruddur og markast víða af steinaröðum beggja vegna. Hann er á bilinu 2-3 m breiður og lengdin hefur alls verið 2,5 km eða rúmlega það. Virðist sem grjóti hafi verið rutt eða það tínt úr veginum og raðað meðfram hliðum hans. Sjálfur vegurinn er sandi þakinn og sömuleiðis allt svæðið í kring. Ekki er að sjá að hann hafi verið upphlaðinn en sennilega hefur hann verið varðaður alla leið, í það minnsta eru víða við hann vörðubrot og jafnvel uppistandandi vörður. Sú eina þeirra sem er vitað til að sé nafngreind er Þuríðarvarða en um hana segir í örnefnalýsingu: "Miðhóll er þar, sem nú er suðurhliðið. Þá er Stórhóll. Hjáleigur frá Strönd eiga að hafa verið, þar sem hólarnir eru nú. Þuríðarvarða er neðan götunnar." Þuríðarvarða mun vera skammt frá Stórhól en ekki er vitað af hvaða Þuríði hún dregur nafn sitt. Vegurinn liggur gegnum garðlög á nokkrum stöðum. Prestavegur verður að teljast nokkuð merkilegt mannvirki, ekki síst vegna þess að sandurinn milli Vogsósa og Strandar er mjög greiðfær og því síður þörf á vegi þar en víða annarsstaðar. Sennilega liggur beinast við að tengja lagningu vegarins við rúm fjárráð Strandarkirkju.

Hættumat: hætta, vegna rofs
Heimildir:Ö-Vogsósar, 2 og 3

ÁR-559:014 *Vogsósatraðir* heimild um traðir 6351.442N 2142.607V
"Vogsósatraðir lágu heiman frá bæ suður í Vogsósatúngarðshlíð," segir í örnefnalýsingu. Traðirnar hafa legið til suðurs þar sem heimreiðin liggur nú að Vogsósum I, utan í austanverðum Bænhúshól 002. Malarvegur í slegnu túni. Engar leifar sjást af tröðum lengur og Þórarinn Snorrason man ekki eftir þeim. Vegalengdin frá bæjarstæði og að túngarði 009 er 120-130 m

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar
Heimildir:Ö-Vogsósar, 1

ÁR-559:015 *Eysteinsvað heimild um vað*

6350.931N 2143.025V

"Niður undir Ósnum ytri var Ósvaðið syðra, sem einnig var kallað Eysteinsvað, líka Póstvaðið," segir í örnefnalýsingu. Eysteinsvað var heldur ofar en kampurinn eða um 1,2 km SSV af bæ 001. Á þessum stað er dálítill beygja á Ósnum. Að sögn Þórarins Snorrasonar var Ósinn víða fær en þessi staður var valinn vegna þess að það gat verið sandbleyta bæði ofan og neðan við Ósinn. Vaðið var einnig kallað Póstvað, enda lá póstvegurinn þar yfir og sjást hans greinileg merki austur, sjá 024.

Hættumat: engin hætta**Heimildir:** Ö-Vogsósar, 2**ÁR-559:016** *Eiríksvarða varða*

6352.923N 2137.850V

Í sóknarlýsingu frá 1840 segir frá Eiríksvörðu: "Þó Eiríkswarða sé ekki frá forntíð, er það samt ekki ómerkilegt,



Eiríkswarða, horft í austur. Hnúkar á Selvogsheiði í baksýn.

Árnasonar: "Eiríkur prestur hlóð vörðu þá sem við hann er kennd og kölluð Eiríkswarða; hún stendur fyrir ofan Hlíð á Hellisheiði. Sagði Eiríkur að ei mundi Selvogur verða rændur á meðan varða sú stæði óröskuð." Í örnefnalýsingu fyrir Selvogsafrétt segir: "Sagt er, að Eiríkur prestur á Vogsósum (1677-1716) hafi hlaðið hana til varnar gegn Tyrkjum. Eitt fet er frá Eiríksvörðu fram á brún. Sagt er, að sá, sem hreyfi vörðuna, eigi að fara fram af Björgunum." Varðan er fremst á hæsta punkti Bjarganna, 3,6 km austur af rústum Hlíðar ÁR-560:001 í beinni loftlínu. Varla er hægt að samþykkja að hún standi á Hellisheiði en orðalagið verður hér látið liggja milli hluta. Björgin tróna fremst sunnan í lágu fjalli sem er fremur aflíðandi bæði að austan og vestan en snarbratt að sunnanverðu. Varðan stendur mjög framarlega og er innan við 1 m fram á snarbratta klettabrún. Hún er óvenjuleg að gerð, eins og einföld vegghleðsla, um 2 m löng, sem liggur frá austri til vesturs. Mest er hún um 1,5 m há í miðjunni en yfirlínan er bogadregin þannig að varðan er hæst í miðju en lækkar út til endanna. Stórt grjót er í grunninum en smækkar eftir því sem ofar dregur. Hún er ágætlega hlaðin en ekki loku fyrir það skotið að hún hafi eitthvað verið endurbætt í seinni tíð. Hugsanlegt er að hún hafi verið notuð sem mið frá sjó og það sé ástæðan fyrir því hversu breið hún er - þannig hefur borið meira á henni úr fjarska. Reyndar segir í örnefnalýsingu fyrir Selvogsafrétt að vestari endi Bjarganna sé mið af sjó en varðan er á Björgunum miðjum. Að lokum má geta þess að lýsingin frá 19. öld kemur ekki vel heim og saman við útlit vörðunnar nú, þ.e. steinarnir eru ekki flatir og ílangir. Erfitt er að leggja mat á hvort sú lýsing hefur verið gerð eftir minni eða hversu nákvæm hún hefur verið.

Hættumat: engin hætta

að hún skuli enn nú standa óröskuð eftir so langa tíð. Hún er einhlaðin á mjög hári fjallsbrún; 1 fet er fyrir framan hana að skörpustu brúninni. Hún er 1n faðmur að neðan, lík einhlöðnum steingarðsparti. Er so hvör steinn lagður yfir annan. Flatir og ílangir eru þeir; allir snúa endar þeirra til beggja hliða. Allir eru þeir smáir sem lítilfjörlegir utanveggs hleðslusteinir. Hún er smáaðdregin frá báðum endum, ávöl að ofan og á hæð meðalmanni neðanvert á síðu, snýr austur og vestur til endanna, en flöt við norðan og sunnan átt. Þessi Eiríkur Magnússon dó 1716 og skyldu menn setja, að hann hefði vörðuna hlaðið 6 árum fyrir afgang sinn, þá er hún búin að standa í 123 ár." Kristian Kaalund minnist á vörðuna í riti sem kom út 1873: "Hátt uppi á brattri fjallsbrún er haglega gerð varða ("Eiríkswarða") til minningar um séra Eirík Magnússon (galdramann), sem var þar eitt sinn prestur." Vörðunnar er getið í Þjóðsögum Jóns



Eiríkswarða, horft í vestur. Fjar sést í Hlíðarvatn.

ÁR-559:017 Fornigarður garðlag vörslugarður

6351.009N 2141.919V

"Túnið var girt Vogósatúngarði [009] aðeins á suðurhlíð, en að austan Fornagarði, garði sem getið er í málðaganum frá 1275 á þennan hátt: "Sex vætter aa huertt fyrir garde enn fíorar utan gardz..." (DI, II,124). Er



Fornigarður skammt sunnan túna, horft í norður.

því þarna að sjá eitthvert elzta mannvirki á landi hér...," segir í örnefnalýsingu. Fornigarður liggur til suðausturs frá Vogsósum í átt að Selvogi. Hann sést fyrst um 550 m SA af Vogsósum I (001) en tæpa 200 m SA af Vogsósum II.

Næst Vogsósum II liggur garðurinn um tún og hefur sennilega verið raskað að einhverju leyti. Þar er girðing ofan á honum. Þar sem túnum sleppir tekur landgræðslugirðing við og þar er sandfyllt hraun, nú með mikilli lúpínu.

Næst Vogsósum er garðurinn fremur ógreinilegur en líkist helst grjóttundirstöðum sem stundum sjást undir girðingum - og það liggur einmitt ein slík á honum í túninu. Grjót gægist upp úr sverði og undir girðingunni má sumsstaðar greina hrygg og gefur hann til kynna að garðurinn sé óraskaður undir sverði og væntanlega þykku lagi af sandi. Svona heldur garðurinn áfram um 200 m til suðurs en þá tekur landgræðslugirðingin við með

sandfylltu hrauni og lúpínu svo langt sem augað eygir. Þar er garðurinn vel greinilegur og var rakinn á vettvangi tæplega 1 km til suðurs. Hvarvetna hefur mikill sandur fokið upp að honum beggja vegna svo aðeins stendur efsta steinaröðin upp úr. Á nokkrum stöðum hverfur garðurinn í lúpínubreiður en er þó víðast hvar hægt að sjá hann ágætlega. Bjarni F. Einarsson gróf nýverið í garðinn skammt ofan við Stórhól. Niðurstöður hans verða hér reifaðar í stuttu máli: "Undir einum steini, ofarlega í garðinum, fannst plast....Bendir það eindregið til þess að menn hafi verið að endurhlaða eða gera við Fornagarð allt fram á 20. öld. Nokkru neðar mátti sjá greinileg skil í hleðslutækninni. Við tók mun betur hlaðinn tvöfaldur garður. Varð grjótið stæra eftir því sem neðar dró. Neðst voru í vissum tilfellum steinar meira en manntak. Heildarhæð garðsins, eins og hann leit út nú [eftir uppgröft], var 1,66 metrar...Þar af var 1,1 metrar vel hlaðinn eða hugsanlega úr upprunalegum garði...Mesta breidd hans neðst var 0,96 metrar, en yfirleitt var hún 0,80 metrar...Garðurinn mjókkaði mjög upp á við...Var hann tæplega

helmingi breiðari niðri en uppi við efri brún eldri hlutans. Garðurinn hefur verið hlaðinn þannig að grjótið hefur ekki legið mjög þétt, heldur nokkuð gisið og loftað á milli." Um niðurstöður gjóskulagagreiningar segir Bjarni: Gulhvítt gjóskulag, sem lá "in situ" (á upprunalegum stað) undir garðinum reyndist að öllum líkindum vera gjóska úr Heklu frá árinum 1104. Jarðvegssniðin undir garðinum bentu einnig til þess að uppblástur á staðnum hafi hafist einhvern tímann um 1120, eða fyrir gosið mikla í sjónum úti fyrir Reykjanesi 1226.....Fornigarður er byggður einhvern tímann eftir Heklugosið 1104 og fyrir gosið mikla í sjónum úti fyrir Reykjanesi 1226, hugsanlega einhvern tímann á bilinu 1120 - 1226." Skammt suðaustan við Stórhól ÁR-559b:018 liggur garðlag niður frá Fornagarði í vinkel, fyrst til vesturs en svo beint í norður (sjá ÁR-559b:032). Áfram heldur Fornigarður en var ekki rakinn lengra á vettvangi. Á loftmynd virðist sem hann liggi í sveig og stefni niður í Selvog heldur fyrir austan Strandarkirkju.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Vogsósar, 1; Bjarni F. Einarsson 2006.

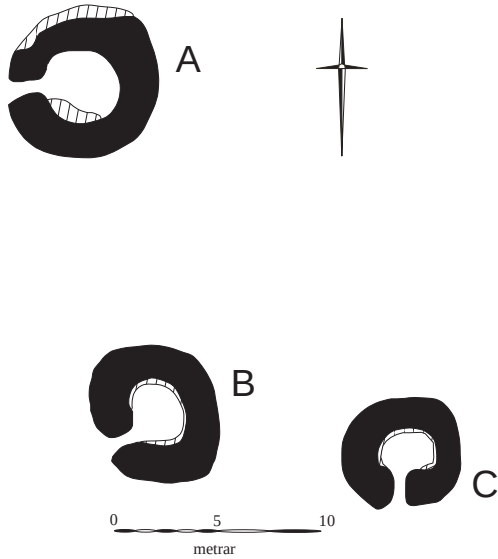


Fornigarður, horft í suður.

ÁR-559:018 tóftir fjárskýli

6351.744N 2141.509V

Þrjár tóftir af fjárborgum eru rúmum 150 m vestan við þjóðveginn um Selvog, 1,1 km norðaustur af Vogsósum 001. Tóftirnar eru á og utan í smáhrygg í nokkuð vel grónu helluhraun. Nokkur grænka er kringum rústirnar og



Ein af fjárborgum 018, horft í austur.

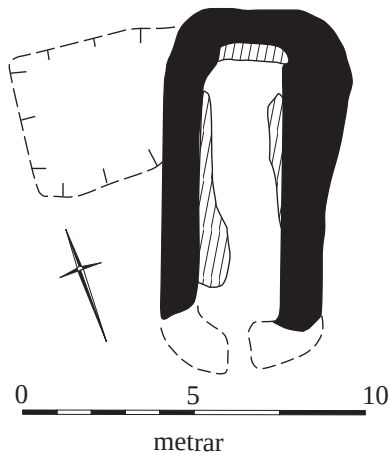
grösugar lægðir víða í kring.

Tóftirnar ná yfir svæði sem er alls um 25 x 25 m stórt. Allar eru þær mjög greinilegar og sennilega ekki mjög gamlar, a.m.k. ekki yngsta byggingarstigið. Nyrsta borgin, A, er á norðurenda hryggjarins. Hún er hringlaga og mikið hraungrýti sést í veggjum, bæði innan- og utanverðum. Sennilega hefur op verið í vestur. Innanmál borgarinnar er um 3 x 3 m en að utan er hún rúmir 7 m í þvermál. Veggir standa nokkuð vel og eru allt að 1 m háir. Rúmum 10 m SSA af A er önnur fjárborg, B. Hún er næstum alveg eins og sú fyrstnefnda en veggir standa þó ívið betur og eru allt að 1,2 m háir. Að utanverðu er hún um 6,5 m í þvermál en að innan um 4 m. Dyr eru greinilegar og snúa í suðvestur. Stór hella er skammt frá opinu og gæti hafa verið yfir dyrunum. Þriðja borgin, C, er um 6 m austur af B og stendur heldur neðar, á stalli utan í hryggnum og í smáhalla mót austri. Hún er rúmir 6 m í þvermál að utan og 3-4 m að innanverðu, veggjahæð mest um 0,8 m. Dyr hafa snúið í suður. Ekki er vitað hvenær fjárborgirnar voru í notkun en þær virðast ekki fornlegar og er helst að giska á að þær hafi verið í notkun á 19. öld. Reið- eða fjárgötur liggja N-S austan við holtið.

Hættumat: engin hættu

ÁR-559:019 Vogsósastekkur tóft stekkur

6352.205N 2141.146V



Vogsósastekkur 019, horft í norðvestur.

Á örnefnakorti Stangveiðifélags Hafnarfjarðar, sem hangir uppi í veiðihúsinu Hlíð, er merktur Vogsósastekkur austan þjóðveggar um 1,8 km norðaustur af bæjarhól 001. Þar er tóft á háum hól í ágætlega grónu hrauni. Víða í kring eru djúp og grösug dalverpi, Stekkjardalur skv. örnefnalýsingu Hlíðar: "Selbrekkur. Á þeim stað könnuðust þeir [heimildamenn í Stakkavík] við Stekkjardældir." Tóftin er allgreinileg en innra skipulag þó nokkuð óljóst, enda veggir mikið hrundir og grónir. Ætla má að heildarstærð tóftarinnar sé um 9 x 5 m. Greinilegasti hlutinn er austast, hól sem

liggur NV-SA og er um 8 x 2 m að innanmáli. Hleðslur rísa hæst að norðvestan, allt að 0,8 m og er grjót þar í innanverðri hleðslu en tóftin lækkar og fjarar út til suðaustus. Dyr sjást ekki en gætu hafa snúið í suðvestur. Sennilega hefur verið hólf vestan til í tóftinni, 3-4 m í þvermál en það er mjög óljóst. Þetta hólf lítur frekar út eins og það hafi verið stungið niður en hlaðið. Ekkert náttúrlegt aðhald er á staðnum og liggur ekki í augum uppi að tóftin sé af stekk þótt hún gangi nú oft undir nafninu Vogsósastekkur. Hennar er ekki getið í örnefnalýsingu Vogsósa.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Örnefnakort af Hlíðarvatni og nágrenni; Ö-Hlíð b, 1

ÁR-559:020 Skáli varða

6350.867N 2140.105V

Varða sem heitir Skáli er 2,4 km SA af bæjarhól 001. Hún er tæpum 100 m austan við þjóðveg og blasir við frá honum. Smáhóll í vel grónu hrauni.



Skáli 020, horft í austur.

Varðan hefur verið býsna stór og óvenjuleg og sést vel að. Hún er alls 3 x 2 m stór N-S að grunnfleti og um 1,1 m há, hlaðin úr stóru, köntuðu hraungrýti. Þess virðist hafa verið gætt líkt og við veggjahleðslu að láta sléttar hliðar snúa út þótt víða sé nú hrunið úr hleðslum. Þannig eru hleðslurnar óvenju vandaðar. Einkennilegar hleðsluleifar eru vestan við vörðuna. Frá norðurenda hennar liggur hleðsla til suðvesturs. Þetta er einföld steinaröð og víða nokkuð sokkin en þráðbein og stefnir beint í landgræðslugirðingu handan þjóðveggar og er næstum öruggt að um er að ræða hleðslu undan girðingu sem hefur verið fjarlægð. Einkennilegri hleðsluleifar eru 4-5 m norðvestan við Skála. Þær líkjast einnig grunni að hleðslu en heldur óreglulegri en girðingaundirstaðan. Þessar hleðslur mynda form sem er nánast bátslaga, 14-15 m langt

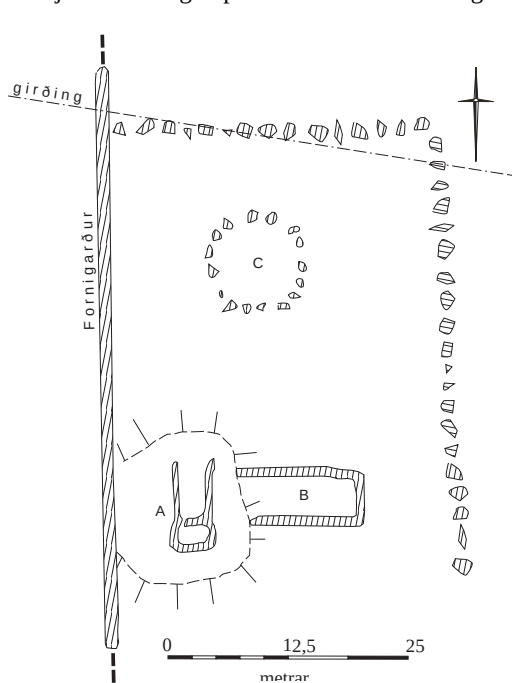
og með beinan "skut" að sunnan, 3-4 m breiðan, en oddmjótt "stefni" í norður. Aðeins sést grunnur hleðslunnar og hún virðist svipuð að gerð og girðingaundirstaðan en þó heldur sokknari í svörð.

Hættumat: engin hætta

ÁR-559:021 tóft beitarhús

6351.519N 2142.069V

Tóft, sem að sögn Þórarins Snorrasonar er af fjárhúsum, er rúma 500 m austur af bæjarhól 001 og tæpum 350 m utan við túngarð 009. Þýfður grasmói með hólum og hæðum. Tóftin er gróin en alls ekki fornleg, einföld að gerð og alls um 10 x 8,5 m stór frá NA-SV. Hún er ferköntuð og op á miðjum SV-gafli.



Tóftir 022

Hvorki vottar fyrir garða eða jötum og ekki heldur hlöðu. Veggir eru allt að 2 m þykkir, hæð mest um 0,6 m. Nokkurt grjót sést í þeim en þeir eru allsstaðar rofnir niður í mold að ofanverðu. Sennilega hefur ytra og innra veggjarbyrði verið grjóthlaðið en fyllt upp milli hleðslna með mold og/eða torfi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-559:022 tóftir óþekkt

6351.189N

2142.025V

Tóftir eru fast ofan eða austan við Fornagarð 017 rúma 800 m sunnan við bæjarhól 001. Sennilega er þetta Miðhóll en um hann segir í örnefnalýsingu: "Miðhóll er þar, sem nú er suðurhliðið [á Vogsósum II]. Þá er Stórhóll [Ár-559b-018]. Hjáleigur frá Strönd eiga að hafa verið, þar sem hólarnir eru nú." Sandorpið en nú töluvert gróið hraun 20-30 m

innan við landgræðslugirðingu.



Tóft 022A er fyrir miðri mynd en grillir í tóft 022C lengst til vinstri. Horft í norður.

hugsanlega af fjárborg. Veggir eru varla annað en grjótdreifar og óljóst hvar op hefur verið. Garðlag hefur sennilega legið út frá Fornagarði og umhverfis rústirnar, í það minnsta sést garður að norðanverðu, um 7-8 m norðan við rúst C. Yfir hann liggur landgræðslugirðing. Garðinn má rekja um 30 m í austur en þá tekur hann beygju til suðurs og er þokkalega greinilegur um 40 m til viðbótar. Þar hverfur hann í sand og lúpínu. Af stærð hins umgirta svæðis að dæma er líklegt að hér hafi verið girt um útihús frá Vogsósum en frekar hæpið að um hjáleigu sé að ræða.

Hættumat: hættu, vegna rofs

Heimildir: Ö-Vogsósar, 2

ÁR-559:023 Háavarða frásögn samgöngubót

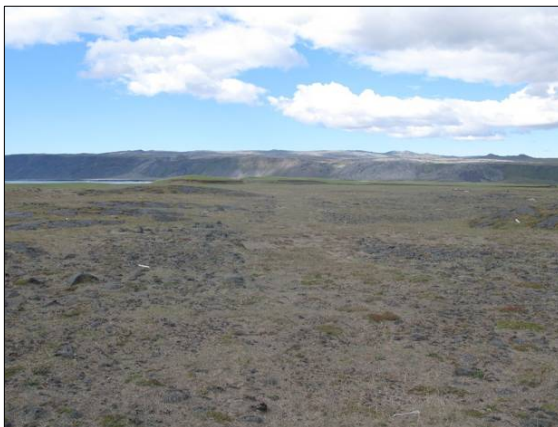
6351.320N 2140.999V

Háavarða var við Alfareleð ÁR-561:011, um 1,3 km austur af bæ 001. Þar er nú slétt svæði í krianum sunnan Vogsósaafleggjara en vestan þjóðvegjar. Varðan er horfin, sennilega vegna vegagerðar.

Hættumat: hættu, vegna vegagerðar

ÁR-559:024 vegur leið

6350.745N 2142.833V



Póstvegur 024, horft í norðvestur.

af bæjarhól 001. Þetta er um 120 m utan við Vogsósatúngarð 009. Ræktað tún. Gerðið er ferkantað, um 15 x 15 m stórt. Það sýnist hafa verið sléttað að hluta þótt veggirnir séu alveg greinilegir á loftmyndinni. Líklega hefur þetta verið kál- eða kartöflugarður en var þó ekki notaður sem slíkur í æsku Þórarins Snorrasonar. Þetta var fyrsta túnið hans og heyjaði hann þar sjálfur ungur að árum handa sínum kindum.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Á svæðinu eru 3 tóftir og garðlag utan um þær sem tengist Fornagarði. Alls er svæðið rúmlega 40 x 30 m stórt og snýr hér um bil N-S. Mest áberandi er lítill rústahóll (A) fast upp við Fornagarð. Þetta er sandhóll en efst í honum örlar á rúst sem væntanlega er að mestu á kafi í sandi. Rústin er um 9 x 4 m stór N-S, sennilega tvískipt og gæti suðurhlutinn hafa verið h.u.b. hringlaga. Ekki sést op milli hólfa en nyrðra hólfið er alveg opið í norður. Ekki er loku fyrir það skotið að þar sé hleðsla, komin á kafi í sand. Lúpína er fast upp við rústina að suðaustan. Áberandi hóll er undir rústinni, rúmlega 1 m hár og gætu verið uppsafnaðar mannvistarleifar í honum. Undir hólnum að austanverðu er gerði (B), lágreist og óljóst. Gerðið er ferkantað, alls um 14 m langt og 4 m breitt A-V, hlaðið á þrjár hliðar en hóllinn lokar fyrir að vestanverðu. Ekki sést op á því. Tóft C er um 12 m NNA af A. Hún er lágreist og ógreinileg, hér um bil sporöskjulaga og um 8 m í þvermál,

hugsanlega af fjárborg. Veggir eru varla annað en grjótdreifar og óljóst hvar op hefur verið. Garðlag hefur sennilega legið út frá Fornagarði og umhverfis rústirnar, í það minnsta sést garður að norðanverðu, um 7-8 m norðan við rúst C. Yfir hann liggur landgræðslugirðing. Garðinn má rekja um 30 m í austur en þá tekur hann beygju til suðurs og er þokkalega greinilegur um 40 m til viðbótar. Þar hverfur hann í sand og lúpínu. Af stærð hins umgirta svæðis að dæma er líklegt að hér hafi verið girt um útihús frá Vogsósum en frekar hæpið að um hjáleigu sé að ræða.

Hættumat: hættu, vegna rofs

Heimildir: Ö-Vogsósar, 2

ÁR-559:023 Háavarða frásögn samgöngubót

6351.320N 2140.999V

Háavarða var við Alfareleð ÁR-561:011, um 1,3 km austur af bæ 001. Þar er nú slétt svæði í krianum sunnan Vogsósaafleggjara en vestan þjóðvegjar. Varðan er horfin, sennilega vegna vegagerðar.

Hættumat: hættu, vegna vegagerðar

ÁR-559:024 vegur leið

6350.745N 2142.833V

Póstvegurinn að Strönd lá frá Herðisavík yfir brunahraun og hellur og hefur á þeim slóðum fylgt Alfareleð (sjá ÁR-561:011). Hann hefur þó klofnað frá henni, væntanlega á Víðasandi og lá yfir Ósinn neðarlega, á Eysteinsvaði eða Póstvaði 015. Póstvegurinn sést ágætlega í landgræðslugirðingu 100-200 m austan við vaðið.

Sandur sem sáð hefur verið í grasfræi og lúpínu.

Vegurinn sést ágætlega á nokkurra tuga metra kafla og vörðubrot við hann á nokkrum stöðum. Þetta er slétt slóð, 2-3 m breið og hefur sennilega verið rudd en ekki upphlaðin og ekki eru heldur hleðslur meðfram vegarköntum.

Hættumat: engin hættu

ÁR-559:025 gerði kálgarður

Á loftmynd af Vogsósum sést greinilegt gerði í túni rúma 90 m vestur af Vogsósum II og um 270 m SA

ÁR-559:026 Vörðufellsrétt tóft rétt

6351.984N 2138.170V

Gamla skilaréttin fyrir Selvog er uppi á Vörðufelli sem er lágt fell í Selvogsheiðinni 3,8 km austur frá Vogsósum 001. Samkvæmt örnefnalýsingu Þorkelsgerðis var hún ýmist kölluð Selvogsrétt eða Vörðufellsrétt.

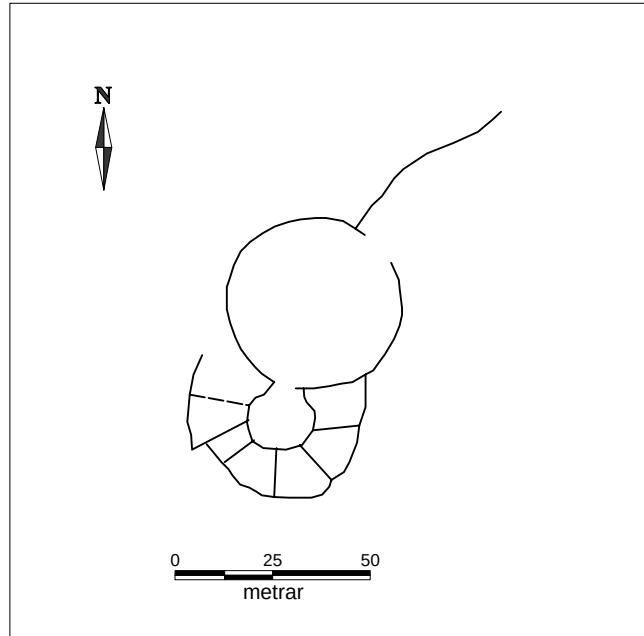
Lítið og lágt fell, ágætlega flatt og gróð að ofanverðu.

Réttin er norðarlega á vesturbrún fellsins.

Þetta er stór og mikil réttarrúst sem er alls um 75 x 50 m stór frá norðri til suðurs og að auki liggur aðrekstrargarður frá henni til norðausturs. Réttin sjálf skiptist í stórt gerði, almenning og dilka. Gerðið myndar nyrðri helming réttarinnar. Það er næstum óaðfinnanlega hringlaga og ekki ólíklegt að lagt hafi verið út fyrir hringnum áður en hleðsla hófst. Alls er gerðið um 45 m í þvermál og hefur verið rekið inn í það að norðaustan. Vestan við opið liggur áðurnefndur aðrekstrargarður út frá opinu og um 50 m til norðausturs. Er því ljóst að rekið hefur verið upp á fjallið að austan eða norðaustan. Op er á hringlaga gerðinu til suðurs, inn í almenning sem er um 17 m í þvermál, næstum hringlaga en ekki jafn reglulegur og gerðið. Út frá almenningnum liggja síðan dilkar í hálfhring, alls 8 eða 9 talsins. Töluvert hefur verið lagt í hleðslu réttarinnar, mikið grjót er í veggjum og víða mjög stórt. Þeir eru að miklu leyti hrundir en standa þó á stöku stað allt að 5-6 umfór af hleðslum og er veggurinn mest hátt í 1 m hár. Ekki er víst að allir dilkarnir hafi verið hlaðnir í einu, í það minnsta teygir ytra byrði tveggja eða þriggja hinna vestustu sig utar en þeirra sem austar eru. Hugsanlega hafa þeir verið byggðir síðar ellegar stækkaðir. Þórarinn Snorrason telur að réttinni hafi verið valinn staður uppi á fellinu því þar var nóg af hleðslugrjóti. Að öðru leyti hafi staðsetningin ekki verið sérlega heppileg og ekki alltaf auðvelt að reka féð upp hlíðarnar. Þessi rétt var í notkun framundir 1920. Þá hafði fyrir fáum árum verið reist girðing frá Hlíðarvatni og austur fyrir Urðarfell, m.a. til að hafa betri stjórn á búfénaði en fram að þeim tíma voru menn að missa fé inn um öll fjöll á haustin. Ný rétt var hlaðin við girðinguna og féll þá réttin á Vörðufelli fljótlega úr notkun. Réttin sem er enn í notkun austan við Hlíðarvatn var síðan reist 1953.

Hættumat: engin hætta

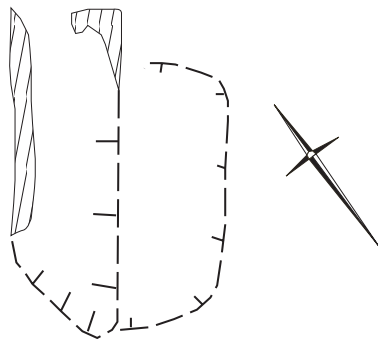
Heimildir: Ö-Þorkelsgerði, 9-10

**ÁR-559:027** tóft beitarhús

6350.733N 2143.183V

"Hjallhólar [031] og fjárhúsin eru ofan til við Kampinn hjá Ósnum og Þanghóll, þar var þang þurrkað, sem skorið var á klöppunum," segir í örnefnaskrá.

Beitarhúsarúst er niður á sjávarbökkum 1,5 km SSV af bæjarhól 001. Þórarinn Snorrason telur að húsin hafi verið í notkun framundir 1930.



5 metrar



Beitarhúsarúst 027, horft í austur.

Sandorpinn, snögggróinn og harðlendur sjávarbakki.

Tóftin er niðurgráfin, 13 x 4 m stór hér um bil frá austri til vesturs og er töluvert rof í henni að vestanverðu. Op snýr í austur. Hún er hálf full af sandi og hvorki sjást í henni jötur, garði eða hlaða. Svo virðist sem hólfi hafi verið samsíða tóftinni að sunnanverðu en það er mjög ógreinilegt. Veggir eru grjóthlaðnir, mest um 0,8 m háir.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: Ö-Vogsósar, 3

ÁR-559:028 gata leið

6351.373N 2141.812V

Greinileg gata liggur til austurs frá Vogsósum. Hún sést vel á loftmynd, fyrst þar sem túnum sleppir um 350 m austur af Vogsósum II. Gatan liggur að mestu um greiðfæra móa og sléttlendi.

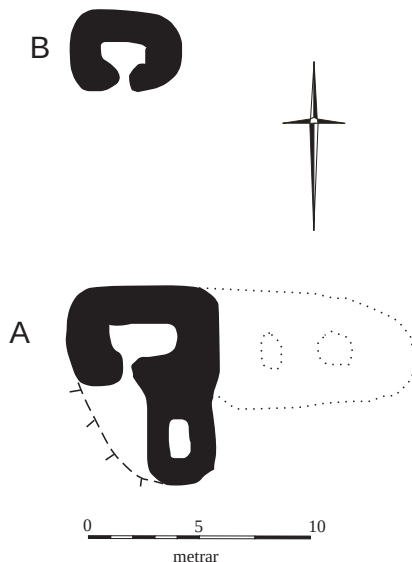
Væntanlega er þetta gamla leiðin austur í Ölfus og hefur sennilega verið notuð allt þar til bílvegur var lagður um Selvoginn. Gatan er mjög greinileg og gæti hafa verið rudd því hún virðist breiðari og greinilegri en venjulegar reið- og göngugötur. Hana má auðveldlega rekja um 2,7 km til austurs en þar verður hún fremur ógreinileg skammt norðan við þjóðveg. Sunnan hans er hins vegar önnur gata sem virðist eiga upptök í byggðinni við Selvog og virðast þessar tvær sameinast skammt sunnan þjóðveggar. Í framhaldinu sést greinileg gata 200-300 m sunnan þjóðveggar sem liggur áfram til austurs.

Hættumat: engin hætta

ÁR-559:029 Vindássel tóftir sel

6352.092N 2137.901V

Tóftir eru í Selvogsheiði hátt í 300 m NA af Vörðufellsrétt 026. Sennilega er þetta Vindássel en þess er getið í



gamalli landamerkjalyngu: "Að austanverðu eru landamerki milli Strandarlands og Eymu þessi: Við sjó ræður markhella: M [Ár-559b:030]. Þaðan bein lína í vörðu, vestanvert við Eymuhjáleigu. Þaðan bein lína í Eymuvörðu [Ár-559b:029]. Þaðan bein lína í vörðuna á Vörðufelli [035], og þar er í mörkum hella, sem höggvið er á M. Þaðan liggja mörkin norðar yfir Eymuból [030], austan til við Vindássel, og á Gapa í Hellholt. Þaðan bein lína í Kálfahvamm, vestan í Geitafelli." Í Jarðabók Árna og Páls 1706 segir um selstöðu Vindáss: "Selstaða á heiðinni vatnslaus sem annarstaðar."

Heiðalandslag, þýfðir móar en hraun er undir.

Tóftirnar eru tvær, á svæði sem er um 30 x 10 m stórt N-S. Tóft A er sunnar. Hún sker sig úr vegna gróðurfars og er grænni en dauflit heiðin á haustdegi. Hún er tvískipt, alls um 10 x 8 m stór frá norðri til suðurs og L-laga. Nyrðra hólfið er stærra, um 8 x 6 m stórt A-V og grillir í grjót á nokkrum stöðum í veggjum. Hitt hólfið er sambyggt að sunnan, um 4 x 4 m stórt. Ætla má að op hafi verið á miðjum suðurvegg stærra hólfsins en óvíst er með dyr á því minna. Aflangur hóll gengur útfra stærra hólfinu í austur og er hann lægri en tóftin (hún er mest um 0,6 m há). Í honum sjást tvær grunnar dældir og má vera að eldri mannvistarleifar leynist í hólnum. Stök tóft, B, er á hól rúmum 10 m norðar en tóft A. Hún er einföld, um 6 x 4 m stór A-V

og snúa dyr í suðurátt. Hvergi sést í grjót í þessum rústum þótt ætla megi að það leynist undir yfirborði.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Skýrsla Öbygðanefndar, 34; JÁM II, 457

ÁR-559:030 Eymuból hellir sel

6352.123N 2137.797V

Eymuból er getið í gamalli landamerkjalyngu: "Að austanverðu eru landamerki milli Strandarlands og Eymu þessi: Við sjó ræður markhella: M [Ár-559b:030]. Þaðan bein lína í vörðu, vestanvert við Eymuhjáleigu. Þaðan bein lína í Eymuvörðu [Ár-559b:029]. Þaðan bein lína í vörðuna á Vörðufelli [Ár-559:035], og þar er í mörkum hella, sem höggvið er á M. Þaðan liggja mörkin norðar yfir Eymuból, austan til við Vindássel [029], og á Gapa í Hellholt. Þaðan bein lína í Kálfahvamm, vestan í Geitafelli." Eymuból er um 100 m austur af Vindásseli 029 og liggur markalínan milli Strandar og Eymu um það.

Heiðalandslag, þýfðir móar en hraun er undir. Gaman er að koma í Eymuból, enda frekar óvenjulegur minjastaður. Um er að ræða jarðfall í hraunrás og opnast skútar inn í jarðfallið bæði til norðurs og suðurs. Alls er jarðfallið sjálft um 13 x 11 m stórt frá norðri til suðurs, hér um bil hringlaga og hefur verið hlaðið með brúnum þess á alla kanta. Hleðslurnar eru hálfgrónar en vel sést í grjót í þeim. Sennilega hefur verið gengið niður í jarðfallið austanmegin en þar er bratti minnstur vegna jarðvegstorfu sem liggur niður brúnina. Botninn er vel gróinn og frá honum rúmir 2 m upp á jafnsléttu. Ekki sjást hleðslur fyrir hellismunnunum eða inni í hellunum en þeir eru báðir manngengir. Sá nyrðri er töluvert stærri en sá syðri. Uppi á jarðfallsbrúninni að



Hellisskúti í Eymubóli 030, horft í suður.

austan er rústahóll, nálægt 10 m í þvermál og sjást í honum ógreinilegar dældir.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Skýrsla Óbyggðanefndar, 34

ÁR-559:031 *Hjallhólar* örnefni hjallur
"Hjallhólar og fjárhúsin [027] eru ofan til við Kampinn hjá Ósnum og Þanghóll, þar var þang þurrkað, sem skorið var á klöppunum," segir í örnefnalýsingu. Hjallhólar þessir hafa verið í námunda við áðurnefnd fjárhús, austan við Ósinn og um 1,5 km SA af bæjarhól.

Sandorpinn, snögggróinn og harðlendur sjávarbakki. Ekki eru áberandi hólar á þessu svæði. Aðrir Hjallhólar virðast hafa verið norðar og nær bæ, sjá 012.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Vogsósar, 3

ÁR-559:032 frásögn heygryfja

"Hjallhólar [031] og fjárhúsin eru ofan til við Kampinn hjá Ósnum og Þanghóll, þar var þang þurrkað, sem skorið var á klöppunum," segir í örnefnaskrá. Samkvæmt Þórnari Snorrasyni var súrþaratóft niðri á kampinum, ekki langt frá beitarhúsatóft 027 en þó vestar og nær Ósnum. Tóft þessi mun vera orðin mjög óskýr eða jafnvel alveg horfin, a.m.k. fannst hún ekki á vettvangi. Sandfylltir bakkar og lítið grónir. Þórarinn (f. 1931) man eftir súrþaraverkun í Vogsósum.

Hættumat: hætt, vegna rofs

Heimildir: Ö-Vogsósar, 3

ÁR-559:033 *Baðstofuhella* heimild um bústað

6350.747N 2143.274V

"Út af Víðisandi voru Löngusker og fram af Ósnum Óssker. Baðstofuhella var upp við Ósinn, og segja menn, að þar hafi Vogur staðið til forna," segir í örnefnalýsingu. Baðstofuhella er austan við Ósinn þar sem hann fellur til sjávar, 80-90 m vestur af beitarhúsatóft 027 og hátt í 1,5 km SSV af bæ 001.

Baðstofuhella er klöpp sem sjór gengur yfir og enginn jarðvegur á henni.

Ekkert sést á yfirborði sem bendir til að munnmælin gætu átt við rök að styðjast en það er þó ekki útilokað, enda hefur mikið sandfok átt sér stað á svæðinu. Benda má á að víða eru til Baðstofuörnefni sem virðast þó ekki tengjast bæjarhúsum.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Vogsósar, 4

ÁR-559:034 varða

6351.940N 2138.218V

"Á [Vörðu]fellinu eru margar vörður hingað og þangað, Vörðufellsvörður, sem hlaðnar eru af unglingum. Það brást þeim aldrei, er þeir voru að leita að skepnum, að þeir fundu það, sem leitað var að, ef þeir settu stein í vörðu eða hlöðu nýja, Eyþór [Þórðarson f. 1898] kannast vel við þetta," segir í örnefnalýsingu Þorkelsgerðis. Þónokkrar vörður eru á Vörðufellinu, bæði austan, vestan og norðan við rétt 026 en flestar samanstanda aðeins af fáeinum steinum. Í Þjóðsögum Jóns Árnasonar er sagt frá þeirri trú að Eiríkur í Vogsósum hefði hlaðið vörðurnar því úr fjarska hefðu þær virst sem her manns og þannig fælt ránsmenn frá Selvogi. Af því hafi svo fjallið dregið nafn sitt. Vörðufellið er lágt fell, fremur slétt og gróið að ofan. Flestar vörðurnar eru mjög lítillfjörlegar og samanstanda aðeins af fáeinum steinum. Sú veglegasta er á syðsta odda fjallsins, en um hana liggja merkin móti Eymu (sjá 035). Önnur sæmileg varða er vestan við réttina, hlaðin úr flötum hraunhellum og sést ágætlega að. Hinar vörðurnar eru flestar sunnan og suðaustan við réttina og varla hægt að kalla þær vörður, svo lítillfjörlegar eru hleðslurnar. Óvíst er hvort þær sjást ef komið er að fjallinu úr austri.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Þorkelsgerði, 9; ÞJÁ III, 505

ÁR-559:035 varða landamerki

6351.920N 2138.189V

Merkjavörðu á Vörðufelli er getið í gamalli landamerkjalyngu: "Að austanverðu eru landamerki milli Strandarlands og Eymu þessi: Við sjó ræður markhella: M. Þaðan bein lína í vörðu, vestanvert við Eymuhjáleigu. Þaðan bein lína í Eymuvörðu [ÁR-559b:029]. Þaðan bein lína í vörðuna á Vörðufelli, og þar er í mörkum hella, sem höggvið er á M. Þaðan liggja mörkin norðar yfir Eymuból [030], austan til við Vindássel [029], og á Gapa í Hellholt. Þaðan bein lína í Kálfahvamm, vestan í Geitafelli." Varðan sem um ræðir er syðst á Vörðufelli og sést

ágætlega að.

Vörðufell er sæmilega flatt og gróið að ofanverðu.

Varðan líkist meira dys en hlaðinni vörðu, enda eins og grjóthrúga sem sjálfsagt hefur lengi verið bætt í. Hún er rúmlega 2 m há og breið um sig neðst en mjókkar dálítið upp á við. Ekki fannst hið klappaða M í hellu á staðnum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Skýrsla Óbyggðanefndar, 34

ÁR-559:036 *Hofmannafliót* heimild um áfangastað

"Kindaslóði er alveg niður í Björgin. Þar fóru kindur niður og í Stígshellra, sem eru smáskútar fyrir neðan. Fyrir þá fenniti í norðanbyljum, og fé tepptist þar. Þeir eru vestarlega við Björgin. Vestan við Björg, niður undan Stígshell(r)um, er Hofmannafliót; þar var áningarstaður," segir í örnefnalýsingu. Flöt þessi var ekki skráð á vettvangi en hefur væntanlega verið áningarstaður þegar farið var inn með fjalli í framhaldi af Hlíðargötu ÁR-560:012. Víða eru grösugar flatir undir Björgunum.

Heimildir: Ó-Selvogsfrétt, 5

ÁR-559b Strönd

1238: “Gissur lét um sumarið taka upp bú Dufguss Þorleifssonar í Selvogi á Strönd og ræna þar öllu fénu en lið allt var óbirt eftir og sáu bændur fyrir því.” Sturl, 406. [um 1275] Strendur eiga halfann hualriett til mots vid hiállamenn. huar sem rekur: Sex vætter aa hueritt land fyrer garde enn fiorar utan gardz og skal reida med slijku sem rekur: fyrer utan vog eiga strendur þria hlute motz vid herdijsarvijk. j. hual: Enn j herdijsar vijkur fiorum eiga strendur tuo hlute huals huar sem rekur: fra mijgande Grof og til bergs enda eiga strendur allan reka ad helminge vid stadenn j krijseviyk: Sa er maaldage aa herdijsarvijkur fiorum ad stadur j skala hollte a halfann vidreka. allan annann enn auxar talgu vid j millum Selstada oc hellis firer austann riett til marks vid strandar land. Stadur j skalhollte oc herdijsarvijk eigu iiij vætter huals og skal vega enu fiordu med Brioske og Beine: enn þridiung i ollum ef meire kiemur. enn strandarmenn tuo hlute. Skalhollt oc krijseviyk aa halfann allann reka under fuglberge vid strandar land. millum wogs oc hellis aa strendur land iiij vætter enn ef meire er þa aa skalhollt oc krijseviyk j ollum hual. [125] Enn firer austann wog til vindass aa stadur j skaalhollte oc krijseviyk halfan toltung I hual ef meire er enn iiij vætter. enn ecke ellegar. DI II, 124-25. 13.5.1367: kirkian a Strond j Selvogi a xxxc. j heima jordu. landid ad Vægshvsum. hvalreka vid stadinn j Skalaholli oc kirkiana j Krysuvijk fra Migandi grof oc austr ad Osskerium. vidreka fra Migandi grof oc til Bergsenda. alla veidi j fuglbergi .xv. kyr. gradung. hesta .ij. iiij. ær oc .xx. oc rvtur. DI III, 212. 1397: Kirkian a .xij. kyr. vxa þrevetrann oc einn hest. ... Jtem gaf Jvar bondi kirkianni a Strond .vjc. og Halla Jonsdotter gaf .vc. ijc. oc .v. aura firir skreidar tiund. sierdeilis firir heitfiska so marger sem þeir verda. DI IV 100-101. [1446] gefur Þorvarður Loptsson Strandarkirkju 1 hdr í testamenti sitt og skipar fátækan mann til bús síns þar, þann sem Margrét kona hans vill taka svo lengi sem hún lifir – DI IV, 675-76. 3.9.1508 hafði Þorvarður Erlendsson lögmaður til kaups við Kristínu Gottskálksdóttur Strönd í Selvogi fyrir 100 hdr. – DI VIII, 230. 8.7.1523 hafði Erlendur Þorvarðsson lögmaður fengið Skálholtskirkju Hof á Kjalarnesi í reikningsskap ýmissa kirkna, þ.á.m. Strandarkirkju sem var “mioc hraunandi Swo hun þurfti botar wid” og lofaði Erlendur að “bæta at Strandarkirkju” – DI IX, 159. 15.12.1525 lagði Erlendur Þorvarðsson Strönd og Nes í Selvogi “med þeim jordum sem þar til liggia” til kaups við Þórunni Stulladóttur og skyldi Þórunn vera helmingakona og hafa Nes fyrir 80 hdr og 40 kúgildi “nema hun villdi sialf heldur hafa jardernar hlidarenda. breidabolstad og littlaland. allar fyrir lxxxxc.” – DI IX, 288. [1560] kveðst Jón Marteinsson ekki hafa “meire peninga frijda medteked vegna austrond i Selvoge en vjc.” DI XIII, 556. 1575: Kirkian á Strond i Selvoge. ä xxxc. heima Jordu. Landid ad Vogshusum. hualreka vid stadinn i Skálholli og kirkiana i Krijsuvijk. frá Migandi grof og austur ad Ásskerium. vidreka frá Migandagrof og til bergs enda. alla veida i Fuglberge. DI XV 641-642. 1596 er Solveigu Jónsdóttur dæmd 15 hdr í Strönd og Grími Einarssyni 45 í Strönd í arf eftir Guðbjörgu Erlendsdóttur móður Solveigar og föðurömmu Gríms – AÍ III, 68. “... eftir lát Erlends Þorvarðssonar (1576) og Guðbjargar dóttur hans (1594) mun jafnan hafa verið fleiri en einn ábúandi á Strönd. Á árunum 1677-1680 voru 7 ábúendur á Strönd [Sveitarbragur Jóns Jónssonar bónda í Nesi, SSÁ, 229-230], en um þær mundir var upplástur farinn að eyða mjög landinu. Laust fyrir aldamótin 1700 var heimajörðin komin í eyði en búið á fornri hjáleigu frá Strönd, Sigurðarhúsum. Árið 1762 var engin ábúð á hjáleigum Strandar og allt komið í eyði.” JHA Strandarkirkja, 25. 1840: 1749 er hún (þessi jörð) með öllum sínum afbýlum öldungis eyðilögð af sandfoki, og þó þá fyrir nokkrum árum.” SSÁ, 216. “Gamlar húsarústir og aðrar fornleifar á eyðibýlunum Strönd og Vindási, með hjáleigum” voru friðlýstar af Matthíasi Þórðarsyni 5.5.1927 – Fornleifaskrá, 78.

Í ritgerð Brynjúlfs Jónssonar frá 1902 segir: “Mest hefir sandurinn borist austur yfir ósinn er hann var lagður með ís, hefir svo borist austur og upp í heiðina fyrir suðaustan Vogsósa. ... Þá er sandgeirinn var kominn upp í heiðina, fór hann breikkandi suður og austur á við, og eyðilagði smám saman jarðirnar: Strönd, Vindás og Eimu með afbýlum þeirra. Dálítið er nú þar farið að gróa upp aftur. Á Strönd gerir þó enn ýmist að gróa eða blása upp.” Brynjúlfur Jónsson 1903, 51.

"Nú síðan heimajörðin er affallin, eru þær grasnautnarleifar, sem hún brúkaði, deildar á millum eigenda þeirra, sem nú hafa í staðinn þeirra afföllnu heimajarðar reist á fætur forna hjáleigu sem nú er í lögbylatölu komin [Sigurðarhús]." JÁM II, 458 "Afrjett hefur jörðin haft og brúkað undir Hengli so sem aðrir hjer í sveit ut supra. Munnmæli eru að jörðin hafi skógarítak átt fyrir sunnan fjall fyrir innan almenninga, þar sem enn í dag eru kallaðar Strandartorfur, þar er nú skógur eyddur og lítið hrís eftir; rök vita menn ekki hjer til nema munnmæli...Eggver hefur jörðin átt í vatnshólma þeim, sem heitir Strandarey og liggur í stöðuvatni því, er heitir Hlíðarvatn, það fer mjög til þurðar, hefur og aldrei dúntekja verið. Hvannatekju, sem í eyinni var, má ekki nafn gefa." JÁM II, 460 [Nú er Strandarey horfin, komin á kaf eftir að hækkaði í vatninu.]

ÁR-559b:001 Strönd bæjarhóll bústaður 6350.160N 2142.264V

"Strandarhóll er rétt norðan við kirkjugarðinn. Þar stóð bærinn Strönd," segir í örnefnalýsingu. Í ritgerð



Bæjarhóllinn á Strönd, horft í norður. Bláa húsið er notað af staðarvörðum.

Brynjúlfs Jónssonar um fornleifar í Árnessýslu 1902 segir: "Svo er að sjá af rústabungum, að á Strönd hafi upp á síðkastið verið tveir bæir; Efribær og Fremri bær. Kirkjugarðurinn og kirkjan stóð fyrir framan hlað Frambæjarins. Þó var þar sund á milli, og er sagt að þar hafi verið uppsprettulind, kölluð Sælubuna [017]." Bæjarhóllinn er norðan við Strandarkirkju og hafa kirkja og bær staðið alveg á sömu torfunni.

Áberandi gróska er í hólnum sé miðað við hálfuppgróið sandflæmið umhverfis.

Sé allt talið saman, kirkju- og bæjarhóll, er stærðin um 90 x 70 metrar frá norðri til suðurs. Mjög greinileg upphleðsla byggingarefna er norðan við kirkjuna, grænn og ávalur hóll en ekki sjást greinilegar bæjarrústir. Honum hefur verið raskað allnokkuð, sennilega mest þegar klósettaðstaða var grafin inn í hólinn vestanverðan. Vitað er að þá var grafið gegnum mikinn öskuhaug. Árið 1950 var sett höggmynd á hólinn, Landsýn e. Gunnfríði Jónsdóttur

myndhöggvara. Fánastöng er ofan á miðjum hólnum og einnig er þar minnisvarði með nöfnum nokkurra valinkunnra ábúenda. Þar skammt austar er lítil eftirmynd af torfbæ sem hefur verið lítillaga grafin niður í hólinn.

Hættumat: hættu, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Vogsósar, 3; BJ 1903, 51

ÁR-559b:002 Strandarkirkja kirkjugarður kirkja 6350.157N 2142.278V

nema munnmæli...Eggver hefur jörðin átt í vatnshólma þeim, sem heitir Strandarey og liggur í stöðuvatni því, er heitir Hlíðarvatn, það fer mjög til þurðar, hefur og aldrei dúntekja verið. Hvannatekju, sem í eygni STRÖND Í SELVOGI (Á) -Maríu, Tómasi. c. 1200: Kirknaskrá Páls, DI XII 9

var, má ekki nafn gefa. JÁM II, 460 [Nú er Strandarey horfin, komin á kaf eftir að hækkaði í vatninu.]1519: Á þeim dögum var Strandakirkja öll með blýi þakin og yfir dregin; staðurinn sjálfur mikinn part úr timbri byggður. Þótti þá varla slíkt höfuðból og Strönd var. Setbergsannáll IA IV, 55. (gæti verið ruglað saman við kirkjubyggingu 1624).

8.7.1523 hafði Erlendur Þorvarðsson lögmaður fengið Skálholtskirkju Hof á Kjalarnesi í reikningsskap ýmissa kirkna, þ.á.m. Strandarkirkju sem var "mioc hraunandi Swo hun þurfti botar wið" og lofaði Erlendur að "bæta at Strandarkirkju." DI IX, 159

27.9.1563: Sóknarkirkja lögð niður í Krýsuvík "een læge til Strandar kirkiu j Selvoge til kirckiu soknar sæde Krysevijk og það kot þar hia er. Suo og gylde til Strandar kirckiu bæde tolla og tijunder og alla adra rentu suo sem adrer almenningzbæer skylduger eru sijnum soknarkirckium ad veita" þó skyldi þar lítið húskorn Guðs vegna eftir standa DI XIV 158-159

1624: Kirkjan nýsmíðuð: fimm bitar á lopti að auk stafnbitanna, kórinn alþiljaður, lasinn predikunarstóll; öll óþiljuð undir bitana, bæði í kórnum og framkirkjunni, einninn fyrir altarinu, utan bjórþilið. Þar fyrir utan blýþak ofan yfir bjórþilið, og ofan á öllum kórnum er sagt sé blýleingja hvorumegin og ein ofan yfir mænirnum, líka svo á framkirkjunni. Vísitasía Odds Einarssonar – tekið eftir JHA Strandarkirkja, 27. sbr. Blanda I, 322.

1700: Á þessu ári og fyrirfarandi árum eyddust og í eyði lögðust þessir kirkjustaðir í Skálholtsstípti: Strönd í Selvogi af sandi ... Kirkjurnar standa enn nú og í þeim heilög þjónustugjörð fram flutt. – Setbergsannáll IA IV, 162.

1700: [kirkja komin að falli og fyrirskipar Jón bp Vídalín að endurbyggja hana] JHA Strandarkirkja, 27

1736: [Hin nýja kirkja er byggð var 1735 er] mestan part úr nýjum og sterkum viðum, svo hún er nú bæði að veggjum væn og vel standandi; að því leyti betur á sig komin en hún hefir nokkurn tíma áður verið, að svo er um hana búið að utanverðu, að sandurinn geingur ekki inn í hana; hennar grundvöllur hefir og so verið hækkaður, að hún verst langtum betur en áður fyrir sandinum að utanverðu. Vísitasía Jóns Árnasonar, eftir JHA Strandarkirkja, 27-28

1751: [kirkjan stæðileg að veggjum, en súð og grind víða fúin] Húsið stendur hér á eyðisandi, svo hér er mikið bágð að fremja guðsþjónustugerð í stormum og stórviðrum; er því mikið nauðsynlegt, hún sé flutt í annan og hentugri stað. Vísitasía Ólafs Gíslasonar, eftir JHA Strandarkirkja, 28

13.7.1751: [Kirkjan] stendur fjarlægt bæjum á eyðisandi undir einu timburþaki, hver sandur, sem í stórviðrum fýkur að kirkjunni af öllum áttum, aungvu minna foreyðir og fordjarfar bik kirkjunnar, viði og veggj en vatns

ágangur, því að það fer dagvaxandi, sérdeilis á vetrartíma í snjófjúkum, að sanfannirnar leggjast upp á veggina því nær miðja. Bréf sr. Einars Jónssonar sóknarprests í Selvogspingum til Pingel amtmanns og ólafs biskups, eftir JHA Strandarkirkja, 28 [prestur fékk leyfi til að flytja kirkjuna að Vogsum, en af því varð ekki – JHA Strandarkirkja, 29-30]

1758, gert að kirkjunni.

1763, gert að kirkjunni

1848: Ný kirkja byggð á Strönd

1888: Ný kirkja byggð á Strönd

16.2.1907: Strandarsókn í Selvogi lögð til Arnarbælis; (PP, 93) [lög]

1968: Strandarkirkja endurbyggð



Strandarkirkja, horft í austur.

"Strandarkirkja stendur á Kirkjuhólum, eða í kirkjugarðinum," segir í örnefnalýsingu. Í grein Brynjúlfs Jónssonar frá 1902 segir: "Kirkjugarðurinn og kirkjan stóð fyrir framan hlað Frambæjarins." Kirkjan stendur á dálitlum hól beint sunnan við bæjarhólinn 001.

Kirkjan er í h.u.b. miðjum kirkjugarðinum. Í kringum garðinn er hlaðinn garður sem hefur án efa verið endurbyggður oft. Bílastæði er sunnan við kirkjuna en tröppur upp að henni úr vestri.

Kirkjugarðurinn er alls rúmlega 40 x 30 m stór frá austri til vesturs. Hann hlýtur að hafa verið sléttaður, í það minnsta sést lítið sem ekkert móta fyrir gömlum leiðum. Engin tré eru í garðinum. Elstu legsteinarnir sem sjást eru vestan og norðan til við kirkjuna, alveg upp við hana. Vitað er að garðurinn hefur verið stækkaður í það minnsta einu sinni á 20. öld, þá til norðurs. Kirkjan sjálf er timburkirkja með hlöðnum grunni. Svolítil upphækkun sést við suðurlanghlið kirkjunnar. Sennilega er það gróinn sandskafl, en Þórarinn Snorrason man eftir því að sandur safnaðist gjarnan á þeim stað. Er ekki ólíklegt að sandfok hafi mjög sett svip sinn á mótun bæði kirkju- og bæjarhóls.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: DI XII, 9; IA IV, 55; DI IX, 159; JHA

Strandarkirkja, 27-28; IA IV, 162; PP, 93; Ö-Vogsósar, 3; BJ 1903, 51

ÁR-559b:003 garðlag túngarður

6350.276N 2142.576V

Í ritgerð sinni um fornleifar í Árnessýslu 1902 segir Brynjólfur Jónsson: "Túngarður Strandar að vestan sést gjörlla ofan frá aðalgarði [sennilega Fornagarði ÁR-559:017]] og til sjávarkambs..." Garðlag, sem sennilega er átt

við við, liggur upp frá sjávarkampinum á Strönd um 360 m norðvestur af Strandarkirkju en 30-40 m norður af enda sjóvarnargarðs 026. Í það minnsta er þetta sá garður sem helst kemur til greina sem túngarður Strandar.

Grýttur og sendinn en snöggróinn sjávarbakki.

Garðurinn er mjög málur fremst á kampinum en verður skýr eftir um 20 m. Hann liggur í sveig, fyrst í austur en svo suðaustur. Hæstur er garðurinn í beygjunni, hátt í 0,8 m að utanverðu, 5-6 umför grjóts. Hann hefur verið ágætlega hlaðinn og er víðast 0,6-0,8 m breiður í grunninn og ytri brúnir beinar og jafnar. Girðing liggur þvert á garðinn um 100 m frá upptökum hans og á því svæði er hann býsna óljós. Garðinn má rekja í smásveig austan við girðingu en síðan hér um bil beint í austur. Þar hefur verið rutt úr honum fyrir landgræðslugirðingu. Ofan við hana er garðurinn þökkalega skýr en alveg



Túngarður 003, horft í vestur.

hrunninn á nokkurra metra löngum kafla en hverfur svo því sem næst á lágu grjóthrygg. Austan við hrygginn má greina slitur úr garðinum á einum stað á um 5 m löngum kafla en eftir það sjást hans engin merki, nema hleðslubrot 004 og 006 nokkru austar sem gætu hafa tilheyrt honum. Alls er garðurinn um 180 m langur og ástand hans býsna misjafnt eins og sjá má af lýsingunni. Innan garðs vestarlega er varða, hlaðin á sléttu klöpp um 15 innan við beygjuna sem er nálægt sjávarkampinum. Hún er um 1 m há, virðist ekki gömul en gæti þó

hafa verið sundmerki. Nú er ekki hægt að fullyrða hvort garðurinn hefur einhverntíma náð alla leið upp í Fornagarð eða hvort Brynjúlfur rakti hann alla leið. Hitt er víst að syðsta hluta hans hefur greinilega verið haldið við fram á 20. öld og alls ekki víst að um upphaflegan túngarð frá Strönd sé að ræða.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: BJ 1903, 51

ÁR-559b:004 hleðsla

6350.268N 2142.320V

Hleðslustubbur er um 200 m norðan við Strandarkirkju 002, sennilega skammt utan gamla túnsins á Strönd þótt nú sé erfitt að átta sig á mörkum þess vegna sandfoks.

Sandorpið hraun og vex nú í því mikil lúpína. Smáhóll með vörðu er um 10 m sunnan við hleðsluna.

Hleðslan liggur NV-SA og er um 3 m löng, aðeins 1 umfar af grjóti. Mikil lúpínubreiða er suðaustan við hana og um 10 m norður af er nokkuð regluleg grjótadreif í sandblásnu flagi, um 10 m löng og 1 m breið. Tilgangur hleðslunnar er óljós en þó ekki útilokað að hér sé framhald túngarðsins, sjá 003.

Hættumat: hætta, vegna rofs

ÁR-559b:005 Sveinagerði gerði leikvöllur

6350.366N 2142.304V

Í sóknarlýsingu Selvogspings 1840 segir: "Skammt frá Strandarkirkju, t.a.m. vel stóra túnlengd, er hringhlaðið garðlagsform milli 2ja berghóla, hér um bil 20 faðmar í krossþvermál innan veggja, kallað Sveinagerði. Þar er



Hleðsla um Sveinagerði 005, hulin gróðri.

sagt að Erlendur lögmaður hafi æft sveina sína, setið sjálfur í lystihúsi á öðrum hólum og horft á leiksæfingar þeirra." Í ritgerð Brynjúlfs Jónssonar 1902 segir: "Sveinagerði og Víghóll munu ekki bæjarnöfn. Sveinagerði er lítill girðing hjá dálitlum hól norðvestur frá túni. Er sagt að Erlendur lögmaður Þorvarðarson, sem lengi bjó á Strönd og dó 1576, hafi látið sveina sína leika í gerðinu, en setið á hólum og horft á."

"Sveinagerði hringlaga er suður undir kirkju...," segir í örnefnalýsingu. Sveinagerði er rétt tæpa 400 m beint norður af Strandarkirkju 002.

Nokkuð sandfyllt hraun með mosa, lúpínu og kjarri. Svæðið er mjög slétt, milli tveggja hóla og er sá nyrðri Víghóll.

Hleðslan er frekar óljós, aðallega vegna þess að lúpína og annar gróður hefur skotið rótum milli hleðslusteina þannig að þeir eru víðast hvar á kafi.

Ef vel er leitað má þó finna hleðsluna og gerðið sést vel á loftmynd, ekki síst vegna gróðurskila. Það er alls um 90 x 55 m stórt og snýr h.u.b. norður-suður. Víðast hvar er hleðslan aðeins eitt umfar af grjóti. Víghóll lokar aðhaldinu að norðvestan og annar hóll að austanverðu en ekki er vitað um nafn á honum. Ekki er ljóst hvað hæft er því að Sveinagerði hafi verið e.k. leikvöllur en það er þó alls ekki útilokað.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: SSÁ, 227-28; BJ 1903, 51; Ö-Vogsósar, 3

ÁR-559b:006 hleðsla

6350.222N 2142.242V

Óverulegar hleðsluleifar sjást á lágum hól 20-30 m norður af Kirkjuhólum 002 á Strönd.

Ógróinn hraunhóll sem snýr NA-SV. Hleðslan er um 4 m löng, aðeins eitt umfar sem liggur eftur hólum NA-SV og sjást grjótadreifar bæði norðan og austan við. Hugsanlega eru þetta leifar af túngarði, þeim sama og hér er skráður nr. 003.

Hættumat: hætta, vegna rofs

ÁR-559b:007 Krókur bæjarhóll bústaður

6550.304N 2142.073V

Krókur er nefndur í Jarðabók Árna og Páls 1706: "Krokur, eytt fyrir tuttugu árum." "Þá er Víghóll og Krókhóll þarna norður af [Kirkjuhólum], en Krókur var hjáleiga frá Strönd," segir í örnefnalýsingu. Í ritgerð Brynjúlfs Jónssonar um fornleifar í Árnessþingi 1902 segir: "Af hjáleigum eru nefndar: Krókur norður á túninu, þar er enn dálítill roftorfa, Sigurðarhús [009] litlu austar af Stórhóll [018] fyrir norðan tún." Í Sveitarbrag frá 1677-80, sem birtist í sóknalýsingu Selvogspings, er nefndur Erlendur smiður í Króki: "...enn er annar flóki, hann Erlendur smiður í Króki." Krókur er rúma 300 m norður af bæjarhól 001, norðan við hól sem er merktur með litlu skilti sem "Bakrangur" (sjá 025). Hann er nyrstur þeirra rústahóla sem eru í kringum Strandarkirkju.



Krókur 007, horft í norðaustur.

Nokkuð gróið hraun þar sem töluvert er af lúpínu. Enn sést þó í ógróið hraunið á nokkrum stöðum.

Hóllinn er vel gróinn og áberandi og ekki ólíklegt að í honum séu uppsafnaðar mannvistarleifar. Hann er alls um 35 x 20 m stór og snýr h.u.b. NA-SV. Á hólnum er lítill torfbær sem á stendur "Krókur, í eyði 1686." Uppi á hólnum sjást dálitlar veggjahleðslur, sennilega tvö veggjarbrot sem mynda L, annað um 2 m langt en hitt um 3 metrar. Aðeins er um eitt umfar af hleðslum að ræða.

Hættumat: hættu, vegna rofs

Heimildir: JÁM II, 461; Ö-Vogsósar, 3; BJ 1903, 51; SSÁ, 230

ÁR-559b:008 Króksvarða varða
samgöngubót

"Króksvarða var rétt við Krókhól [007]," segir í

örnefnaýsingu. Króksvarða fannst ekki á vettvangi. Hún gæti verið hrunin og rústin horfin í lúpínu.

Hættumat: hættu, vegna rofs

Heimildir: Ö-Vogsósar, 3

ÁR-559b:009 Sigurðarhús bæjarhóll bústaður

6350.135N 2142.070V

Í Jarðabók Árna og Páls 1706 segir: "Sigurðarhús. Dýrleiki þessa býlis, sem nú er lögbýli kallað í staðinn fyrir Strönd, er xxi C og xv álnir..." "Sigurðarhóll var austur af kirkjunni, en þar stóðu Sigurðarhús, hjáleigan, og austar Sigurðarhúshjáleiguhóll," segir í örnefnaýsingu. "Í grein Brynjúlfs Jónssonar um fornleifar í Árnessýslu 1902 segir: "Af hjáleigum eru nefndar: Krókur [008] norður á túninu, þar er enn dálítill roftorfa, Sigurðarhús litlu austar og Stórhóll fyrir norðan tún." Rústahóll er um 120 m austan við bæjarhól 001, norðan við veginn sem liggur að Strandarkirkju.

Svæðið er innan landgræðslugirðingar, mjög sendið en þar vex nú töluvert af melgresi og lúpínu. Hraun er norðan við hólinn og innsiglingarmerki skammt vestan við.

Stór og vel gróinn hóll, alls um 40 x 15 m stór frá norðri til suðurs. Á honum er lítill eftirlíking af torfbæ og stendur þar á: "Sigurðarhús, í eyði 1735." Ekki sjást leifar af tóft eða hleðslum á hólnum en hann er nokkuð ósléttur.

Hættumat: hættu, vegna rofs

Heimildir: JÁM II, 458; Ö-Vogsósar, 3; BJ 1903, 51



Sigurðarhús 009, horft í norður.

ÁR-559b:010 Strandarhjallur heimild um hjall

"Strandarkampur lá fyrir landi Strandar og þar austast hjallurinn eða Strandarhjallur," segir í örnefnaýsingu. Ekki er nú vitað hvar Strandarhjallur var. Strandakampur hefur væntanlega náð að landamerkjum við Vogsósa, en nú er ekki vitað hvar þau lágu þótt giska megji á að þau hafi verið nálægt því miðja vegu milli Óssins úr Hlíðarvatni og Strandarkirkju. Á því svæði fundust ekki merki um hjall.

Hættumat: hættu, vegna rofs

Heimildir: Ö-Vogsósar, 3

ÁR-559b:011 Bótin heimild um lendingu

6350.632N 2143.166V

"Út af Víðisandi voru Löngusker og fram af Ósnum Óssker. Baðstofuhella var upp við Ósinn, og segja menn, að þar hafi Vogur staðið til forna. Þá er Stórabót eða Staðarbót og ofanvert við Stórubótarkampur. Þarna var aðeins kölluð Bótin. Þar litlu austar voru varir, notaðar af hjáleigunum frá Strönd," segir í örnefnaýsingu. Samkvæmt þessari lýsingu gæti Bótin hafa verið um 1 km norður af Strandarkirkju, þar er breitt en grunnt vik sem gengur inn í landið. Þetta er heldur norðar en miðja vegu milli Strandarkirkju og Óssins og er ekki ljóst hvort staðurinn hefur verið í landi Strandar eða Vogsósa. Sandfylltir bakkar eru ofan við sjávarkampinn. Engin mannvirki sjást á þessum stað. Þess má geta að strandlengjan hefur breyst gríðarmikið í minni Þórarins Snorrasonar.

Gróðurlendi var áður að finna við sjóinn en það er nú alveg horfið.

Heimildir:Ö-Vogsósar, 4

ÁR-559b:012 Lambhús bæjarhóll bústaður

6350.071N 2141.943V



Lambhús 012, horft í norðvestur.

Rústahóll er um 270 m austur af bæjarhól 001, ofan eða norðan við veginn sem liggur að Strandarkirkju. Væntanlega eru þetta Lambhús en um þau segir í Jarðabók Árna og Páls 1706: " [Siguðarhús] tíundast í fjóra staði, að meðreiknuðu forna afbýlinu Lambhúsum, sem heita skuli v c." Ábúandi á Lambhúsum 1706 var Marin Egilsdóttir, ekkja.

Sendið land en nokkuð tekið að gróa, enda innan landgræðslugirðingar.

Hóllinn sést vel, enda grasi vaxinn. Gras er slegið þar fyrir framan. Engin merki sjást um hleðslur á hólnum en hann er alls um 40 x 40 m stór og allt að 2 m hár. Sennlega er hann að einhverju leyti myndaður úr upphlöðnu byggingarefni og ösku. Sunnan í hólnum er búið að koma fyrir lítilli eftirlíkingu af torfbæ sem á stendur "Lambhús, í eyði 1729."

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir:JÁM II, 458 og 460; Ö-Vogsósar, 4

ÁR-559b:013 Sundvarða varða samgöngubót

"Sundvarða hafði í eina tíð verið á Strandarkampi, og þegar hana bar í Króksvörðu [008], var Strandarsundið tekið," segir í örnefnalýsingu. Nú er ekki vitað hvar Sundvarða var, enda er kampurinn gerbreyttur og hefur sjóvarnargarðurinn verið endurhlaðinn nokkrum sinnum. Miðað við ætlaða staðsetningu á Strandarsundi verður þó að telja líklegt að hún hafi verið á strandlengjunni í námunda við kirkjuna 002.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir:Ö-Vogsósar, 4

ÁR-559b:014 Móhús heimild um býli

Í Jarðabók Árna og Páls 1708 er getið um hjáleigu frá Strönd: "Móhús, eytt fyrir manna minni." Nú er ekki vitað hvar Móhús voru.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir:JÁM II, 461

ÁR-559b:015 Bakrangur heimild um bústað

Í Jarðabók Árna og Páls 1708 er getið um hjáleigu frá Strönd: "Bakrangur, eytt fyrir 10 árum." Nú er ekki vitað hvar Bakrangur stóð. Þó er einn rústahólanna norðan við Strandarkirkju (sjá 025) nú merktur með eftirlíkingu af torfbæ sem á stendur "Bakrangur". Ekki er vitað hvað er til í því en þó mögulegt að um sama stað sé að ræða.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir:JÁM, 461

ÁR-559b:016 Bæjarbúð heimild um verbúð

Í Jarðabók Árna og Páls 1708 segir: "Bæjarbúð hefur hjer [á Strönd] verið vermannna búð meðan lendingin ekki var fordjörfuð; hún kom fyrst í tíð biskupsins meistara Brynjólfs, hvort að gjöf eður kaupi honum til eignar vita menn ekki. Hitt er víst að Sr. Torfi heitinn í Gaulverjabæ, eftir það að hann erfði meistara Brynjólf, lét brúka þessa búð og gjörði að sínum kosti..." Ekki er nú vitað hvar Bæjarbúð var.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir:JÁM II, 461-2

ÁR-559b:017 Sælubuna þjóðsaga vatnsból

6350.154N 2142.258V

"Kirkjugarðurinn og kirkjan stóð fyrir framan hlað Frambæjarins. Þó var þar sund á milli, og er sagt að þar hafi verið uppsprettulind, kölluð Sælubuna," segir í ritgerð Brynjúlf Jónssonar um fornleifa í Árnassýslu. Sælubuna hefur því verið á milli bæjarhóls 001 og kirkju 002.

Ávalur, gróinn hóll.

Engin uppspretta er nú á þessum stað og ekki heldur hægt að sjá að sund hafi verið milli bæjar og kirkju. Vitað

er að kirkjugarðurinn var færður út til norðurs á 20. öld og hefur hann þá sennilega farið yfirundið.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: BJ 1903, 51

ÁR-559b:018 Stórhóll heimild um býli

6350.532N 2142.081V

"Miðhóll er þar, sem nú er suðurhlið. Þá er Stórhóll. Hjáleigur frá Strönd eiga að hafa verið þar sem hólarnir eru nú," segir í örnefnaskrá. 1902: "Af hjáleigum eru nefndar: Krókur [007] norður á túninu, þar er enn dálítill roftorfa, Sigurðarhús [009] litlu austar og Stórhóll fyrir norðan tún," segir í grein Brynjúlf Jónssonar um fornleifar í Gullbringu- og Árnassýslu. Stórhóll er áberandi klapparhóll um 600 m norður af bæjarhól 001. Ekki er nú ljóst hvar landamerki Vogsósa og Strandar voru en hér er gert ráð fyrir að hóllinn hafi verið í landi Strandar. Sandorpið, lúpínuvaxið hraun innan landgræðslugirðingar.

Hóllinn sjálfur er náttúrulegur og ekki sjást neinar rústir við hann. Þar eru hins vegar töluverðar leifar af garðlögum, t.d. 021, 022 og 027. Ekki er óhugsandi að rústir séu komnar á kaf í sand en þó var svæðið umhverfis hólinn gengið nokkuð rækilega.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: Ö-Vogsósar, 3; BJ 1903, 51

ÁR-559b:019 heimild um býli

Í grein Brynjúlfs Jónssonar um fornleifar í Árnassýslu 1902 segir: "Að vestanverðu [við Strönd] er ekkert kot nefnt. Þó hefir víst verið eitt býli þar. Það sýna girðingar. Túngarður Strandar að vestan sést gjörla ofan frá aðalgarði og til sjávarkambs [sennilega er það 003]. En nokkru vestar er annar garður, samhliða, mannvirki mikið og beinn að kalla [sennilega 021 eða 028]. En fáum föðmum vestar er lítið garðlag, bogadregið. Milli stóra garðsins og Strandartúngarðs hefir víst verið býli og átt þar tún. Mun sá bær hafa staðið skammt frá sjó. Þar er grjótbunga, en sést þó ekki hvort rúst er. Þetta er skiljanlegt. Sandfokið kom vestan, og spillti fyrst þessu býli." Ekki fundust ummerki um bæjarstaði á svæðinu sem Brynjúlfur lýsir. Það er ekki útilokað að bær hafi staðið í nágrenninu en engin vissa er fyrir því og vel hugsanlegt að garðlögin hafi verið hlaðin í öðrum tilgangi en að vera túngarðar. Hér er tilgátan látin njóta vafans þótt frekari rökstuðning skorti.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: BJ 1903, 51

ÁR-559b:020 tóft óþekkt

6350.227N 2142.513V

Lítill rúst eða hleðsla er um 240 m vestan við bæjarhólinn á Strönd 001. Hún er um 10 m norðaustan við elsta sjóvarnargarðinn sem er vestan við Strandarkirkju en sunnan við landgræðslugirðingu. Þetta er um 50 m sunnan við leifar gamla túngarðarins á Strönd 003.

Sendið svæði sem nú er tekið að gróa upp að nýju. Landgræðslugirðingin er skammt norðan við staðinn.

Tóftin er hring- eða egglega, rúmlega 2 x 2 m stór og nokkuð mosagróin. Ekkert op er sjáanlegt. Aðeins virðist um eitt umfar grjóts að ræða en þó ekki útilokað að hluti af hleðslum sé á kafi í sandi. Um miðbikið grillir í leifar af brenndu timbri og bendir það til að hleðslan sé ekki gömul og hafi jafnvel verið hlaðin til gamans sem eldstæði.

Hættumat: engin hætta



Tóft 020, horft í vestur. Sjóvarnargarður í baksýn.

ÁR-559b:021 garðlag vörslugarður

6350.535N 2142.058V

Stórhóll er um 600 m norður af bæjarhól 001. Hann samanstendur af 2 hólum og er sá minni austar, klofinn í tvennt af djúpri sprungu sem liggur frá austri til vesturs. Í framhaldi af sprungunni liggur garðlag, í bilinu milli hólanna tveggja. Sandorpið hraun, nú er þar mikil lúpína, enda svæðið innan landgræðslugirðingar.

Garðurinn er grjóthlaðinn, nokkuð sandorpinn en þó greinilegur. Hann er mest 2-3 umför og um 0,3 m hár en sennilega er hann að miklu leyti hulinn sandi. Alls er hann rúmlega 30 m langur en fjarar út við austurenda stærri hólins. Ekki er útilokað að hann hafi sveigt í suður meðfram honum því þar er grjótdreif. Við vesturrætur hólins gengur garður áfram til vesturs og er hann skráður hér í beinu framhaldi þótt ekki séu tengsl garðanna óbyggjandi - þeir halda í það minnsta nákvæmlega sömu stefnu. Víðast hvar hefur sandur safnast upp að honum beggja vegna og sést aðeins grjótdreif efst í sandhrygg. Garðinn má rekja tæpa 50 m til vesturs og virðist hann stefna nokkuð beint á vörðu sem stendur ágætlega á hraunbungu. Um 20 m austur af henni sveigir hann í



Garðlag 021, horft í vestur.

ÁR-559b:022 garðlag vörslugarður
Garðlag liggur hér um bil austur-vestur rúma 80 m suður af Stórhól, um miðja vegin milli garðlaga 021 og 028. Austurendi garðsins er í hásuður frá Stórhól. Sandorpið hraun, nú er þar mikil lúpína, enda svæðið innan landgræðslugirðingar. Garðurinn er sandorpin og sést oft ekki nema ein steinaröð efst í sandhrygg. Fyrst má rekja hann rúma 20 m til vesturs en þá hverfur hann á 20-30 m löngu bili. Eftir það birtist garðurinn að nýju og er nokkuð skýr í tæpa 50 m til viðbótar áður en hann fjarar endanlega út.
Hættumat: hætta, vegna rofs

6350.535N 2142.058V



Garðlag 022, horft í suðvestur

ÁR-559b:023 Vindáshjáleiga þúst býli



Vindáshjáleiga 023, horft í norður.

6350.039N 2141.820V

Rústahóll er um 430 m austan við bæjarhól 001 og um 100 m norðan við veginn sem liggur að Strandarkirkju. Sendið land en vaxið töluverðu melgresi og mosa. Norðan við er hraun og meiri lúpína. Hóllinn er nokkurn veginn hringlaga og um 20 m í þvermál, iðagrænn og mosavaxinn. Búið er að setja eftirlíkingu af torfbæ á suðurenda hólsins. Á honum stendur: "Vindáshjáleiga, í eyði 1772."
Hættumat: hætta, vegna rofs

ÁR-559b:024 Vindás þúst býli
Vindás stóð um 380 m suðaustan við bæjarhól 001. Bæjarstæðið er fast niður við sjóvarnargarðinn, um 50 m sunnan við veginn að Strandarkirkju. Vindáss er getið í fornbréfi um 1275: "Enn firer austann wog til vindass aa statur j skaalhollte oc krijsevjik halfan toltfung i hual ef meire er enn iiij vætter. enn ecke ellegar." DI II, 124-25. 1677-80: Búa Jón og Hróbjartur í Vindási – Sveitarbragur Jóns Jónssonar í Nesi, SSÁ, 229. Gamlar húsarústir og aðrar fornleifar á eyðibýlunum Strönd og Vindási, með hjáleigum voru friðlýstar af Matthíasi Þórðarsyni 5.5.1927. Fornleifaskrá, 78. 1840 er Vindás, tvíbýlisjörð, talin meðal eyðibýla

í ytra parti Austurvogar og á að hafa farið í eyði milli 1700 og 1750 – SSÁ, 221.

Beggja megin við hólinn liggja vegarslóðar upp á sjóvarnargarðinn. Sendið, hálfgróið landsvæði liggur frá hólnum og upp að vegi.

Áberandi rústahóll og sést hann vel frá vegi. Hugsanlega hefur suðurhlið hans eitthvað verið raskað þegar sjóvarnargarðurinn var byggður. Hóllinn er alls tælega 35 x 20 m frá austri til vesturs og hátt í 2 m hár. Á honum er lítil eftirlíking af torfbæ sem á stendur: "Vindás, fór í eyði 1762". Uppi á hólnum vottar fyrir hleðslum, líkt og gerði sem er tæpir 20 m í þvermál. Hleðslur eru algrónar og ná varla nema 30-40 cm hæð. Sennilega eru þetta leifar af kálgarði, en Þórarinn Snorrason (f. 1931) man eftir kálgarði í Vindási á sínum yngri árum. Lítil þúst er austan megin við hólinn, hugsanlega rústaleifar. Nokkrum metrum vestan við hólinn sést þráðbein steinaröð sem liggur SV-NA, sennilega undirstaða undan girðingu.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: DI II, 124-25; SSÁ, 221 og 229; Fornleifaskrá, 78



Vindás 024, horft í suður.

ÁR-559b:025 þúst býli



Rústahóll 025, horft í norður.

6350.212N 2142.204V

Greinilegur rústahóll er um 50 m norðan við bæjarhól 001, rétt ofan eða norðan við húsið sem staðarverðir hafa til umráða.

Landið í kring er sendið en þó verið að græða upp með lúpínu og grasi.

Hóllinn er mjög stór og áberandi, grasi vaxinn að mestu og alls um 60 x 60 m stór. Í raun er um að ræða þrjá hóla sem þó tengjast og standa í hnapp. Dæld er í hólinn sem er suðvestastur og lítur út fyrir að einhverntíma hafi verið grafið í hann. Að öðru leyti virðist staðnum lítið sem ekkert hafa verið raskað en leikvöllur með rennibraut er skammt sunnan við hólana. Á einn þeirra er búið að setja lítinn torfbæ og stendur þar "Bakrangur". Í norðurenda hólsins sést smá hleðsla, um 2 m á lengd og mest um 3 umför grjóts. Þetta gæti verið efsti hluti af vegg sem þá liggur A-V.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-559b:026 garðlag varnargarður

Á sjávarkampinum í Strandarlandi er sjóvarnargarður sem hefur verið endurnýjaður tvisvar ef ekki þrisvar sinnum. Hann er sjálfsagt ekki mjög gamall en garður sem virðist tilheyra elsta stigi sjóvarnargarða á svæðinu er norðvestan við Strandarkirkju 002. Austurendi hans hverfur undir yngri sjóvarnargarð um 200 m NV af kirkjunni. Sendinn sjávarbakki. Garðinn má rekja 100 m til norðurs. Hann er varla mjög gamall en hugsanlega þó hátt í 100 ára - í það minnsta er hann greinilega eldri en tveir sjóvarnargarðar á kampinum því þeir hafa verið byggðir ofan á austurenda hans. Land vestan við garðinn er jafnhátt honum, enda hefur mikill sandur og fjörugrjót safnast að honum úr þeirri áttinni. Að austanverðu sést hleðslan hins vegar betur og þar er garðurinn vel á annan metra að hæð. Hann er greinilega vel hlaðinn og eru brúnir

6350.255N 2142.531V



Sjóvarnargarður 026, horft í suður.

hans þráðbeinar. Hann hefur verið breiðastur neðst, a.m.k. 2 m, en dregist saman upp á við. Hleðslur eru nokkuð mosavaxnar.

Hættumat: engin hætt

ÁR-559b:027 garðlag vörslugarður

6350.546N 2142.170V

Garðlag, hugsanlega gamall vörslugarður, liggur til vesturs frá norðurenda Stórhóls 018.

Sandorpið hraun, sumstaðar vaxið lúpínu. Sandur hefur safnast upp að garðinum bæði að norðan og sunnan og eru aðeins efstu steinaraðirnar glöggar. Mest er garðurinn um 2 m breiður en hæðin mest um 1 m. Frá Stórhól er hægt að rekja garðinn hátt í 150 m til vesturs en þar fjarar hann út. Prestavegur 013 rýfur garðinn á einum stað, heldur vestar en fyrir miðju og einmitt þar er varða fast austan vegarins.

Hættumat: hætt, vegna rofs

ÁR-559b:028 garðlag vörslugarður

6350.430N 2142.219V



Garðlag 028, horft í vestur

Grjóthlaðinn garður liggur niður frá garði þeim (sjá 032) sem er samsíða Fornagarði ÁR-559:017, um 150 m suðaustan og sunnan við Stórhól 018.

Sandorpið hraun þar sem lúpína er farin að breiða úr sér.

Garðurinn er í svipuðu ástandi og aðrir garðar á svæðinu, að mestu sokkinn í sand svo aðeins sést efsta grjótröndin. Alls er hægt að rekja hann um 320 m til vesturs en þar fjarar hann út. Um miðbik hans er op þar sem Kirkjuvegur 013 liggur í gegn. Ekki er vitað hvert hlutverk garðsins hefur verið en þó líklegast að hann hafi verið vörslugarður af einhverju tagi.

Hættumat: hætt, vegna rofs

ÁR-559b:029 Eymuvarða varða landamerki

6350.166N 2141.341V

Í gamalli landamerkjalyðingu er getið um Eymuvörðu: "Að austanverðu eru landamerki milli Strandarlands og Eymu þessi: Við sjó ræður markhella: M [ÁR-559b:030]. Þaðan bein lína í vörðu, vestanvert við Eymuhjáleigu. Þaðan bein lína í Eymuvörðu." Eymuvarða er skammt austan landgræðslugirðingar sem þó er hér um bil á mörkum Strandar og Eymu. Hún er um 750 m austan við bæjarhól Strandar 001 og um 400-500 m norðaustan við veginn heim að Strönd.

Sendið hraun. Varðan er fremur óskipuleg grjóthruga, næstum algróin. Hún er breiðust í grunninn, 3-4 m í þvermál en mjókkar upp á við. Þar gnæfir upp úr henni staur, 2-3 m hár, og á honum gulur þríhyrningur, væntanlega sundmerki.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Skýrsla Óbyggðanefndar, 34



Eymuvarða 029, horft í vestur.

ÁR-559b:030 áletrun landamerki

6349.930N 2141.790V

Í gamalli landamerkjalyðingu er getið um áletrun á stein niður við sjó: "Að austanverðu eru landamerki milli Strandarlands og Eymu þessi: Við sjó ræður markhella: M." Nú liggur landgræðslugirðing um 10 m austar en markalínan er milli Eymu og Strandar. Hún liggur frá sjávarkamp og upp til norðausturs.

Klappanef gengur út í sjó hér um bil í beinu framhaldi af girðingunni. Upp frá því hækkar land fremur skarpt upp sjóvarnargarðinn.

Væntanlega hafa merkin legið um klappirnar. Þær voru gengnar í leit að áletrun en hún fannst ekki. E.t.v. er líklegra að hoggði hefði verið í klöpp ofar, þar sem sjór nær ekki til, en þar er nú sjóvarnargarðurinn, hugsanlega ofan á náttúrulegri klöpp.

Hættumat: hætt, vegna rofs

Heimildir: Skýrsla Óbyggðanefndar, 34

ÁR-559b:031 Kirkjustígur heimild um leið

"Eftir lægðinni milli Sigurðarhúss og Vindáss liggur Kirkjustígurinn eða Gamllivegur," segir í örnefnalýsingu. Væntanlega hefur þetta verið leiðin frá bæjunum í Selvogi, austan Strandar, og að Strandarkirkju. Nú liggur bílvegur heim að Strönd á þessum slóðum en neðan hans er einnig bílfær slóði sem gæti verið eldri bílvegur, fast norðan við Vindás 024. Sandflæmi, sumstaðar tekið að gróa upp. Ekki er ljóst hvort annar þessara vega liggur á gömlu götunum, í það minnsta sjást ekki götur í sandinum á þessum slóðum. Ef þær hefðu verið annarsstaðar má ætla að fokið hefði yfir þær fyrir margt löngu.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Heimildir: Ó-Vogsósar, 3

ÁR-559b:032 garðlag vörslugarður

6350.438N 2141.967V

Garður liggur í vinkil niður frá garðlagi 034 rúma 200 m SSA af Stórhól 018.

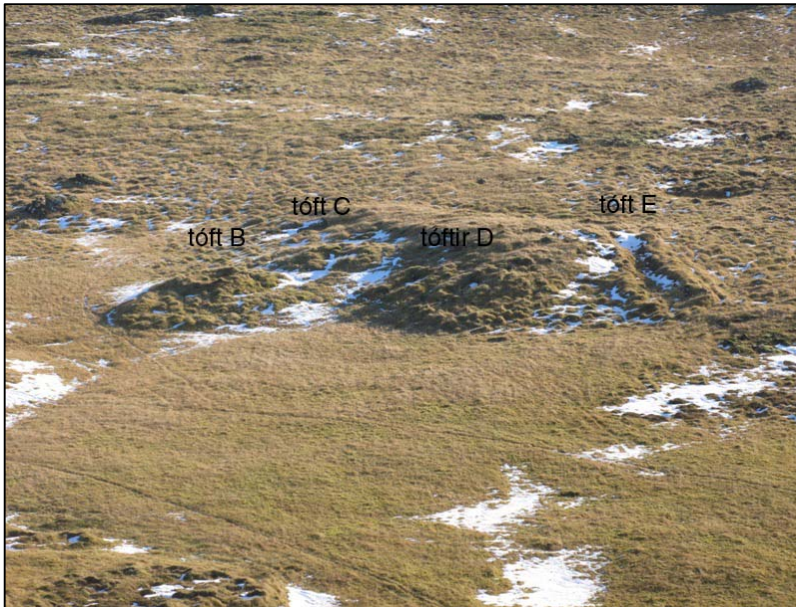
Sandorpið hraun, nú að nokkru leyti gróið lúpínu og grasi, enda innan landgræðslugirðingar.

Af legunni að dæma er garðurinn yngri en 034 þótt útlit þeirra og yfirbragð sé líkt. Hann liggur fyrst út frá honum um 50 m til vesturs en tekur þá 90° beygju í norðurátt og liggur samsíða hinum eldri. Ekki var hann rakinn langt að þessu sinni og ekki ljóst hvað hann nær langt í norður. Þá skal aftur vikið að staðnum þar sem garðurinn myndar rétt horn. Skammt innan við beygjuna mótar fyrir bogadreginni hleðslu sem gæti bent til eldra byggingastigs og að beygjan hafi upphaflega verið aflíðandi. Þá liggur um 5 m langur garðstúfur til suðurs út frá A-V garðinum rétt áður en kemur að horninu. Ekki er vitað um hlutverk garðsins en þó líklegast að hann hafi verið vörslugarður af einhverju tagi.

Hættumat: hætta, vegna rofs

ÁR-559b:033 Strandarsel tóftir sel

6352.830N 2137.181V



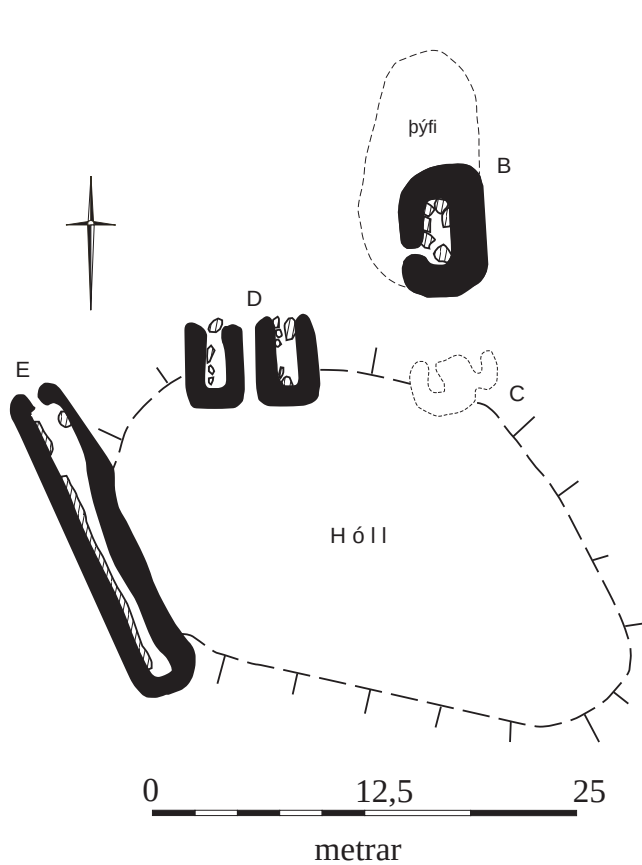
Tóftir B-E í Strandarseli 033

Strandarsel, sem skv. Þórarni Snorrason er einnig kallað Staðarsel, er um 100 m sunnan við austurenda Svörtubjarga. Rústírnar eru 6,3 km norðaustur af Strandarkirkju og 1,5 km beint norður af Eymubóli ÁR-559:0030.

Undir Björgunum eru fallegir og áberandi sléttir vellir sem skera sig úr í heiðinni. Ekkert rennandi vatn er á svæðinu. Ljósleiðari hefur verið lagður skammt norðan

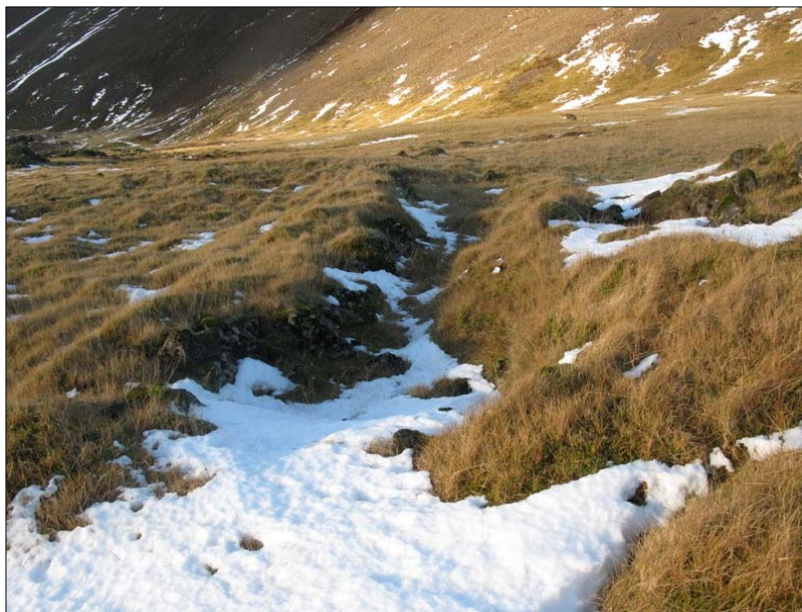
Í Strandarseli eru a.m.k. 6 tóftir á svæði sem er alls rúmlega 50 x 40 m stórt frá norðri til suðurs. Lýsingin hefst hér austast á svæðinu á tóft A. Hún

er ekki mjög fornleg, tvískipt og nánast L-laga með myndarlegum veggjum, alls um 7 x 7 m stór. Eystra hólfið snýr N-S, með dyr á V-langvegg miðjum og er innanmál hennar um 2,5 x 1,5 m. Sé staðið í dyrum tóftarinnar er hitt hólfið á vinstri hönd með dyr í norður, um 2 x 1 m að innanmáli og snýr A-V. Tóftin er hæst að sunnanverðu, allt að 1 m. Tóft B er um 15 m suðvestar. Hún gæti verið sú yngsta á svæðinu, í það minnsta er áberandi mikið grjót innan veggja. Alls er tóftin um 6 x 5 m stór N-S og dyr syðst á vesturvegg, veggir geysipykkir eða allt að 1,5-2 m. Norðan og vestan við tóftina er töluvert þýfi og bendir flest til að þar geti verið eldri leifar undir sverði. Fast sunnan við B er C, óljós tóft sem hefur sennilega verið tvískipt og alls um 6 x 3 m stór A-V. Eystra hólfið virðist hafa verið minna en það vestara en bæði hafa sjálfsagt snúið með dyr í norðurátt. Tóftin er algróin og veggir signir, mest 0,3-0,4 m háir. Um 4 m vestur af C eru tvær samhliða og næstum nákvæmlega eins tóftir utan í hól í dálitlum halla mót norðri. Hvor um sig er um 5 x 4 m stór frá norðri til suðurs og opnast báðar í norðurátt. Ekki er nema smásund á milli tófta, 10-20 cm breitt. Grjót sést í þeim báðum, ívið



meira þó í vesturtóftinni. Veggjahæð er mest um 0,4 m. Síðast en ekki síst er tóft E sem er byggð utan í vestanverðan hól, sennilega kvíar, hér nefndar E. Tóftin er geysilöng, alls um 19 x 4 m frá norðvestri til suðausturs og eru dyr á NV-gafl. Hóllinn liggur með mestallri NA-langhlið og styðst tóftin að miklu leyti við hann þótt eitthvað hafi verið hlaðið utan í brekkuna. Grjót sést næstum allsstaðar í innanverðri SV-langhlið en hleðslur eru að mestu leyti hrundar og grónar. Mjög líklegt er að einhver starfsemi hafi verið í selinu eftir að Strönd fór í eyði; jafnvel má giska á að haft hafi verið í seli á þessum stað frá Vogsósum eða öðrum bæjum í Selvogi.

Hættumat: engin hætta



Tóft E í Strandarseli, horft í norðvestur.

ÁR-559b:034 garðlag vörslugarður

6350.666N 2142.079V

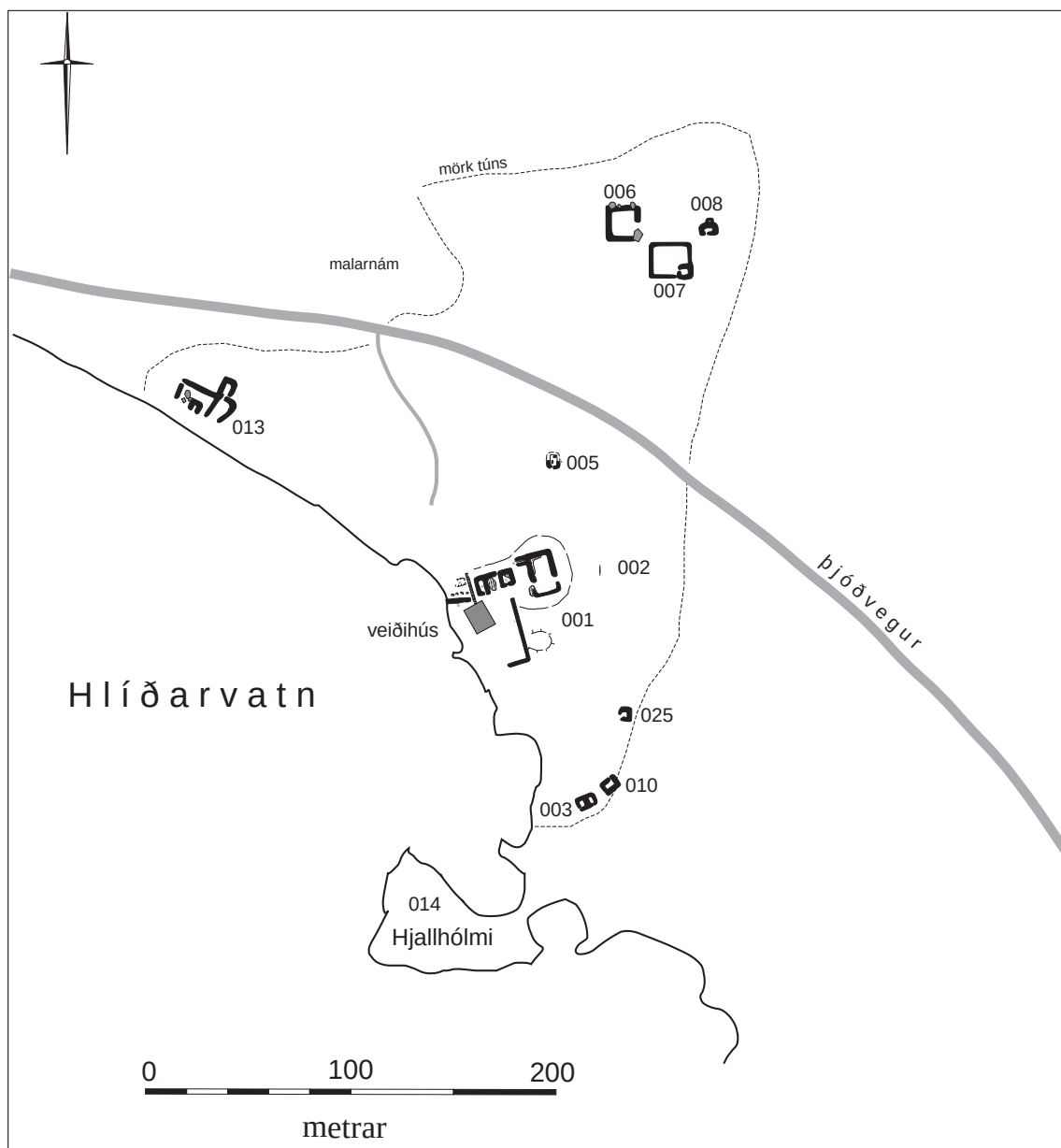
Garðlag liggur samsíða Fornagarði ÁR-559:017 austan við Stórhól 018. Garðurinn sést t.d. um 200 m NNA af Stórhól 018 en nær sjálfsagt lengra til norðurs en það. Sandorpið hraun. Garðurinn var rakinn á a.m.k. 70-80 m löngum kafla. Hann er líkum öðrum garðlögum á svæðinu, aðeins standa 1-2 steinaraðir upp úr sandhrygg sem er allt að 2-3 m breiður. Af loftmynd að dæma er garðurinn allt að 6-700 m langur, liggur fyrir austan Stórhól og sennilega gegnum Fornagarð þótt ekki sé það fullvíst.

Hættumat: hætta, vegna rofs

ÁR-560 Hlíð

Í Jarðabók Árna og Páls 1706 segir: "Jarðardýrleiki xx að sögn manna, en engin geldst hjer tíund af." JÁM II, 463

Ekki til túnakort. Í Jarðabók Árna og Páls 1706 segir: "Lyngrif til eldiviðar bjarglegt. Silúngsveiðivon er góð og hefur oft að merkilegu gagni verið. Eggver í vatnshólmum hefur að nokkru gagni verið, en fer mjög til þurðar. Sölvafjöru og grasafjöruítak á jörðin fyrir Vogshúsalandi sem áður segir, vide Vogshús. Túnunum grandar fjallsskriður og landbrot, sem Hlíðarvatn gjörir að neðan. Engjar, sem áður voru litlar með vatninu, hefur sama vatn eyðilagt." JÁM II, 464



Kort af Hlíðartúni, byggt á loftmynd frá Loftmyndum ehf.

ÁR-560:001 Hlíð bæjarhóll bústaður

6352.643N 2142.168V

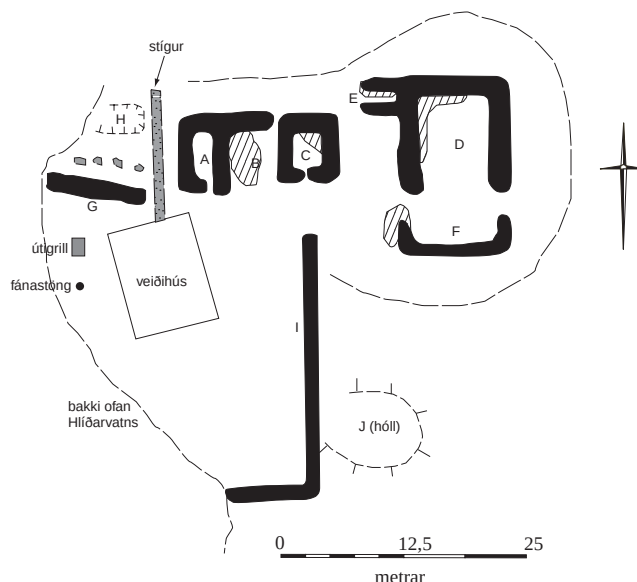
"Hlíð var fyrr góðbýli og landnámsjörð í Selvogi. Var hún um aldaraðir eign Strandakirkju og er það enn. Jörðin hefur verið í eyði nú um 60 ára skeið. Þar eru nú rústir einar. Bærinn stóð á Bæjarhól eða lágum hrygg, er lá fram í Hlíðarvatn," segir í örnefnalýsingu. Rústirnar af Hlíð eru við NA-horn Hlíðarvatns, 2,2 km norður af Vogsósum I. Bærinn fór í eyði árið 1906.



Bæjarrústir í Hlíð, horft til suðvesturs. Veidihúsið er fast við rústirnar.

Slétt grund sem nær allt frá vatnsborðinu og upp að fjallsrótum. Þjóðvegurinn liggur um túnið um 70 m norðan við bæjarrústirnar. Enn er nokkur rækt í túninu. Það er ekki slegið, ógirt og sækja kindur í það.

Veidihús stendur á vesturenda bæjarrústanna og hefur sennilega raskað þeim að litlum hluta en miklar rústir eru á hólum austan við húsið. Hefur bæjarröðin legið frá austri til vesturs og bærinn snúið með framhlið í suður. Alls er rústin um 35 x 20 m stór en að auki liggur garðlag frá suðurhlið hennar. Þá er bæjarhóllinn sjálfur sem rústin er á heldur stærri en hún, allt að 50 m langur A-V og 30-40 m breiður. Í meginatriðum má skipta rústinni í 5-6 hól og eru þau öll greinileg. Fast norðaustan við veiðihúsið eru þrjú hól sambyggð (A-C) og snúa öll dyrum mót suðri. Hvert um sig er um 7,5 m langt og rúmlega 5 m breitt að utanmáli. Á hólfi B virðast einnig hafa verið dyr á NA-horni. Um 7 m austan við þessi hól er stórt, ferkantað hól, D, um 12 x 12 m stórt að utanmáli og alveg opið í suður. Lítil tóft E er sambyggð hólfinu nyrst að vestanverðu, um 4 m löng og 3 m breð og snúa dynnar í vestur. Dálitill halli er fram af hólfi D til suðurs og þar framanundir er hleðsla, sennilega af kálgarði (F) sem hefur verið um 14 m langur A-V og 5-6 m breiður. Mikið grjót sést í öllum þessum hleðslum, sérstaklega að innanverðu og þar sem mest er ná þær allt rúmlega 1 m hæð. Að auki er bæjarhóllinn undir rústunum allt að 1,5 m hár. Fast vestan við sambyggðu hólfin þrjú sem fyrst voru talin er hellulagður göngustígur upp að veiðihúsinu úr norðri. Þar vestan við vottar greinilega fyrir hleðslum fram á vatnsbakkann. Greinilegust er um 8-9 m löng hleðsla (G) sem liggur til VNV svo til beint framan við innganginn í húsið. Samsíða henni um 2 m norðar vottar fyrir grjóthleðslu og skammt norðan við hana vottar ógreinilega fyrir hólfi (H), um 3 x 2 m stóru í krika milli göngustígs og bílastæðis. Vestan við veiðihúsið sjálft er svæði sem sennilega hefur verið talsvert raskað, þar er nú stórt útigrill og



flaggstöng. Suður af hólfi C liggur síðan garðlag, I, rúma 25 m til suðurs en tekur svo 90° beygju til vesturs fram á vatnsbakkann. Líklegt er að kálgarður hafi verið innan þess. Fast austan við suðurhluta garðlagsins er dálítill hól, J, sem gæti verið manngerður, hugsanlega öskuhaugur. Hann er 7-8 m í þvermál en frekar óreglulegur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Hlíð a, 1

ÁR-560:002 *Kirkjuhóll* heimild um bænhus

6352.645N 2142.121V

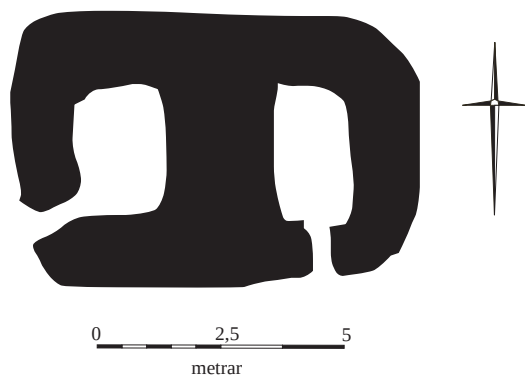
"Auk Bæjarhóls eru í túninu Kirkjuhóll eða Bænhúshóll, en þar á hafa staðið bænhus í katólskri tíð," segir í örnefnalýsingu. Nú er ekki vitað hvar Bænhúshóll var. Yfirleitt voru kirkjur og bænhus í næsta nágrenni við bæjarhóla og með hliðsjón af því er helst að giska á ávalan hól í túni fast austan við bæjarhól. Óslegið tún. Hóllinn er sporöskjulaga og nokkuð ávalur en ekkert rústalag á honum, 15-20 m í þvermál. Enginn annar hól virðist líklegri.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Hlíð a, 1

ÁR-560:003 tóft útihús

6352.592N 2142.106V



Útihústóft 003, horft í suðvestur.

Tóft af útihúsi er syðst í Hlíðartúni, tæpa 100 m suður af bæjarhól 001. Túnjaðar. Fast sunnan við tóftirnar er kargabyfi. Tóftin er tvískipt, alls 8 x 5 m stór og snýr A-V. Hólfin tvö eru ámóta stór en ekki opið á milli þeirra. Það eystra hefur dyr í suður en hitt er opið í suðvestur. Veggir eru algrónir og hvergi sér í grjóti, mest um 1 m háir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-560:004 *Hlíðarsel* örnefni sel

6352.224N 2141.185V

"...suður frá [Selvogs]réttunum eru Selbrekkur. Þar á að hafa verið sel frá Hlíð eða Hlíðarsel; ber þó ekki öllum saman," segir í örnefnalýsingu. Í annarri lýsingu segir: "Selbrekkur. Á þeim stað könnuðust þeir [heimildamenn í Stakkavík] við Stekkjardældir." Engar dældir eru suður frá Selvogsréttum en hins vegar eru grösugar brekkur og dældir um 300 m austur af þeim og hlýtur að vera átt við þann stað. Þetta er rétt tæpan 1 km SA af bæjarhól 001. Vel grónar og fallegar vallendisbrekkur og -dældir mót vestri og gróin grund þar niður af. Eina tóftin sem þekkt er á þessum slóðum er sú sem Þórarinn Snorrason í Vogsósum nefnir Vogsósastekk (Ár-559:019). Þess má geta að Ómar Smári Ármannsson hefur kallað aðrar tóftir Hlíðarsel, sjá 021. Sú túlkun er ekki útilokuð þótt tóftirnar teljist of langt í burtu til að passa við lýsingu örnefnaskrár.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hlíð a, 2-3; Ö-Hlíð b, 1

ÁR-560:005 tóft útihús

6352.674N 2142.136V

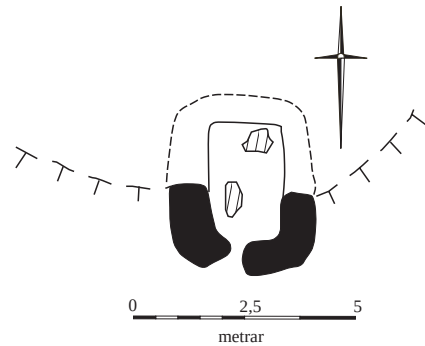
Tóft af útihúsi er í Hlíðartúni, 30-40 m NA af bæjarhól 001 og um 30 m suður af þjóðvegi.

Í túni. Tóftin er sunnan í dálitlum hól og að mestu leyti grafin inn í hann. Tóftin snýr SA-NV og snúa dyr í SV. Innanmál er um 4 x 2. Breiddin að utanverðu er um 4-5 m en ekki er hægt að gefa upp utanmál á lengdina. Hæð veggja er mest um 1,2 m og allnokkurt grjóthrun inni í tóftinni. Hugsanlega eru eldri mannvistarleifar í hólnum því 15-20 m norðan við tóftina lítur út fyrir að brúnir hans séu að nokkru leyti upphlaðnar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar



Útihústóft 005, horft í suðvestur.



ÁR-560:006 gerði kálgarður

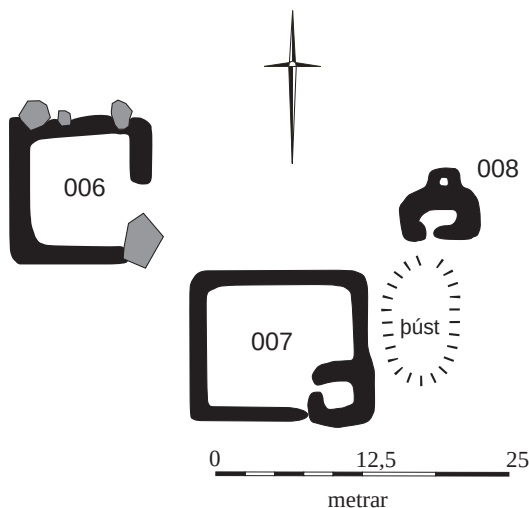
6352.738N 2142.093V

Gerði, hugsanlega gamall kálgarður, er í Hlíðartúni, norðan þjóðveggar og um 180 m norður af bæjarhól 001. Slétt grund í smáhalla mót suðri. Stórgrýti er á þessum slóðum upp við fjallið og sumsstaðar björg sem fallið hafa úr fjallinu. Gerðið er ferkantað og 12 x 12 m stórt. Op er á því austanverðu, norðan við jarðfastan klett sem hlaðið hefur verið utan í. Hleðslur eru algrónar, víðast hvar um 0,3-0,4 m háar en grjót sést í norðurhlið - að mestu jarðfast sem hefur verið látið þjóna sem norðurveggur.

Hættumat: engin hætta

ÁR-560:007 gerði kálgarður

6352.732N 2142.076V



Tóftir 006-008 illgreinilegar á ljósmynd, horft í suðvestur. Í fjarska sést veiðihúsið á gamla bæjarstæðinu 001.

Gerði, hugsanlega gamall kálgarður, er í Hlíðartúni, innan við 5 m suðaustur af gerði 006. Slétt grund í smáhalla mót suðri. Stórgrýti er á þessum slóðum upp við fjallið og sumsstaðar björg sem fallið hafa úr fjallinu. Gerðið er um 15 x 12 m stórt frá austri til vesturs og líkt gerðinu 006. Ekki sést op á neinum útvegg en í suðausturhorni gerðisins er tóft, samhlaðin því, sjálfsagt útihús eða hugsanlega kartöflukofi. Hann er um 5 x 5 m stór, með dyr norðarlega á vesturvegg. Veggir útihússins eru mun stæðilegri en gerðisins, bæði þykkari og hæð þeirra allt að 0,7 m. Dálítil púst er austan við gerðið, um 7 x 5 m stór N-S en ekki fullvíst að þar séu leifar af mannvirki.

Hættumat: engin hætta

ÁR-560:008 tóft útihús

6352.737N 2142.052V

Tóft af útihúsi er um 5 m NA af gerði 007. Slétt grund í smáhalla mót suðri. Stórgrýti er á þessum slóðum upp við fjallið og sumsstaðar björg sem fallið hafa úr fjallinu. Tóftin er um 7 x 5 m stór frá austri til vesturs en dyr eru á suðurhlið hér um bil miðri. Veggir virðast dálítið úr lagi gengnir og því ekki gott að átta sig á innra

skipulagi; þó virðist sem hún hafi verið tvískipt þannig að lítið afhýsi hafi gengið til norðurs frá aðalhúsinu. Veggir eru grónir og mest um 0,8 m háir.

Hættumat: engin hætt

ÁR-560:009 Borgaskörð tóft fjárskýli
"Borgaskörð voru skörð í Hlíðarfjall austarlega. Á einum stað milli þeirra var Háhamar," segir í örnefnalýsingu. Undir skörðunum er tóft sem skörðin gætu hafa dregið nafn sitt af, um 130 m austur af stekk 011. Hlíðarborg og Valgarðsborg eru sunnar, sjá 020 og 021.

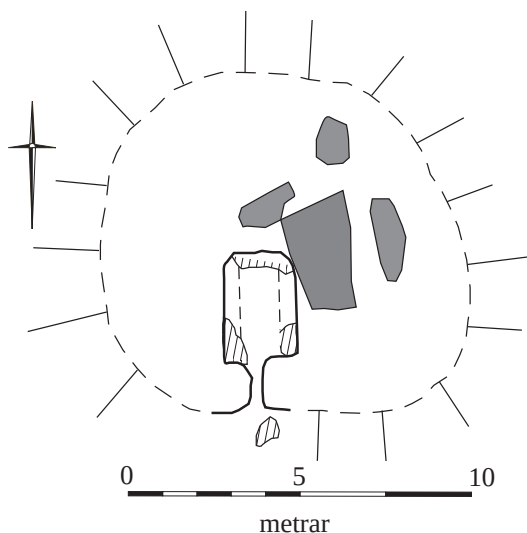
Lyngmói, sumsstaðar með hraunnibbum og -hólum. Hlíðargata liggur áfram til austurs fast sunnan við tóftina.

Tóftin er í háum og gróskumiklum valllendishól sem er nokkuð áberandi og sést vel að. Hún er lítið uppbyggð en að mestu leyti grafin niður í hólinn. Hann sjálfur er nokkuð hringmyndaður en hólfið er aftur næstum ferkantað. Mögulegt er að byggingin hafi upphaflega verið fjárborg en síðan

6352.717N 2141.290V



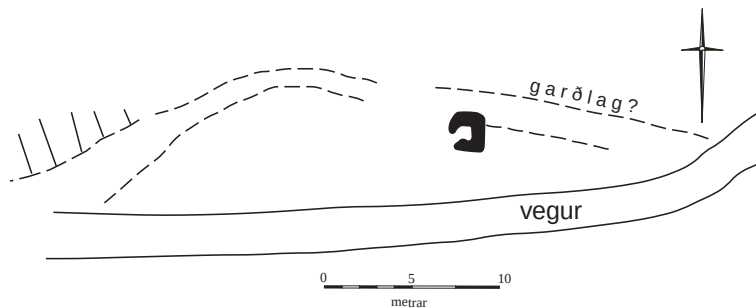
Tóft undir Borgarskörðum, horft í suður.



verið endurbyggð sem fjárhús. Að innan er tóftin rúm 3 x 2 m frá norðri til suðurs og mikið grjót í innanverðum veggjum. Hóllinn er á hinn bóginn allt að 10 m í þvermál að ofanverðu en breiðari ef miðað væri við hólræturnar. Hann er sennilega manngerður að einhverju leyti, a.m.k. sést lausagrjót í honum utanverðum á nokkrum stöðum. Að mestu hlýtur hann þó að vera náttúrulegur, enda gnæfir stór klettur upp úr honum fast við tóftina að austan og sunnan. Að innanverðu vottar aðeins fyrir stöllum eða bálkum upp við veggina og gætu það mögulega verið jötur. Hellegasta veggjarhleðslan er að vestanverðu og sjást þar 4 umför.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Hlíð a, 2



ÁR-560:010

tóft+garðlag

útiús

6352.624N 2142.074V

Tóft af útiúsi er syðst í Hlíðartúni, um 70 m SA af bæjarhól 001 og um 50 m ANA af tóft 003.

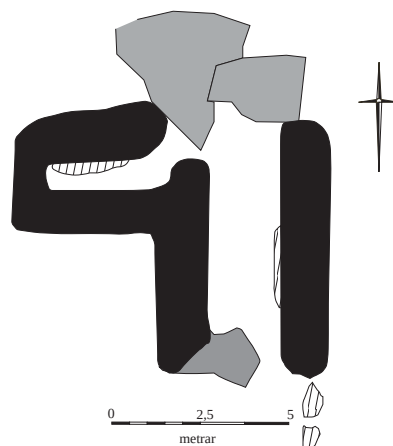
Tóftin hefur verið í túnjaðri en er nú fast norðan við nýlagðan veg að litlu bílastæði sem er austur af Hjallhólma.

Tóftin er einföld, um 4 x 4 m stór, lágreist og næstum engin gróska í henni þótt hún sé algróin. Veggir eru mest um 0,5 m háir. Dyr hafa snúið í SV. Hryggur liggur frá tóftinni í SSV og einnig í NA og er síðarnefndi hlutinn greinilegri, rúmlega 1 m breiður og 0,3 m hár. Þennan hrygg má rekja um 12 m í NA en þá hverfur hann undir veginn. Hryggurinn er sennilega leifar af gömlum túngarði sem er þá einungis varðveittur einmitt á þessum stað, í það minnsta fundust ekki túngarðsleifar meðfram austan- eða norðanverðu túninu.

Hættumat: hætt, vegna ábúðar



Stekkjartóft 011, horft í norður.



"Stekkatúnsbrekkur voru brekkur í fjallinu vestan við Háhamar, og þar hafði verið Stekkur og Stekkatún," segir í örnefnaská. Stekkjartóft er einmitt á þessum stað, undir Hlíðarfjalli um 600 m ANA af bæjarhól 001. Smákvos í lyngmóa sem víða er grasi gróinn. Hraunribbur stingast upp úr hér og þar og talsvert er um stórgryti. Hraunhólar eru suðaustan við stekkin. Varla er hægt að segja að túnblettur sé kringum stekkin. Ljómandi falleg tóft, byggð utan í jarðfasta kletta. Hún er tvískipt og L-laga, alls um 9 x 8 m stór. Rekið hefur verið inn að sunnanverðu í dálitla rétt sem er um 7 x 5 m stór frá norðri til suðurs að utanmáli. Klettarnir mynda norðurgafli réttarinnar. Úr henni er svo op til vesturs, nyrst við klettana, í heldur þregri kró sem er rúmlega 4 x 3 m stór frá austri til vesturs. Mikið grjót sést í innanverðum veggjum sem eru mest um 1 m háir.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Hlíð a, 4

ÁR-560:012 Hlíðargata gata leið

6352.738N 2141.742V

"Hlíðargata lá frá Hlíð austur og inn með fjallinu," segir í örnefnaskrá. Gatan sést enn vel austan túns, t.d. um 390 m austur af bæ 001 en einnig fast við stekkjartóft 011. Grónar vallendiskvosir eru næst fjallinu en síðan tekur við lyngmói í gömlu hrauni. Greinilegur kindatroðningur liggur til austurs inn með fjallinu og sést vel víðast hvar. Sennilega eru það leifar af gömlu Hlíðargötunni. Að sögn Þórarins Snorrasonar var ekki fært með hesta upp Hlíðarskarðið (sjá 019) og því oft farið inn með fjallinu og síðan til norðurs.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Hlíð a, 4

ÁR-560:013 tóft bústaður

6352.691N 2142.336V

"Ofan Malarinnar eru rústirnar, en þar segja fróðir menn og konur, að bærinn hafi staðið, eftir færslu úr Hjalltanga," segir í örnefnalýsingu. Rústir sem koma heim og saman við þessa lýsingu eru ofan við Mölina, en það er malarborin strönd skammt vestur af bæjarhól 001. Rústirnar eru um 150 m NV af bæ 001. Grasgeiri milli fjallshlíðar og vatns, nærri vesturjaðri túns. Núverandi þjóðvegur er um 30 m norðan við rústirnar.

Talsvert miklar rústir sem líta þó ekki út eins og venjulegar bæjarrústir - líkjast fremur útihúsum með sambyggðu gerði sem gæti verið kálgarður. Alls eru rústirnar um 25 m langar A-V og breiddin mest austast, um 15 m. Svæðinu má skipta í fernt. Nyrst og austast er nokkuð regluleg tóft, A, sem minnir á útihús, um 7,5 x 5 m stór N-S og snýr op í suðurátt. Önnur tóft, B, er sambyggð henni að sunnan, of óregluleg til að vera hústöft enda er austurveggur sveigður útá við. Líklega hefur þetta verið aðhald af einhverju tagi og er það



Tóft 013, horft í suðaustur. Veidhúsið á gamla bæjarstaðinu í Hlíð í baksýn.



um 9 x 8 m stórt N-S, með op í suður og einnig í norður, beint inn í tóft A. Hólf C er sambyggt B að vestanverðu. Þetta er gerði, hátt í 15 m langt A-V og um 8 m breitt. Engin hleðsla er að sunnanverðu, en þar tekur Mölin við beint fram af. Hleðslan um gerðið er heldur lægri en í tóftunum, hæð um 30 sm en breidd allt að 1 m. Að lokum er hólf (D) innan gerðisins syðst, heldur austar en fyrir miðju og er það sennilega síðar til komin en það. Hólfið er um 4 x 4 m stórt, nokkuð niðurgrafið og með dyr í suðurátt, veggjahæð um 1 m. Klettur sem sennilega er upprunninn í fjallinu ofan við er fast vestan við það.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hlíð a, 2

ÁR-560:014 Hjalldangi þjóðsaga bústaður

6352.564N 2142.209V

"Tangi eða hólmi er út í vatninu fram undan bænum; Hjalldangi eða Hjalldólmi er hann nefndur. Þar á bærinn



Hleðsla í Hjalldanga 014, horft í austur.

að hafa staðið upphaflega," segir í örnefnalýsingu. Umræddur staður er nú tangi og gengur hann í sveig út í vatnið um 150 m suðvestur af bæ 001. Hólminn er ágætlega gróinn en í honum eru nokkrir hraunhólar, sumir klofnir eftir endilöngu með sprungum. Alls er hólminn um 80 x 50 m stór NV-SA. Ekkert bendir til að þar sé gamalt bæjarstaði og gróðurþekjan varla svo þykk að miklar mannvistarleifar geti leynst undir yfirborði. Þó er tanginn ekki laus við fornleifar, enda bendir nafnið í það minnsta til að þar hafi verið hjallur. Nyrst í tanginum, milli tveggja hraunhóla, er frekar óljós tóft eða hleðsla, eiginlega króklaga, opin í norður, um 4 x 2 m stór N-S. Aðeins sér í grjóti í hleðslum efst en annars eru þær grónar, mest um 80 sm háar að utan en dýpt innan veggja er sáralítill, um 0,1 m. Frá vesturenda tóftarinnar gengur hrúnin grjóthleðsla upp á hól

til vesturs, hátt í 10 m löng. Neðan eða norðan undir tóftinni er hvílt sem gengur fram að vatnsborði og efst í henni er mikið grjóti sem gætu líka verið hleðsluleifar. Þórarinn Snorrason telur að rétt hafi verið í hólmanum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hlíð a, 2

ÁR-560:015 Slóðin efri heimild um leið

"Slóðir tvær liggja eftir Brekkum og eru nefndar Slóðin neðri og Slóðin efri," segir í örnefnalýsingu. Slóðir þessar hafa væntanlega verið götur utan í skriðunum norðan við Hlíðarvatn.

Snarbrattar skriður í fjallinu og liggur nú þjóðvegurinn neðst í þeim.

Engar slóðir sjást lengur. Ætla má að þær hafi verið hluti af sömu leið, þ.e. milli Hlíðar og Stakkavíkur eða áfram vestur, í átt að Herðisvík.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Hlíð a, 3

ÁR-560:016 heimild um brú

6352.282N 2141.690V

"Þar fyrir sunnan [Hjalldanga] skerast inn í landið vikin þrjú. Þar er fyrst Krístrúnarvík, og þá Girðingarvík, sem er nýlegt nafn, og þá vik með mörgum nöfnum, Vondavík, Forarvík og Moldarvík. Í viki þessu var venjulega kafhlaup af for, og því eru nöfnin. Gerð hafði verið brú með grjóti yfir vikið, og var að því nokkur bót," segir í örnefnalýsingu. Vondavík er smávik í Hlíðarvatni um 60 m NV af núverandi Hlíðarrétt sem er úr timbri og reist á 6. áratug 20. aldar. Áður var vatnsborðið hærri og þá náði vikið mun innar í landið og sjást þess enn merki,

þ.e. mikið moldarflag sem teygir sig töluvert langt austur fyrir Þjóðveg. Samkvæmt Þórarni Snorrasyni var brúin örskammt vestan við núverandi Þjóðveg í stefnu norðaustur af réttinni.

Gróin kvos. Brúin er nú alveg horfin en Þórarinn Snorrason man vel eftir henni. Brúin var grjóthlaðin og ekki sérlega vandað mannvirki. Hún var á aðalleiðinni milli Hlíðar og Vogsósa.

Hættumat: hætta, vegna vegagerðar

Heimildir: Ö-Hlíð a, 2

ÁR-560:017 *Gamlavör* heimild um uppsátur

6352.119N 2142.012V

"Utan við Hlíðareyjartanga var Gamlavör, uppsátur fyrir báta frá Hlíð," segir í örnefnaskrá. Hlíðareyjartangi er nú hólmi, sá stærsti í öllu vatninu. Hann er skammt norðan við Marknes, sem er á merkjum Hlíðar og Vogsósa, rúma 800 m suður af bæjarhól 001.

Litlar víkur eru bæði norðan og sunnan við hólmann.

Samkvæmt lýsingunni var vörin utan við tangann og líklegt að "út" sé hér sama og suður. Sunnan við tangann eru mörg lítil vik og gæti uppsátur vel hafa verið í einhverju þeirra. Ekki sjást nein ummerki á staðnum.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hlíð a, 3; Ö-Hlíðarvatn, 4

ÁR-560:018 *Kirkjugata* gata leið

6352.584N 2141.999V

"Kirkjugata lá frá Hlíð suður með vatninu um Vondavík að Vogósum og áfram suður að Strandarkirkju [sjá Prestaveg ÁR-559:013]," segir í örnefnalýsingu. Gatan hefur legið meðfram vatninu austanverðu, frá norðri til suðurs. Þokkalega mótar fyrir götu skammt utan túns, um 170 m SSA af bæjarhól 001.

Þýfður mói. Gatan er lítt áberandi, líkust kindagötu og aldrei virðist hafa verið ruddur eða lagður vegur milli Hlíðar og Vogsósa, eins og raunin er frá Vogósum heim að Strönd.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Hlíð a, 4

ÁR-560:019 *Hlíðarvegur* gata leið

6352.731N 2142.009V

Gata, sumstaðar nefnd Hlíðarvegur, lá upp Hlíðarskarð, sem er í fjallinu norðaustur af bæjarstæðinu í Hlíð. Sagt er frá leiðinni í örnefnalýsingu Selvogsafreitar: "Upp úr Hlíðarskarði liggur Hlíðarskarðsstígur og er kallaður Hlíðarvegur, göngumannavegur er kemur upp á fjallið. Þetta er þó enginn vegur, aðeins vörður á vegleysu.....Göngumannavegur var upp með Hlíðarbæ og með honum vörður, sem standa enn, en þeim er ekki haldið við lengur. Vörðurnar byrja í Hlíðarskarði, liggja inn Langhóla, inn með Vestri-Hvalhnúk, þar til komið er að norðurhorninu. Þá er brunablettur og sléttarhellur og vörður á þeim alla leið í Kerlingarskarð. Stakkavíkurvegur og Hlíðarvegur eru samhliða nokkuð og koma saman við Selvogsveginn við girðingarhlið, þegar komið er fram hjá Litla-Kóngsfelli." Ennfremur segir: "Neðanvert við Ásana, við vörðuveginn, sameinast Hlíðarvegur Stakkavíkurvegi [ÁR-561:006]."

Skarðið er bratt og grýtt. Þegar skarðinu sleppti lá gatan áfram, hér um bil beint í norður en sveigði síðan meira í vestur og sameinaðist Stakkavíkurvegi langt uppi á fjalli. Ekki var farið upp Hlíðarskarð með hesta og var gatan af þeim sökum oft nefnd Gönguleið skv. Þórarni Snorrasyni. Hún var vörðuð þegar komið var upp á fjallið. Eiginleg gata sést ekki í sjálfu skarðinu en á loftmynd virðist votta fyrir götu uppi á fjallsbrúninni.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Selvogsafreitt, 3

ÁR-560:020 *Hlíðarborg* tóft fjárskýli

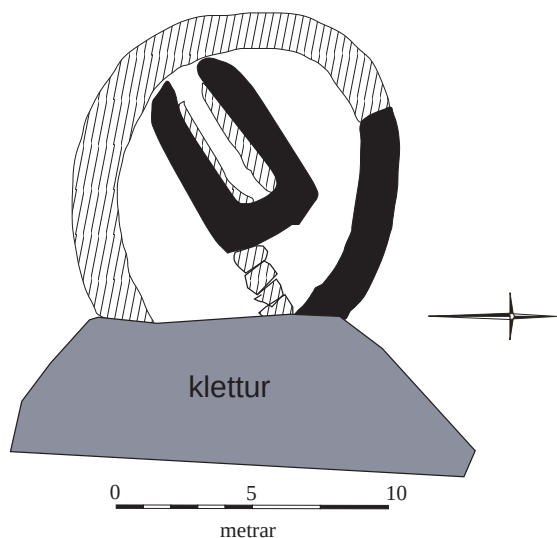
6352.646N 2140.082V

Hlíðarborg er fjárborg úti í hrauninu 1,7 km austan bæjarhóls 001. Hún er um 150 m norðan við girðingu sem liggur frá skilaréttinni við Hlíðarvatn og austur fyrir Urðarfell.

Borgin er byggð vestan í hraunhól, sem er klofinn eftir endilöngu, og þjónar hraunið sem austurveggur. Umhverfis er hálfgróið hraun og sumstaðar vallendisblettir. Borgin sjálf er nokkurn veginn hringlaga, alls um 13 x 14-15 m að stærð. Veggir eru allir hrundir og mikið grjót í þeim, einna minnst þó að norðanverðu og þar er hleðslan best gróin. Ekki sjást dyr á borginni. Mannvirkið er mjög óvenjulegt að því leyti að tóft, sennilega af fjárhúsi, er inni í borginni og fyllir út í hana að mestu, alls um 6 x 5 m stór frá NA-SV. Sennilega er hún yngri en borgin og heldur meiri gróska er í



Hlíðarborg 020, horft í suðvestur.



veggjum hennar en borgarinnar. Hleðsla er fyrir húsdýrum, um 3 umför af stórum og þykkum hellum og er það að heita má eina heillega hleðslan í tóftinni. Hlaðið hefur verið frá norðausturhluta hústóftarinnar að klettinum sem er austar og er hleðslan um 3-4 m löng. Hvorki sést garði né jötur í fjárhúsinu og ekki hlaða heldur. Hleðsluhæð er mest á bilinu 0,5-0,7 m.

Hættumat: engin hætta

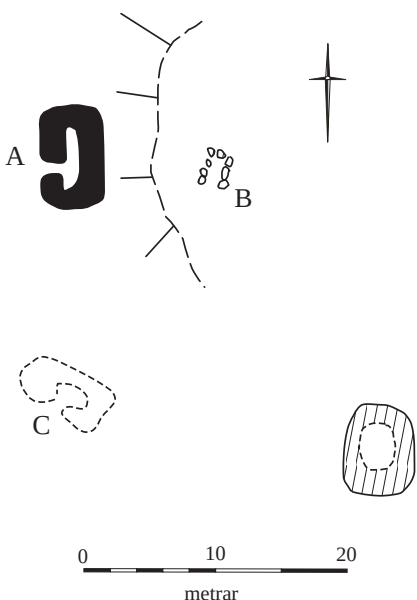
ÁR-560:021 Valgarðsborg tóftir sel

6352.520N 2139.876V

Tóftir eru tæpa 300 m suður af Hlíðarborg 020, á allgrösugum bletti vestan í kletthól. Sennilega eru þær nálægt mörkum móti Vogsósum en þau liggja úr Nefjavörðu 023 austur í Hellholt. Umhverfis er hálfgróið hraun og sumstaðar vallendisblettir. Milli Hlíðarborgar og umræddra tófta liggur girðing allt frá skilarétt við Hlíðarvatn og austur fyrir Urðarfell. Tóftirnar eru a.m.k. þrjár og ná yfir svæði sem er rúmlega 30 x 30 m stórt. Nyrst er greinileg en vallgróin tóft, A, dálítið grafin inn í brekkuna. Hún er einföld, um 7 x 5 m stór frá norðri til suðurs og dyr heldur sunnar en fyrir miðjum vesturvegg. Dýpt nemur allt að rúmum 1 m. Nokkrar dældir eru norðan og norðvestan við tóftina og gætu þar leynst fleiri mannvirki eða útbyggingar. Um 8 m austar, uppi á hól, er hleðsla, B, sem gæti verið yngri, sennilega refagildra. Þetta



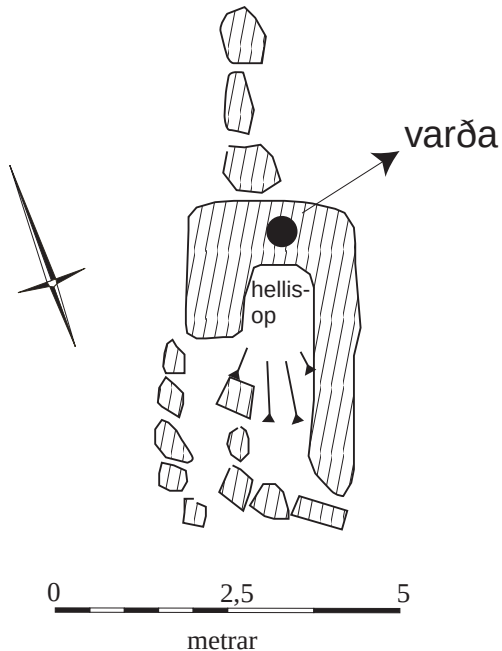
Tóft A, horft í austur



er grunnur að hlöðnu hólfi sem er um 1,5 x 0,8 m stórt NA-SV og snýr op í SV. Hleðslan er aðeins eitt umfar og um 0,2 m há. Um 10 m suður af tóft A er mjög útlöft tóft, C, og óljós. Hún gæti verið u.þ.b. 8 x 6 m stór NV-SA og snúa dyr sennilega í SV. Minni gróska er í þessari tóft en í A. Í fjórða lagi er tóft, D, sennilega af fjárborg sem hefur verið nefnd Valgarðsborg. Hún er um 20 m austur af tóft C og eiginlega austan í hólnum. Þetta er hringmynduð, grjóthlaðin upphækkun, um 7 x 6 m og snýr N-S, mest um 1,4 m há að sunnan. Hún er slétt og gróin að ofanverðu og engin dæld í henni. Að utanverðu er hún ógróin og grjóthruga á henni suðaustan til. Þessara tófta er hvergi getið að öðru leyti en því að síðastnefnda tóftin mun hafa verið nefnd Valgarðsborg. Ómar Smári Ármannsson skrifaði BA-ritgerð um sel á Reykjanesskaga og nefnir þennan stað "Hlíðarsel" þótt ekki séu öruggar heimildir fyrir því, sjá einnig 004

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ómar Smári Ármannsson 2006, 163



ÁR-560:022 hellir fjárskýli



Fjárhellir 022 í rigningarsudda, horft í suður.

Fjárhellir er úti í hrauni, hér um bil 350 m SA af tóft 009 undir Borgarskörðum og um 1 km austur af bæjarhól 001. Hann er um miðja vegg milli

Hlíðarfjalls og girðingar sem liggur frá Hlíðarvatni og austur fyrir Urðarfell. Hálfbert hraun. Hellisopið snýr mót norðaustri. Það er einfaldlega skúti, fyrst nánast beint niður og svo innundir hraunhelluna til suðvesturs. Laglega hefur verið hlaðið um munnann á allar hliðar en þó er hægt að komast að honum úr austri. Hleðslan er úr hraungrýti og myndar hól sem er hér um bil ferkantað og um 4,5 x 3 m að stærð SV-NA. Hleðslan er hæst að suðvestan, allt að tæpur 1 metri. Lítil varða er á hleðslunni að suðvestan og að auki liggur einföld hleðsla um 3 m til suðvesturs frá hólfinu. Ekki var farið niður í hellinn en hann sýnist manngengur.

Hættumat: engin hættu

ÁR-560:023 Nefjavarða varða landamerki

6352.310N 2140.264V

Nefjavarða er á merkjum milli Hlíðar og Vogsósa. Hún er austur í heiðinni 1,7 km ASA af Hlíð 001 en um 630 m suður af Hlíðarborg 020. Um hana segir í örnefnalýsingu Vogsósa:



Nefjavarða, hundurinn Bjarmi í forgrunni. Horft í vestur.

Marknes við Hlíðarvatn, þaðan í Nefjavörðu á Rofunum, þaðan í Kálfsgil, sem er milli Urðarfellanna, þaðan í Kóngsfellið litla, þaðan í Kóngsfellið stóra." Varðan stendur á grjóthól. Fremur einkennileg varða, ef vörðu skyldi kalla. Þetta er um 1 m löng hleðsla frá austri til vesturs, 3-4 umför af grjóti, og ganga smá hleðslustubbar út frá henni til endanna. Örnefnalýsingu Hlíðar ber ekki alveg saman við lýsingu Vogsósa um hver merkin eru í Rofunum en þar segir: "Landamerki milli Hlíðar og Vogsósa eru þessi: Marknes við Hlíðarvatn, þaðan í Nefjapúfu á Nefjum í Rofunum..." Skammt suðvestan við Nefjavörðu er einkennileg, kúpumynduð þúfa á lágum kletti og vel hugsanlegt að það sé umrædd Nefjapúfa. Varla skeikar nema 30-40 metrum.

Hættumat: engin hættu

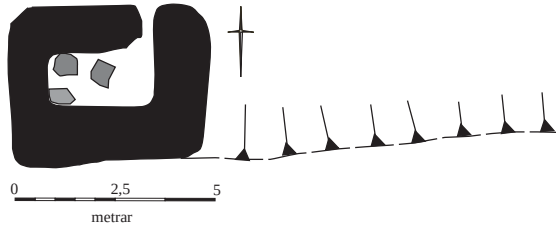
Heimildir: Ö-Vogsósar, 4; Ö-Hlíð a, 4

ÁR-560:024 heimild um mógrafir

Í örnefnalýsingu Selvogsafreftar segir: "Austan við Litla-Urðarfell eru Merarbrekkur. Fyrir innan (norðan) Stóra-Urðarfell er lægð, sem kölluð er Móvatnsstæði. Snarhallar af fellinu ofan í það. Þar var smáblettur, þar sem var mótak frá Hlíð. Það var eini mórinn, sem til var í Selvogi, en hann var lélegur."

Heimildir: Ö-Selvogsafreft, 5-6

ÁR-560:025 tóft útihús



lausagrjót sést innan veggja en engar heillegar grjóthleðslur.

Hættumat: engin hættu

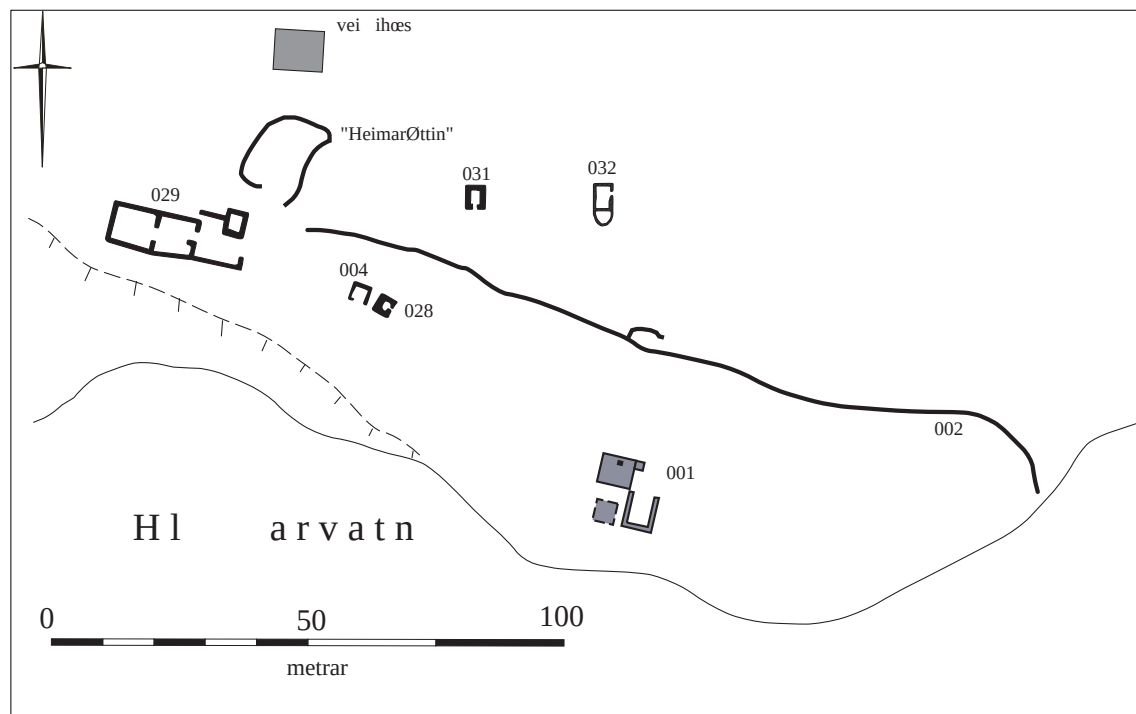
6352.593N 2142.102V

Útihústóft er syðst í Hlíðartúni, um 6 m austur af tóft 003. Túnjaðar. Fast sunnan við tóftina er rýrt kargapýfi. Tóftin er einföld, alls 5 x 4 m stór NA-SV og eru dyr á norðausturhorni. Hún er reist utan í lágan bakka sem liggur NA-SV og ekki er útilokað að þar séu leifar túngarðs, nánar lýst í 003. Ætla má að þessi tóft og 003 séu jafngamlar, í það minnsta er ástand þeirra mjög svipað. Þó eru veggir heldur lægri eða mest um 0,6 m. Örlítið

ÁR-561 Stakkavík

"Jarðardýrleiki x að sögn, en engin geldst hjer túnd af." JÁM II, 464.

Ekki til túnakort. Í Jarðabók Árna og Páls 1706 segir: "Lýngrif brúkast til eldiviðar bjarglegt. Rifhrís og til eldiviðar brúkast og peningi til bjargar í heyskorti....Eggver í Hlíðarvatnshólnum má ekki telja...Rekavon í besta lagi af þessari sveit þá inná voginn líður, og fylgir hún kirkjunni og proprietariis. Sölvafjara bjargvæn heimamönnum og so fjörugrös. Heimræði má hjer valla telja, því bærinn liggur langt frá sjó, þó hefur það fyrir fám árum reynt verið, og til gagns komið sumar og vetur. Túnin brýtur Hlíðarvatn. Engi litlu betur, en um Hlíð segir. Torfrista og stúnga so sem lökust er hún í þessari sveit, nema miður se fyrir grjótum." JÁM II, 465-466



Kort af Stakkavíkurtúni, byggt á loftmynd frá Loftmyndum ehf.

ÁR-561:001 Stakkavík bæjarstæði bústaður

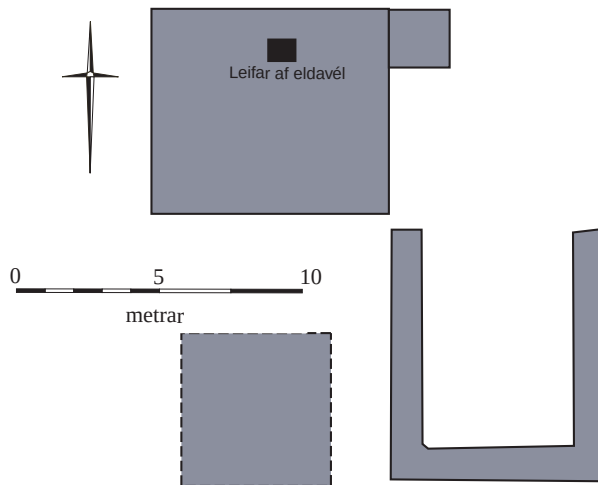
6352.288N 2144.518V



Steypleifar á bæjarstæðinu í Stakkavík, horft í suður.

"Stakkavík hefur um aldabil verið í eigu Strandarkirkju; er nú í eyði. Stakkavíkurhúsið stendur á tanga er liggur fram í Hlíðarvatn," segir í örnefnalýsingu. Nú er gamalt veiðihús í niðurníðslu rétt vestan við síðasta bæjarstæðið í Stakkavík. Bærinn stóð á túnræmu sem afmarkast af túngarði 002 í norðri og nokkuð bröttum hraunkambi í suðri. Þar fyrir neðan er Hlíðarvatn. Túnið er óslétt og töluvert af hrauni stendur upp úr. Trúlega hefur þetta ekki þótt gott tún.

Stakkavíkurbærinn stóð fremst á hraunkambinum norðan megin við Hlíðarvatn. Um 50 m norðar er túngarður sem liggur austur-vestur (sjá nr. 002). Húsin voru þrjú, íbúðarhús, heyhlaða og skemma sambyggt því. Alls er bæjarstæðið um 16 x 16 m stórt. Húsið sem var framar á hraunkambinum hefur verið steipt, 8x7 m á stærð og veggirnir um



25 cm þykkir. Veggirnir hafa fallið út á við nema vesturveggurinn sem hefur hrunið inn í grunninn. Í grunninum má sjá leifar af eldavél og ef til vill sést þar einnig í steypnan skorstein. Grunnurinn á húsinu er mosa og grasi gróinn. Vestan megin við húsið hefur verið steypdur pallur/stétt um 2x2 m og um 0,5 m há. Virðist hún hafa verið í sömu hæð og gólflötur hússins og ef til vill var inngangurinn í húsið þar. Ætla má að húsið hafi verið hvítmálað þar sem leifar af málningunni sjást á steypunni. Við húsið er lítil hella og á henni platti sem á stendur. „Stakkavík í eyði 1943. síðasti ábúandi Kristmundur Þorláksson“. Norðan við húsið er eitthvað sem virðist vera upphlaðin tóft, ferningslaga, um 5x5 m á

stærð. Trúlega eru þetta leifar af skemmunni. Hún er nánast algróin og svo virðist sem fyllt hafi verið upp í hana. Á stöku stað sést í hleðslurnar að utanverðu. Heyhlaðan er 9x7 m á stærð. Veggirnir eru um 1 m á hæð og 1 m á breidd. Allir eru þeir vel hlaðnir nema suðurveggurinn sem ekki sést og ef til vill hefur verið op þar. Veggirnir eru mosa og grasi gróinir og þá sérstaklega að utanverðu. Tóftin er algróin að innnaN og engar leifar af milliveggjum eru sjáanlegir. Leifar af norðurvegg íbúðahússins eru inn í tóftinni. Mikil gróska er í bæjarstæðinu en ekki teljandi bæjarhóll, enda ekki víst að nokkur mannvirki hafi staðið þarna fyrr en eftir miðja 19. öld.

Hættumat: hættu, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 1

ÁR-561:002 Stakkavíkurtúngarður garðlag túngarður

6352.298N 2144.505V



Heimaréttin er sambyggð túngarði 002, horft í suður.



Túngarður 002, horft í NNW. Bæjarstæði 001 er hér um il fyrir miðri mynd..

"Stakkavíkurtúngarður er lágur grjótgardur ofan við túnið," segir í örnefnalýsingu. Gardurinn sést t.d. um 25 m norðan við bæjarstæði 001. Farið er niður að veiðihúsinu Stakkavík sem er í niðurniðslu. Þar fyrir neðan er Heimaréttin samföst túngarði og má þaðan rekja hann. Túngarðurinn skilur að úfið, mosa- og lyngvaxið hraun og heimatúnið við Stakkavík. Túnið er óslétt og grasið nokkuð hátt. Túngarðurinn er vel greinilegur norðan við túnið en að sunnan markast það af Hlíðarvatni. Alls er túngarðurinn tæplega 150 m langur en túnið er alls um 150 x 40 m stórt frá austri til vesturs. Hann er nokkuð beinn en á einstaka stað hefur hraunið verið notað sem hluti af túngarðinum. Mesta hæð garðsins er um 1 m eða um 6 umför af hleðslum. Hann er mosavaxinn og sums staðar hefur hrunið aðeins úr honum. Að öðru leyti stendur hann mjög vel. Upp við túngarðinn, norðan megin á mótum bæjarstæði 001, er sporöskjulaga hleðsla sem gengur út úr garðinum. Sennilega hefur það verið einhvers konar rétt. Hún er 9 metrar á lengd og 6 metrar á breidd og er nokkuð heilleg. Það er op á henni austan megin og hún er full af járnarusli. Túngarðurinn er best varðveittur austanmegin en hann er þó alltaf vel sýnilegur. Vestast sjást þó aðeins um tvö umför af hleðslum. Vestan við túngarðinn er Heimaréttin. Heimaréttin er nánast áföst túngarðinum og líklega hluti af honum. Hún er um 20x15 m, einföld, og sjást op eða rof á tveimur stöðum: Annars vegar við norðvesturhornið og þar liggur

vegslóði ofan í réttina og hitt við suðaustur hornið. Þar sem réttin er hæst eru hleðslur um 2 m á hæð og um 1 m á breidd. Norðurhlið hennar er nokkuð hrunin og það gæti verið vegna þess að norðan við réttina, alveg upp við hana, stendur gamla veiðihúsið Stakkahlíð sem er í niðurníðslu. Réttin er algróin að innan. Kálgarðar eru samfastir túngarði að vestanverðu en þeir fá hér sérnúmer, sjá 029.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 1

ÁR-561:003 Vörin heimild um lendingu



Vörin 003, horft í suðaustur.

6352.300N 2144.581V

"Dalurinn er hvammur vestan til við húsið. Vörin liggur undan Dalnum. Bryggjan liggur þar fram í vatnið," segir í örnefnalýsingu. Um 55 m vestan við bæjarhól 001 eru leifar af bryggju niður við Hlíðarvatn. Hvammurinn er við vesturenda túngarðsins 002. Hvammurinn er grasi gróinn og nokkuð sléttur og alveg gróinn niður að vatnsborðinu. Túngarður 002 er fyrir norðurenda hvammsins.

Í vörinni virðast vera leifar af bryggju, grjótdreif sem nær út í vatnið, en engar aðrar mannvistarleifar eru sjáanlegar. Samkvæmt Eggerti Kristmundssyni voru hleðslur í vörinni til að auðvelda bátunum að leggja að.

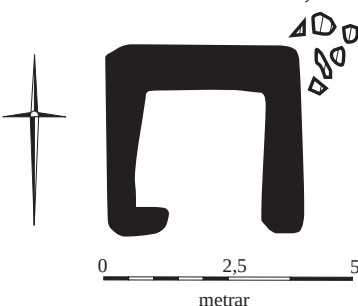
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 1

ÁR-561:004 tóft útihús

"Tættur standa á hrauninu ofan Dalsins, og eru þar lambhús, hesthús og Heimaréttin [sjá 002]," segir í örnefnalýsingu. Um 70 m vestur af bæjarstæði 001 eru tvær tóftir. Þær standa sunnan við túngarðinn og Heimaréttina, nær Hlíðarvatni og eru því í túninu. Um 4 m eru á milli þeirra og er tóft 004 vestar. Samkvæmt Eggerti Kristmundssyni hurfu lambhús og hesthús undir veiðihúsið eldra í Stakkavík (sjá 010) og því eru þessar tóftir sennilega af öðrum húsum. Hraunið er grasi gróið og lílega hefur verið sléttað úr því eða rutt á þessum stað, það er í heimatúninu. Smá brekka er fyrir framan útihúsið sem liggur niður að vatninu.

Tóftin er um 4x4 m að stærð, einföld og mesta hæð



hennar er um 1,5 m. Breidd veggjanna er um 1 m.

Veggirnir eru nokkuð heillegir fyrir utan suðurvegginn sem er ekki til staðar. Líklega hefur verið timburpil á tóftinni þar. Norðausturhorn tóftarinnar er aðeins farið að hrynja út á við. Tóftin er grasi og mosa gróin og algróin að innan fyrir utan nokkra steina sem eru þar í botni tóftarinnar. Þeir koma ef til vill úr þaki hennar. Steinarnir í hleðslunni eru sumir nokkuð stórir.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 1

6352.307N 2144.592V



Útihústóft 004, horft í norður. Veiðihús í baksýn.

ÁR-561:005 Gálgaklettur örnefni aftökustaður

6352.333N 2144.739V

"Á vinstri hönd við [Stakkavíkur]götuna eru klettur tveir, kallaðir Gálgaklettur," segir í örnefnalýsingu. "Gálgaklettur. Hefi ekki heyrt neina sögn um þá," segir í svörum við spurningum Örnefnastofnunar. Gálgaklettur eru tveir hraunklettur um 210 m suðvestur af bæjarstæði 001 í hraunjaðrinum ofan við Hlíðarvatn. Þeir eru rúma 50 m beint í norður frá rúst 030 sem er á tanga úti í Hlíðarvatni. Hraunið er allt um kring, gróið og óslétt. Klettarnir eru fremst á hraunjaðrinum og sjást nokkuð vel. Engar minjar sjást á staðnum. Hraunklettarnir



Gálgaklettur 005, horft í suður.

Selskarð í fjallinu fyrir ofan bæ: "Austur en [Náthagastígur] er svo Selskarð, og þar um liggur Selskarðsstígur og síðar norður fjallið." Í örnefnaskrá fyrir Selvogsafrétt segir um þessa leið: "Milli Selvogs og Hafnarfjarðar var níu til tíu tíma gangur með lest; mátti ríða leiðina á fjórum tímum, ef nýbúið var að ryðja, en til þess varð að halda vel áfram."

Mosagróið og úfið hraun. Réttarnefið 038 er austan við og Fjárborgin 021 er norðan við. Stígurinn er ekki mjög greinilegur við túnið. Ef til vill er hann nýrri og tengist veiðimönnunum en hann er trúlega þó á svipuðum stað og sá eldri samkvæmt lýsingunni. Í framhaldinu lá síðan Selstígur upp fjallið, austan við hraunfossinn sem er í fjallinu beint ofan við bæ. Þar sést greinileg gata í sneiðing upp bratta brekkuna í sikk sakk og gæti það vel verið Selstígurinn gamli. Þegar upp á fjallsbrún er komið sést girðing þvert á leiðina en yfir hana er búið að smíða stiga. Í framhaldinu má síðan nokkuð auðveldlega rekja Selstíginn við hraunjaðarinn. Þetta er víðast hvar einföld gata, dálítið niðurgráfin sumstaðar en allvel gróin. Ekki er að sjá að hún hafi verið rudd eða vörðuð á þessu svæði. Norðar lá leiðin m.a. um Grindaskörð og mun þar vörðuð svonefndum Skarðahraunsvörðum. Ekki var farið svo langt á vettvangi.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 1 og 8; Ö-Selvogsafrétt, 2

ÁR-561:007 Mölvíkurvarir heimild um lendingu

6351.891N 2146.817V

"Þá voru hraundrangar þar austur af, síðan tók við vík allbreið, kölluð Mölvík, með Mölvíkurkampi. Austast í henni voru klappir, og var þar kallað Varir eða Mölvíkurvarir," segir í örnefnalýsingu. Varirnar eru austast í Mölvík, um 2 km VSV af Stakkavíkurbænum 001.

Klappir ganga í sjó fram en vestar er Mölvíkin með gríðarmagni af upphlöðnu, lábörðu sjávargrjóti á kampinum. Engar minjar sjást við varirnar. Eggert Kristmundsson (f. 1919) telur að Færeyingar hafi lent hér til að sækja ís og snjó (vætanlega til að frysta beitu/afla) en það var fyrir hans tíð.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 2

ÁR-561:008 Mölvíkurbúð tóftir sjóbúð

6352.008N 2147.112V

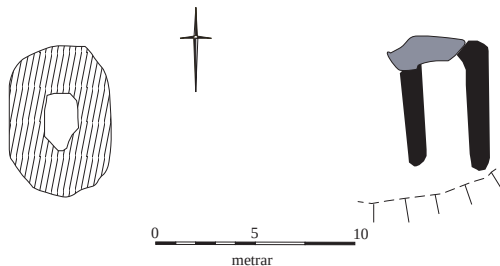


Mölvíkurbúð í forgrunni, horft í suður.

"Búðarrúst er austur af Tjörninni, Mölvíkurbúð, frá þeim tímum er útræði var úr Mölvíkurvörum; þar er og Mölvíkurfiskabyrgi." Mölvík er um 2,2 km vestur af bæjarstæði 001, niður við sjóinn og er þá komið nálægt merkjum móti Herdísarvík. Farið er niður afleggjara nánast mitt á milli Stakkavíkur og Herdísarvíkur. Hann er ekki mjög greinilegur og breytist í göngustíg þegar nær dregur sjónum. Göngustígurinn liggur niður að Mölvíkurtjörn og rústin er austan megin við hana, uppi á smá hraunkambi. Víkin skerst ekki mikið inn í landið en sker sig úr, því þar eru ógrynni af "möl" eða lábörðu sjávargrjóti sem hefur hlaðist upp á sjávarkampinum og gengið langt upp á land. Úfið hraunið og sjávarkampur mætast uppaf víkinni svo að þar er næstum ekkert undirlendi. Töluvert er af rekavið upp af víkinni.

Tóftin, sem sennilega er af sjóbúð, er gróin en sámilega greinileg, ferköntuð og um 7 x 5 m stór N-S, opin í

suður. Rekaviður hefur kastast upp að henni þótt 150-200 m séu í sjóinn þegar þetta er ritað. Austurveggur er sérstaklega greinilegur en norðurgafl að mestu myndaður úr náttúrulegum klettum. Vesturhlið er fremur máð og ógreinileg. Mikill rekaviður og annað rusl er í dældum bæði vestan og austan við tóftina. Ekki er óhugsandi að annað hólfi hafi verið að vestanverðu en lent undir spýtnabraki. Um 15 m vestar er ólöguleg rúst sem gæti verið umrætt Mölvíkurbyrgi. Vafamál er raunar hvort hún getur verið manngerð að öllu leyti því sumt grjótið er risavaxið. Ekki sjást eiginlegar hleðslur en þó hlýtur mannshöndin að hafa komið nærri, enda er rústin of regluleg til að geta verið náttúrumyndun. Hún er 6-7 m í þvermál, hrúgaldsleg og sporöskjulaga en þó eyða í miðju. Dyr sjást ekki. Alls er rústasvæðið þá um 27 x 10 m stórt frá austri til vesturs.



Hættumat: hættu, vegna rofs

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 2

ÁR-561:009 heimild um sjóbúð

6351.956N 2146.835V

Í lýsingu á fiskimiðum úti fyrir Selvogi segir: "Tangar eru fyrir vestan Draugagjá. Þar hefur líklega verið góð lending, og þar sjást búðatóftir, en sumar hafa farið á kaf í hraun. Þar fyrir vestan tekur Mölvík við." Hér virðist átt við svæðið upp af Mölvíkurvörum, sjá 007. Hraun og sjávarkampur með miklu, upphlöðnu grjóti mætast á þessum slóðum og því er undirlendi næstum ekkert. Gengið var um svæðið en engar tóftir fundust aðrar en Mölvíkurbúð/Mölvíkurbyrgi, sjá 008. Ekki er útilokað að þær hafi farið undir hraun, sjávarkamp eða rekavið og annað rusl sem mikið er af upp af Mölvík.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Fiskimið, 3

ÁR-561:010 heimild um útihús

6352.323N 2144.610V

"Tættur standa á hrauninu ofan Dalsins og eru þar lambhús, hesthús og heimaréttin," segir í örnefnalýsingu. Nú stendur gamla veiðihúsið Stakkavík á staðnum, þar sem áður voru rústir lambhúss og hesthúss. Gróíð hraunið er allt um kring nema sunnan megin en þar er Heimaréttin 002. Vegur liggur að veiðihúsinu úr vestri. Engar leifar sjást af rústunum, enda er búið að byggja ofan á þær.

Hættumat: hættu, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 1;

ÁR-561:011 Alfaraleið gata leið

6351.943N 2146.018V

"Milli sjávar og Hlíðarvatns, þar vestur af, liggur klapparhraun mikið og slétt, kallast Hellur. Um Hellur liggja gamlar reiðgötur, enda var þarna um hinn gamla alfaraveg að ræða... Gata þessi er ekki eins glögg og hin neðri, en aftur á móti er hún vörðuð Helluvörðum allt austur á Víðisand," segir í örnefnalýsingu Stakkavíkur. Til er önnur lýsing sem segir frá ýmsum leiðum í nágrenni við Selvog. Þar er þessi leið kölluð Alfaraleið. Hún lá frá Vogsósum, yfir Ósinn á Vogsósavaði og síðan um Víðisand. Þar sem honum sleppir var farið um Hellur svonefndar og var þá hægt að fara bæði efri og neðri leið, og var sú neðri talin eldri, enda sennilega torfær í seinni tíð. Hún hverfur nánast í hraun skammt austan við Mölvík en sú efri stefnir meira í norðaustur, fyrst yfir fremur slétt hraun en svo um troðning yfir yngra hraun sem stundum er kallað Bruninn. Þá taka við Mölvíkurklappir, beint upp af Mölvík en vestan við þær er komið yfir í Herðisarvíkurland. Sá hluti leiðarinnar sem var skráður á vettvangi er vestan við Víðasand,



Alfaraleið (Neðri leið) sést sem rás í hrauninu.

Horft í VNV.

Hellurnar svonefndu og einnig Mölvíkurklappir. Í Hellunum sjást bæði merki um efri og neðri leiðina.

Leiðin liggur um fremur slétt helluhraun. Bílfær vegur liggur niður til suðurs rúmlega 1 km vestur af Stakkavíkurtúni. Þegar komið er nálægt sjávarkampinum eru Hellurnar á vinstri hönd og sjást götur í þeim fast við veginn, í stefnu á tvö vörðubrot. Þetta er efri leiðin. Hún er fremur óljós í fyrstu en sést þó sem stígur í helluhrauninu. Þegar nær dregur vörðunum verður hún skýrari en verður aftur óljós á kafla á milli þeirra en



Gatan er mjög djúp á köflum (Neðri leið), hér allt að 10-15 cm. Horft í VNV.



Efri leið liggur m.a. um Mölvíkurklappir. Þjóðvegurinn er skammt ofan við, horft í vestur.



Vegur hefur verið ruddur gegnum Brunann austan við Mölvíkurklappir. Horft í austur.

fjarlægð milli varða er um 120 m. Annars er hægt að rekja þennan stíg um 400 m til VNV. Má ætla að það hafi þurft talsverða umferð járnaðra hesta til að slíta hrauninu svo mjög, enda lítur gatan helst út fyrir að hafa verið meitluð í hraunið með verkfærum, víðast um 30 cm breið og allt að 5-7 cm djúp. Um 400 m VNV af upptökum verður gatan ógreinileg en aftur sést stígur í grónu landi uppundir Brunanum og virðist hafa legið meðfram honum til norðurs, vestan við upphlaðinn vegarspotta 039. Skammt norðar sveigir svo gatan nánast beint í vestur, um troðning gegnum Brunann sem hlýtur að hafa verið ruddur því hraunið er annars úfið mjög. Troðningur þessi er 2-3 m breiður, gróinn í botni en nokkuð hlykkjóttur. Bruninn er sennilega um 400 m breiður en þar sem honum sleppir tekur aftur við eldra helluhraun, Mölvíkurklappir. Þar sést aftur gata í hrauninu og er hún mjög greinileg á 30-40 m kafla en fjarar út heldur vestar en um miðjar klappir. Er þá komið út undir merki móti Herdísarvík. Þar tekur aftur við yngra hraun og úfnara og sést þar troðningur í átt að Herdísarvíkurbænum. Þá er komið að neðri leiðinni um Hellur. Hún sést um 150 m suðvestan við vestari vörðuna á efri leiðinni og þaðan má rekja hana rúma 500 m til vesturs, ofan í kvos sem liggur A-V ofan við sjávarkamp. Þessi gata er víðast hvar dýpri og greinilegri en efri leiðin og allt að 10-15 cm djúp þar sem mest er. Í kvosinni er mikið af rekavið og rusli sem sjór hefur borið á land. Þar sem henni sleppir er gatan orðin ógreinileg en þó má sjá grunnan stíg sem liggur áfram til vesturs nokkurn spöl, uns komið er að úfnu hrauni sem er ekki greiðfært nema varkárur göngumönnum og sennilega alveg ófært hrossum. Þá hefur götunum um Hellur verið lýst. Leiðir voru ekki raktar á vettvangi á Víðasandi. Þess má geta að póstvegurinn í átt að Strönd hefur væntanlega fylgt þessari leið, þá hinni efri, en ekki sáust þó vörður við hana nema þær tvær sem áður var getið og eru suðvestan við Hlíðarvatn. Póstvegurinn lá þó ekki yfir Ósinn á Vogsósavaði ÁR-559:006 heldur Eysteinsvaði ÁR-559:015 sem er töluvert neðar. Póstvegurinn er skráður nr. ÁR-559:024. Þess má geta að þegar komið hefur verið yfir Brunann á austurleið virðist slóð hafa legið áfram beint í austur, heim að Stakkavík.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 3, 4; Ö-Stakkavíkur-, Herdísarvíkur-, Hlíðarvegur og Alfara leið, 3-4

ÁR-561:012 Vaðið örnefni vað

6352.026N 2144.706V

"Innar, það er norðar [en Flathólmi], er svo tangi, sem kallast Vaðið, en milli Vaðs og Flatatanga er vik inn og heitir Vaðvik; þar hefur stígur eða gata legið upp," segir í örnefnalýsingu. Þórarinn Snorrason í Vogsósum telur að Vaðið sé dálítill tangi sem gengur norður í Hlíðarvatn hér um bil gegnt Stakkavíkurbænum.

Gróinn tangi sem gengur fram í vatnið. Sennilegt er að menn hafi stýtt sér leið þarna yfir vatnið til að þurfa ekki að krækja vestur fyrir vatn, jafnvel þegar það var grynna en nú er. Á loftmynd sést að grynningar eru í vatninu

á svæðinu milli tangans og Stakkavíkurtúns. Fjarlægðin yfir er rúmir 400 m. Þess má geta að í svörum Eggerts Kristmundssonar við spurningum Örnefnastofnunar 1982 segir: "Guðrúnartangi [líka nefndur Gunnutangi] er vestan við Guðrúnarvík. Nöfn þessu urðu þannig til, að eitt sinn stóð þar kona nokkur að nafni Guðrún Guðmundsdóttir frá Þórðargerði í Selvogi. Stóð hún þarna á tanganum hóaði, gólaði og kallaði. Var hún að biðja Kristmund Þorláksson, að ferja sig yfir að Stakkavík, sem hann og gerði." Þetta gæti bent til að hefð hafi verið fyrir því að stytta sér leið yfir vatnið á þessum slóðum, enda er Guðrúnartangi skammt frá Vaðinu ef marka má örnefnalýsingu. Þó kemur Eggert enn fremur með tilgátu: "Vaðið mun upphaflega hafa verið á milli gamla bæjarins og aðaltúnsins; þar hafði verið vatnslæna, sem vaða varð yfir."

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 4; Ö-Stakkavík b, 2

ÁR-561:013 *Nátthagi* heimild um nátthaga

6352.480N 2145.513V

"Vestar og uppi undir fjallsrótunum eru ýmis örnefni, eins og Stórislógur og þar austur af Flatiskógur. Náði hann allt austur að Nátthaga, sem aftur á móti liggur allt að Háahrauni," segir í örnefnalýsingu. Í svörum við spurningum Örnefnastofnunar segir Eggert Kristmundsson: "Nátthagi ekki notaður í tíð núlifandi manna. Ekki sést fyrir gördum. Nátthagaskarð er upp af Nátthaga." Nátthagi hefur verið um 900 m NNV af yngsta Stakkavíkurbænum 001. Þar liggur nú bílslóði til norðurs frá Þjóðvegi í litla kvos undir hraunbrúninni sem virðist vinsæll áningarstaður ferðamanna.

Nokkuð sléttar flatir vestan undir hárra hraunbrún. Vestar er lágt kjarr.

Ekki sjást merki um hleðslur eða önnur mannvirki á svæðinu.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 4; Ö-Stakkavík b, 3

ÁR-561:014 *Bæjarhólmi* heimild um bústað

6352.192N 2144.582V

"Á þessu vatnsvíki (?), sem nú er Gamlatúnið eru þrír hólmar, Hólmarnir. Fyrst er Hólminn syðsti, sem einnig kallast Bæjarhólmi, því þar stóð Stakkavíkurbærinn



Hólmar sunnan við túnið í Stakkavík, semnilega er einn þeirra Bæjarhólmi. Horft í suður.

gamli í eina tíð," segir í örnefnalýsingu. Í svörum við spurningum Örnefnastofnunar er eftirfarandi haft eftir Eggerti Kristmundssyni: "Faðir móður minnar, Láru Sch. Gísladóttir, bjó lengst af sínum búskap í Selvogi, síðast allmörg ár í Stakkavík. Síðan bjó móðir mín ásamt manni sínum, Kristmundi Þorlákssyni, í Stakkavík í 28 ár, flutti þaðan 1942. Hún telur, að það muni vera 160-170 ár, síðan gamla túnið fór undir vatn. Í grein Brynjúlfs Jónssonar um fornleifar í Árnessþingi 1902 segir: "Selvogur hefur, eins og kunnugt er, orðið fyrir miklum sandágangi, bæði að austan og vestan. Að vestan hefir sandurinn borizt með útsynningum utan af Víðasandi, austur yfir Ósinn. Og um leið hefir hann grynt ósinn og við það hækkað vatnið í Hlíðarvatni, svo það hefir brotið burt gamla túnið í Stakkavík, sem var fyrir neðan brekkuna. Stóð bærinn þar fram yfir 1850. Nú er rúst hans lítill hólmi." Nokkrir hólmar eru úti í

vatninu sunnan við bæ og mun Bæjarhólmi vera einn þeirra þótt ekki hafi hann verið staðsettur nákvæmlega á vettvangi. Ekki var farið út í neinn hólmana en frá landi séð virðist enginn þeirra líklegri en annar fyrir bæjarstaði, þ.e. alls engar rústir sjást eða áberandi rústahólar.

Allir hólmar eru vel grónir.

Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 5; Ö-Stakkavík b, 2; BJ 1903, 50-51

ÁR-561:015 *Gamlavörin* heimild um lendingu

6352.295N 2144.407V

"Austan við tangann, sem húsið stendur á, var lítið vík og þar í Gamlavörin," segir í örnefnalýsingu. Gamlavörin hefur verið um 90 m suðaustur af bæjarstaði 001, við austurenda heimatúnsins og túngarðsins 002.

Lítill vík, grasi og mosa gróin. Hlíðarvatn er sunnanmegin en annars er hraun allt um kring. Hraunið er gróið og úfið. Engin merki sjást um mannvirki á þessum stað, nema Naustið 016.

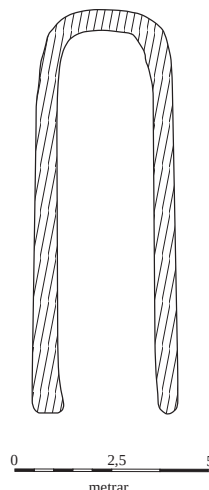
Hættumat: engin hætt

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 5

ÁR-561:016 Naustið tóft naust



Naust 016, horft í norður.



6352.301N 2144.409V

"Austan við tangann, sem húsið stendur á, var lítið vik og þar í Gamlavörin [015]. Ofanvert við hana var smábyrgi, kallað Naustið. Þar hafði bátur verið geymdur," segir í örnefnalýsingu. Naustið er um 90 m suðaustur af bæjarstæði 001, við austurenda heimatúnsins og túngarðsins 002 í lítilli vik, um 6 m

frá vatnsborðinu eins og það er nú. Víkin er grasi og mosa gróin. Hlíðarvatn er sunnan megin en annars er hraun allt um kring. Hraunið er gróið og úfið. Naustið er 11x4 m stórt frá norðri til suðurs með op út að Hlíðarvatni, til suðurs. Naustrústin er einföld, mjókkar til norðurs og þar er breiddin 3 m. Veggirnir eru um 1 m á breidd og 0,5 m á hæð. Rústin er töluvert gróin mosa og grasi. Grjótið í hleðslunni eru nokkuð stórt og rústin er grasi gróin að innan eins og öll víkin. Veggirnir hafa haldið sér nokkuð vel en norðurveggurinn virðist standa best.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 5

ÁR-561:017 Stöðulnef örnefni kvíar

6352.310N 2144.186V

"Stöðulnef var gengt tangnum...," segir í örnefnalýsingu. Í svörum við spurningum Örnefnastofnunar segir Eggert Kristmundsson: "Stöðulnefið. Ekki veit ég, hvort stöðull hefur verið á því, ekki heldur hvort kýr eða ær hafi verið mjólkaðar þar eða annars staðar. Hafi fráfarur verið í Stakkavík, þá veit ég ekki, hvenær þær hafa verið lagðar niður." Um 280 m norðaustan við bæjarstæði 001 á nesi sem gengur út í Hlíðarvatn. Réttarnefið 038 er austan við og nesið sem bæjarstæði 001 er á vestanmegin. Nýja veiðihúsið Stakkavík er norðaustan við nefið. Hraunið er mosa og grasi gróið og úfið. Það nær alveg fram að vatnsborði Hlíðarvatns.

Engar minjar sjást á staðnum.

Hættumat: engin hættu

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 5; Ö-Stakkavík b, 3

ÁR-561:018 Gamlistígur heimild um leið

"Stöðulnef [017] var gengt tangnum, og þar mátti sjá stíg er lá niður í vatnið, Gamlastíg," segir í örnefnalýsingu. Ekki sést glöggur stígur á þessum slóðum nú en hafi hann legið út í vatnið má gera því skóna að hann hafi legið um Gamlatún [sjá 014] sem nú er komið undir vatn.

Hættumat: hættu, vegna rofs

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 5

ÁR-561:019 Vatnsgarður heimild um varnargarður

"Úti í vatninu mátti sjá móta fyrir garðlagi, sem kallast Vatnsgarður, ef til vill verið túngarður Gamlatúns [014] eða varnargarður fyrir ágangi vatnsins," segir í örnefnalýsingu. Ekki sáust leifar af þessum garði á vettvangi og gæti hann verið alveg horfinn vegna vatnagangs.

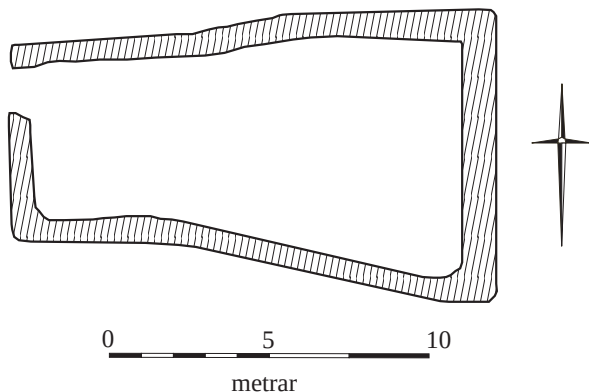
Hættumat: hættu, vegna rofs

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 5

ÁR-561:020 Gamlaréttin tóft rétt

6352.369N 2143.956V

"Austur af Stöðulnefi [017] var svo Réttarnes og þar á Gamlaréttin, og sést þar móta fyrir veggjum," segir í örnefnalýsingu. Réttin er um 480 m suðaustan við bæjarstæði 001 á nesi sem gengur út í Hlíðarvatn, austan við nýja veiðihúsið Stakkavík. Nesið er grasi vaxið og nokkuð slétt. Yfir það, um 40 m vestar, liggur garðlag 038. Réttin er einföld, 16 x 8 m á stærð og snýr austur-vestur, með lítið op norðarlega á vesturhlið. Hún mjókkar til vesturs og þar er breiddin ekki nema 6 m. Mesta breidd veggja er 1 m og mesta hæð um 1,2 m. Veggirnir eru aðeins farnir að hrynja en standa þó nokkuð vel, sérstaklega norður- og austurveggur. Réttin stendur alveg fram á



Gamlaréttin 020, horft í vestur.

hraunbakkanum við vatnið og brekka er niður að vatninu. Réttin er gróin að innan og land er þar mjög slétt.

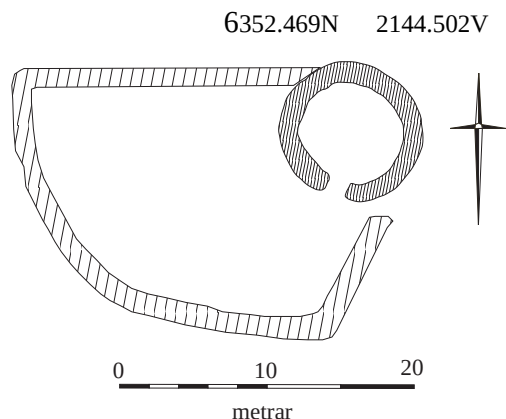
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 5

ÁR-561:021 Fjárborgin tóft+garðlag fjárskýli



Fjárborgin 021, horft í vestur.



"Þegar kom upp á Háahraun, var þar fyrst fyrir neðan þjóðveginn Fjárborgin..," segir í örnefnalýsingu. "Fjárborgin stendur enn," segir í svörum við spurningum Örnefnstofnunar. Fjárborgin er um 330 m norður af bæjarstæði 001 og um 150 m vestan frá vegi sem liggur frá þjóðveginum niður að nýrra veiðihúsinu sem heitir Stakkavík. Hraunið er mjög mikið gróið nasa, lyngi og kjarri. Það er þó töluvert úfið. Fjárborgin stendur upp á smá hæð og er nokkuð greinileg frá veginum. Fjárborgin er 11 m í þvermál og nánast hringlaga. Veggir hennar eru um 1,5 m á breidd en vegg hæðin um 1,7 m og mest 8 umför af hleðslum. Hún er mjög vel hlaðin og lítið farin að hrynja. Steinarnir í hleðslunni eru miðlungsstórir og svolítið mosagrónir. Hleðslan er mjög falleg og heilleg. Hlaðið gerði er við borgina að sunnan og vestanverðu, alls um 40 x 30 m stórt frá austri til vesturs. Veggjabreiddin er mest um 1,2 m og hæðin um 1,1 m. Veggurinn er vel hlaðinn og ekki mikið farinn að hrynja. Hann er mosavaxinn og steinarnir eru miðlungsstórir í hleðslunni. Svæðið innan í er grasi gróið og nokkuð þýft. Borið var á túnið og það slegið samkvæmt Eggerti Kristmundssyni. Fjárborgin var hlaðin langt fyrir hans minni en hugsanlega er gerðið yngri.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 5; Ö-Stakkavík b, 4

ÁR-561:022 Álfakirkja örnefni

6352.468N 2144.474V

"Þegar kom upp á Háahraun, var þar fyrst fyrir neðan þjóðveginn Fjárborgin [021] og litlu austar Álfakirkja, hóll mikill og sérkennilegur...," segir í örnefnalýsingu. Í svörum við spurningum Örnefnstofnunar um kirkjuna segir: "Álfakirkja.... Hefi ekki heyrt neinar sagnir um hana frá gamalli tíð. En þá er við bræður vorum ungir strákar,

Þá var það, að Gísli bróðir minn tók sig til og smíðaði kross úr tré og reisti hann á Álfakirkjunni. Nóttina á eftir dreyndi Gísli, að hann væri staddur úti. Sá hann þá stóran hóp af fólki. Bar þar mest á einum manni, sem hafði höfuð og herðar yfir hitt fólkið. Kemur hann til Gísli og segir við hann, [að] ef hann eigi framar við kirkjuna, þá verði hann drepinn. Krossinn var því fjarlægður. Síðan hefir Gísli ekki orðið var við neitt, hvorki í vöku né svefni, í sambandi við Álfakirkjuna." Álfakirkja er um 330 m norður af bæjarstæði 001 og rúma 100 m vestur af veginum sem liggur niður að nýrra veiðihúsinu sem heitir Stakkavík. Hraunið er gróið mosa og lyngi og mjög óslétt. Um 20 m vestar er Fjárborgin 021. Hóllinn er að mestu gróinn mosa, lyngi og kjarri.

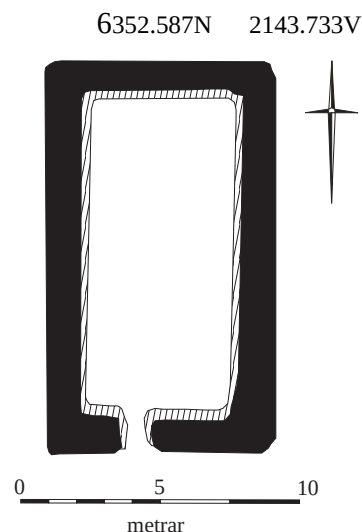
Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 7; Ö-Stakkavík b, 4

ÁR-561:023 tóft beitarhús



Beitarhúsatóft 023, horft í suður. Hlíðarvatn í baksýn.

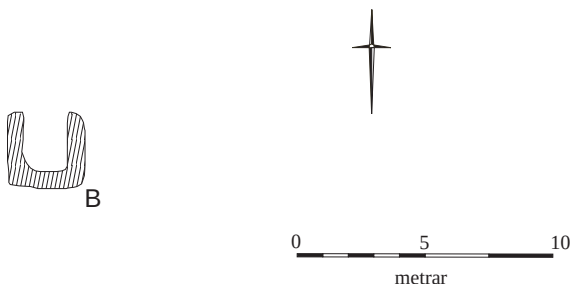


"Þá kom lægð í hraunið upp af Botnaviki, er hét Flöt. Þá komu Höfðar, og þar voru fjárhúsin, lágu upp frá Austurnesi," segir í örnefnalýsingu. Fjárhústóftin er um 850 m norðaustur af bæjarstæði 001 og um 100 m suður af þjóðveginum. Hún er uppi á miðjum Höfðanum, nánast beint í norður frá syðsta tanga Austurness. Tóftin sést frá þjóðveginum. Svæðið er þakið hrauni sem er gróið kjarri, lyngi og mosa. Smá grasblettur er í kringum tóftina, sérstaklega sunnan megin. Tóftin er 14 x 8 m á stærð, einföld og snýr N-S. Hún er mikið gróin og þá sérstaklega að utanverðu. Að innan sést töluvert í hleðslum sem er að hrynja. Mesta hæð veggja er 1,2 m og mesta breidd veggja um 1,5 m. Um 1 m breitt op er á fjárhúsinu á suðurveggnum. Tóftin er mosa og grasi gróin að innan. Ekki sjást merki um garða, jötur eða hlöðu.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 7

ÁR-561:024 tóftir óþekkt



6353.533N 2143.720V

Tvær tóftir eru 50-60 m VSV af tóftum Stakkavíkursels yngra 026.

Allvel grónir hraunhólar, mikill mosi.

Báðar tóftirnar eru grjóthlaðnar og gæti sú eystri verði eldri því meiri mosi er þar í hleðslum. Það er alls ekki augljóst að þær standi í beinu sambandi við selið en mögulega tengjast þær seinni tíma starfsemi, e.t.v. refaveiðum. Eystri tóftin, A, er um 4 x 2 m stór frá austri til vesturs, opin í vesturátt. Hún líkist

meira upphlöðnum stalli en eiginlegu húsi, enda sléttfull af mosa þannig að næstum sést eingöngu í ytra byrði á hleðslum. Mest sjást 2-3 umför, hæð um 0,4 m. Hin tóftin, B, er um 20 m vestar en á milli A og B er vörðurúst. B er um 3 x 3 m að stærð, grjóthlaðin og snúa dyr í norður. Veggjahleðslur eru ekki mjög vandaðar, 3-4 umför og 0,5 m á hæð mest.

Hættumat: engin hætta



Tóft 024A, horft í austur



Tóft 024B, horft í suður.

ÁR-561:025 *Náthagastígur* heimild um leið

6352.666N 2145.365V

"Vestan til við hraunfossinn liggur svo Náthagastígur upp á fjallið," segir í örnefnalýsingu. Náthagastígur hefur legið upp fjallshlíðina fyrir ofan Náthaga 013. Þar er uppgengt á fjallið vestan við hraunfoss sem flætt hefur fram af fjallinu. Stakkavíkurvegur/Stakkavíkurstígur 006 liggur upp austan við sama foss. Kverkin þar sem stígurinn hefur legið er að mestu gróin og sést ekki móta fyrir greinilegum stíg.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 8

ÁR-561:026 *Stakkavíkursel* tóftir sel

6353.542N 2143.639V



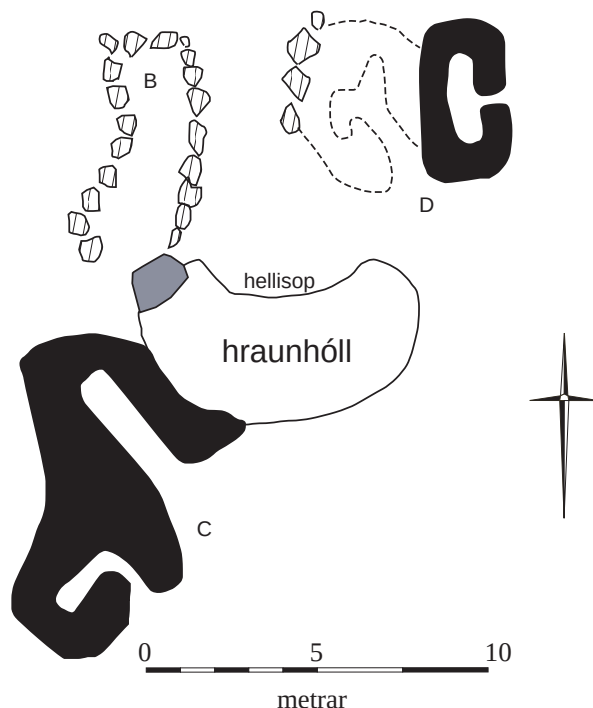
Hellir A í Stakkavíkurseli, horft í suður.



Tóft 026B í Stakkavíkurseli, horft í norðvestur.

Í Jarðabók Árna og Páls segir frá selstöðu frá Stakkavík: "Selstöðu á jörðin yfrið erfiða, so valla er hestum fært á fjöll upp, þarf og vatn til að flytja, nema votviðri gangi því meiri, og er hún fyrir þessara ókosta sakir í margt ár ekki brúkuð." "Selstígur heitir upp á fjallinu; liggur hann í Stakkavíkursel, sem er þar norðar á fjallinu," segir í örnefnalýsingu. Selrústir eru uppi á fjallinu, um 300 m austan við Stakkavíkurveg og um 2,4 km NNA af bæjarhól 001. Farið er upp á fjallið eftir Selskarðsstíg eða Stakkavíkurvegi 006 sem er austan við hraunfossinn beint upp af Stakkavíkurtúni. Þegar komið er upp á fjallið er haldið í norður og eftir um 15-20 mínútna gang sést stór varða í norðaustri. Tóftirnar eru 60-70 m suðvestan við hana. Þýfð kvos milli hraunhóla. Ekkert vatnsból er sjáanlegt í nágrenninu.

Alls er rústasvæðið um 20 x 16 m stórt frá norðri til suðurs. Á miðju svæðinu er lítill hellir í hraunhól og tóftir bæði norðan, norðaustan og vestan við hann. Hellirinn sjálfur, A, er tæplega manngengur, u.þ.b. 10 x 6 m stór frá austri til vesturs og bogadreginn. Hellismunninn snýr í norður. Ekki sjást hleðslur inni í honum en hellisgólfið er grýtt. Framan við hellismunnann að vestan er grjóthlaðin, einföld tóft B, um 7 x 3 m stór og snýr N-S, með op í suður upp við hraunhólinn. Líklegt er að þetta hafi verið kvíar eða einhverskonar aðhald. Töluvert grjót sést í veggjum sem þó eru alveg hrundir og grónir að miklu leyti, mest um 0,3 m háir. Litlar tóftapyrpingar eru bæði suðvestan og norðaustan



við hraunhólinn. Sú fyrirnefnda, C, er fast sunnan við tóft B. Hún er tvískipt með veglegum veggjum sem eru allt að 0,8 m háir, alls um 10 x 6 m stór frá norðri til suðurs. Hólfin eru ámóta stór og liggja heldur skáhált hvort á annað þannig að milli þeirra að vestan myndast smávinkill. Syðra hólfið snýr þannig SV-NA, með op í SA en hið nyrðra snýr SA-NV og er opið í SA-átt. Veggir tóftarinnar eru algrónir og hafa haldið lagi sínu ágætlega. Að lokum er tóft D norðaustan við hólfin og beint austan við tóft B. Hún virðist einnig vera tvískipt, alls um 7 x 5 m stór A-V. Eystra hólfið er þó mun greinilegra, 5 x 3 m stórt N-S og er op á miðjum austurvegg, hleðsluhæð mest um 0,5 m. Vestara hólfið er sigið og ógreinilegt en virðist þó hafa haft op að sunnanverðu. Grjóthleðsla sem er mjög úr lagi gengin er utan í henni að vestan en að öðru leyti sér ekki í grjót í þessum rústum. Ómar Smári Ármannsson hefur skoðað þessar selrústir og nefnir þær Stakkavíkursel

yngra. Samkvæmt honum eru aðrar selrústir suðvestar, sjá 027.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: JÁM II, 466; Ö-Stakkavík b,5; Ómar Smári Ármannsson 2007, 160-161

ÁR-561:027 tóftir sel

6553.483N 2144.004V

Samkvæmt Ómari Smára Ármannssyni eru seltóftir við Stakkavíkurveg, rúma 300 m vestsuðvestur af Stakkavíkurseli 026. Ekki var farið á staðinn á vettvangi. Í BA-ritgerð Ómars um selstöður á Reykjanesskaga segir: "Þegar komið var áleiðis upp í selið frá Brekkunum sást í fallegan gamlan stekk utan í þeim og tóftir skammt neðar, rétt við Stakkavíkurselsstíginn. Tóftirnar eru nær grónar og að mestu jarðlægar. Stekkurinn sést þó vel í hlíðinni. Sel þetta verður nefnt Stakkavíkurselið eldra." Nánari lýsing eða uppdráttur er ekki til af tóftunum og ekki ljóst hvað þær eru margar eða hvernig þær líta út.

Heimildir: Ö-Stakkavík a, 8; Ómar Smári Ármannsson 2007, 160-161

ÁR-561:028 tóft útihús

6352.306N 2144.581V



Tóft 028, horft í norðvestur.

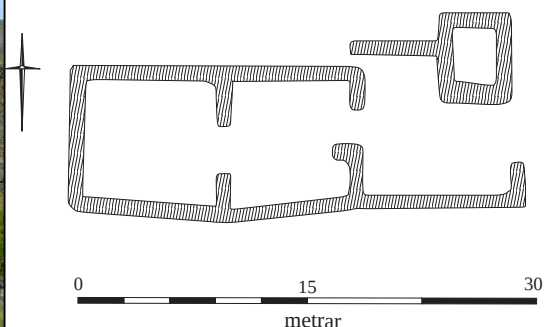
Um 60 m vestur af bæjarstæði 001 eru tvær tóftir. Þær eru sunnan við túngarðinn og heimaréttina 002, nær Hlíðarvatni. Um 4 m eru á milli þeirra og sú tóft sem hér er skráð er austar. Þær eru sunnan við túngarðinn 002 og suðaustan við Heimaréttina, nær Hlíðarvatni. Hraunið er grasi gróið og líklega er búið að slétta töluvert úr því á þessum stað, það er í heimatúninu. Rétt austar er lítil vík, Dalurinn. Tóftin er um 4,5x4 m á stærð, einföld og mesta hæð veggja er 1,6 m og en veggjabreidd um 1,5 m. Veggir eru grjóthlaðnir og einnig hefur verið steyp á milli steinanna. Þakið hefur að hluta til hrunið ofan í tóftina og í það hefur verið notað bárujárn. Op er á tóftinni á austurhlíðinni miðri um 0,7 m breitt. Tóftin er mikið gróin en á nokkrum stöðum sést í hleðsluna.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-561:029 garðlag kálgarður

6352.312N 2144.613V

Um 90 m vestan við bæjarstæði 001, nánast fast við heimaréttina 002, eru nokkur samhliða gerði utan við túngarð. Þau eru fremst á vatnsbakkanum, í lægð suðvestan við gamla veiðihúsið Stakkavík. Þarna voru



Kálarðar 029. horft í VNV.

upphaflega fjárréttir sem síðan var breytt í kartöflugarða þegar jarðvegur var orðinn nægur skv. Eggert Kristmundssyni. Bakkinn er grasi gróinn niður að Hlíðarvatni. Út í vatninu fyrir framan garðana er töluvert af hólum. Hraunkamburinn er við norðurhlíð garðanna og því hafa þeir væntanlega verið skjólsælir. Garðarnir eru þrír, samtengdir og liggja frá austri til vesturs. Í norðausturhorni þess austasta er tóft, 6 x 5 m á stærð, gæti hafa verið kartöflukofi. Alls ná mannvirki þessi yfir svæði sem er um 30 x 15 m stórt A-V. Veggir tóftarinnar eru mest 1,2 m á hæð og nokkuð heillegir. Suðurveggur hennar er hrúnninn og ekki sést hvar hefur verið op á henni þótt ekki sé ólíklegt það hafi verið í suður. Hinir veggir standa nokkuð vel og þá sérstaklega norðanmegin. Svo virðist sem hlaðið hafi verið undir suðurbakkann til að gera botninn sléttari. Garðarnir samanstanda af þremur hólum sem eru svipuð að stærð, algróin grasi að innan. Op eru milli þeirra og að auki er op á austasta hólfinu, sunnan við tóftina. Mesta hæð veggja er um 1,7 m og mesta breidd þeirra um 1,5 m. Norðurveggurinn í vestasta hólfinu er töluvert hrúnninn inn á við.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

Ár-561:030 tóft óþekkt

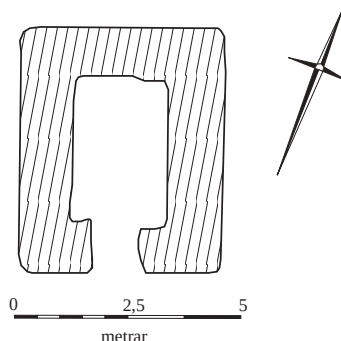
6352.315N 2144.735V

Um 180 m vestan við bæjarstæði 001 er rúst út á litlum tanga sem gengur út í Hlíðarvatn. Farið er til vesturs fram hjá kálgörðunum 029, gengið meðfram vatninu til vesturs og út á fyrsta tangann sem gengur út í það. Þar út á er rústin. Tanginn er lyngi- og mosa gróinn niður að vatnsbakkanum. Hólmar eru sunnanmegin við tangann út í vatninu. Tanginn er ekki stór en nokkuð flatur. Rústin er um 4x4 m, einföld og aðeins sjást tveir veggir hennar, suður- og austurveggir. Mesta breidd veggja er 1 m. Aðeins sést í 1-2 umför af hleðslum. Grjótið er nokkuð stórt og þá sérstaklega suðvestanmegin. Steinarnir eru mosagrónir að hluta og tóftin er mosa og lyngi gróin að innan. Ekki er vitað um hlutverk en útfra staðsetningu mætti giska á að tóftin tengdist fiskverkun.

Hættumat: hætta, vegna rofs

Ár-561:031 tóft hrútakofi

6352.317N 2144.557V



Tóft 031, horft í norður.

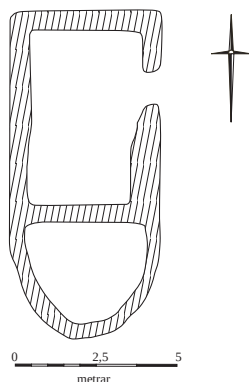
Um 60 m norðvestan við bæjarstæði 001 er tóft. Hún er upp af Hvamminum, vestan við bæjarstæðið ofan og norðan megin við túngarðinn 002. Samkvæmt

Eggerti Kristmundssyni er tóft þessi af hrútakofa. Hraunið er gróið og nokkuð úfið. Tóftin er 5 x 4 m að stærð, einföld og snýr suðaustur-norðvestur með op á suðausturhliðinni sem er um 1 m á breidd. Tóftin er um 1,4 m á hæð og þykkt veggjanna er um 1 m. Hún er gróin að utan en full af rusli að innan. Veggirnir virðast lítið farnir að hrynja og engar leifar sjást af þakinu.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-561:032 tóft óþekkt

6352.316N 2144.526V



Tóft 032, horft í norður.

Um 50 m beint norður af bæjarstæði 001 er rúst. Hún er út í hrauninu norðan við túngarðinn 001. Hraunið er gróið og nokkuð úfið. Tóftin er 11 x 5 m stór og snýr nokkurn veginn norður-suður. Hraundrangar/klettur hafa á nokkrum stöðum verið notaðir í hleðsluna. Hleðsluhæðin er mest 1,2 m og mesta breidd veggja er 1 m. Tóftin er tvískipt, stærra hólfið er ferningslaga, 7x5 m, og er norðar. Minna hólfið er um 5x5 m stórt með bogadregnum vegg sunnan megin. Op er inn í það hólfi á vesturhliðinni en stærra hólfið á austurhliðinni. Norðurveggur tóftarinnar stendur best. Tóftin er mosavaxin og gróin að innan. Ekki er ljóst hvaða hlutverki þessi tóft hefur gegnt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-561:033 gerði kálgarður

6352.363N 2144.718V



Gerði 033, horft í suðvestur.

Um 210 m norðvestan við bæjarstæði 001 er grjóthlaðið gerði. Það er um 100 m vestan við Veðiðhúsið Stakkavík (eldra), um 5 m sunnan við veginn þegar keyrt er niður að veiðihúsinu.

Hraunið er nokkuð gróið en samt frekar óslétt. Sunnan við garðinn eru tveir aðrir minni garðar.

Gerðið er 22x13 m á stærð og snýr norður-suður. Suðurendi þes er mjórri eða um 6 m, það er garðurinn mjókkar til suðurs austanmegin. Mesta hæð hleðslunnar er 0,6 m og þykkt veggjanna er frá 0,5-1,0 m. Garðurinn er ekki mikið farinn að hrynja. Innan kálgarðsins er jörð nokkuð slétt og hefur sjálfsagt verið sléttuð. Gerðið var notað sem kálgarður og hlaðið var í kringum hann til að búa til skjól.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

ÁR-561:034 gerði kálgarður

6352.354N 2144.755V

Um 230 m suðvestur af bæjarstæði 001 er hlaðið gerði. Það er 1 m suðvestur af gerði 033 og um 15 m norðan við Gálgaklettinn 005. Vegurinn niður að Veðiðhúsinu Stakkavík, því eldra, er norðan við gerðið og Hlíðarvatn er sunnan við það. Þetta var kálgarður.

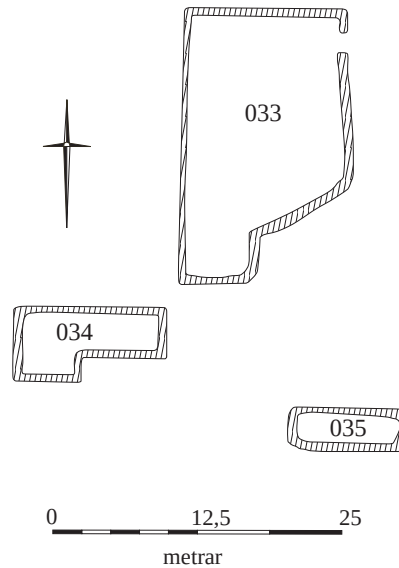
Hraunið er nokkuð gróið af lyngi og mosa. Það er úfið og erfitt yfirferðar.

Gerðið er nánast ferkantað, 12x6 m á stærð. Það snýr SA-NV en þrengist til suðausturs. Það er lítið hrúnið fyrir utan eystri hluta suðurveggjar. Ekkert sjáanlegt op er á garðinum. Hleðslan er mosavaxin að hluta og jörðin er



Gerði 034, horft í vestur.

gróin mosa og lyngi. Steinarnir er sumir nokkuð stórir.
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda



ÁR-561:035 gerði kálgarður

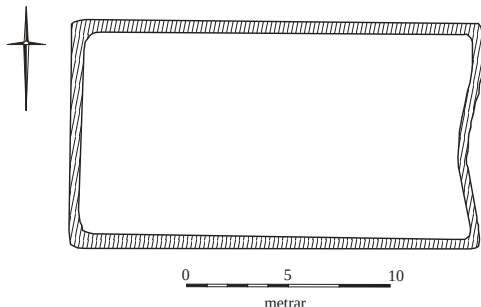
6352.345N 2144.738V

Um 210 m suðvestan við bæjarstæði 001 er ferhyrnt gerði. Hann er sunnan við veginn sem liggur niður að Veiðihúsinu Stakkavík, því eldra, 10 m frá gerði 033 og norðaustan við Gálgaklettinn 005. Garðurinn er í hraunjaðrinum ofan Hlíðarvatn. Hraunið er nokkuð gróið mosa og lyngi. Gamla veiðihúsið í Stakkavík er nánast beint í austur frá garðinum. Allt um kring er hraun. Gerðið er 9x3 m á stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Veggirnir eru um 0,4 m á breidd og mesta hæð þeirra er um 0,4 m. Þeir virðast ekki hafa hrunið neitt af ráði og ekkert op er sjáanlegt á þeim. Jörðin er gróin grasi, mosa og lyngi og er slétt að mestu leyti.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

ÁR-561:036 gerði kálgarður

352.398N 2144.977V



Um 430 m norðvestur af bæjarstæði 001 er gerði. Það er um 2 m sunnan við veginn sem liggur niður að veiðihúsinu Stakkavík, því eldra. Hraunið er úfið og nokkuð gróið mosa og lyngi. Suðurhlíð garðsins snýr í átt að Hlíðarvatni. Gerðið er 20x11 m á stærð. Veggirnir eru um 0,5 m á breidd þar sem þeir eru breiðastir og um 0,7 m á hæð eða allt upp í 7 umför. Gerðið er aðeins farinn að hrynja og þá mest vesturhlíðin sem töluvert sést á. Jörðin er nokkuð slétt og gróin mosa og lyngi.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar



Gerði 036, horft í austur.

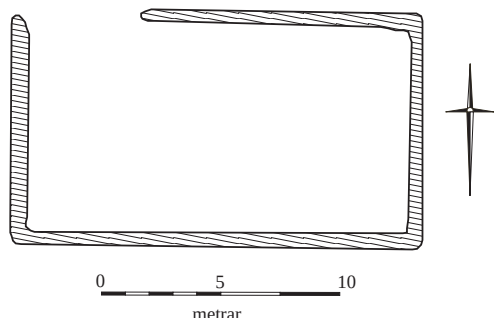
ÁR-561:037 gerði kálgarður

6352.397N 2145.013V

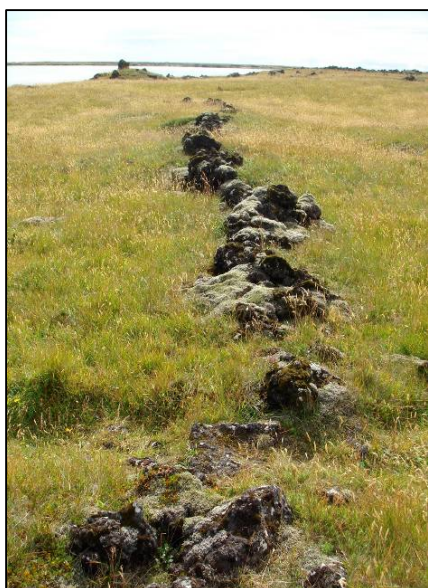
Um 450 m norðvestur af bæjarstæði 001 er gerði og mun hafa verið kálgarður skv. Eggert Kristmundssyni. Það er um 3 m sunnan við veginn sem liggur niður að veiðihúsinu Stakkavík, því eldra. Hraunið er nokkuð gróið og þó sést í töluvert af sandi. Gerðið er 16x10 m á stærð frá austri til vesturs, veggirnir um 0,5 m á þykkt og 0,6 m á hæð. Austur- og suðurhlíð eru nokkuð heillegar en af vesturhlíðinni sést aðeins eitt umfar af hleðslu. Á norðurhlíðinni er eyða vestanmegin. Gerðið er mjög sandblásið. Jörð innan veggja er nokkuð slétt og gróin mosa

og lyngi en þó ekki eins slétt og gróin og garðar 033, 034, 035 og 036.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar



Gerði 037, horft í vestur.



Garðlag 038 á Réttarnefi, horft í suður.

hraunhólar eru beggja megin við. Við hvorugan endann sjást vegir í framhaldi af hleðslunni og ekki er hraunið sérlega ógreiðfært ofan í dældinni. Alfaraleið 011 eða kvísl úr henni lá þó undir hraunbrúninni um 10 m vestan við og hlýtur þessi vegur að hafa átt að auðvelda ferðir milli Herðisarvíkur og Vogsósa.

Hættumat: engin hætta

ÁR-561:040 heimild um býli

Í Jarðabók Árna og Páls 1706 segir: "Afbýli hefur hjer að fornu verið, það var kallað fjórðungur jarðarinnar og naut afbýlismaðurinn kosta jarðarinnar pro qvoto." Ekki er nú vitað hvar afbýli þetta hefur verið og ekki er getið um hjáleigu frá Stakkavík í seinni tíma heimildum.

Heimildir: JÁM II, 466

ÁR-561:038 Réttarnef garðlag vörslugarður
6352.367N 2144.033V

Garðlag er á Réttarnefi, um 450 m suðaustan við bæjastæði 001, á nesi sem gengur út í Hlíðarvatn. Þetta er austan við veiðihúsið Stakkavík, hið nýrra. Nesið er grasi vaxið og nokkuð slétt.

Garðurinn er um 55 m langur, liggur þvert yfir Réttarnefið og girðir það þannig af. Hann er um 1 m á breidd og nokkuð greinilegur alla leið. Norðurhlíðin, sú ytri, er greinilegri en sú syðri. Vegslóði liggur í gengum garðinn um 10 m frá suðurendanum. Eins liggur kindagata í gegnum hann um 5 m frá norðurendanum. Garðurinn er mosa og grasi gróinn og virðist vera nokkuð sokkinn. Hann var notaður með gömlu réttinni 020 á sínum tíma samkvæmt Eggerti Kristmundssyni en hún er á nefinu, innan garðs.

Hættumat: hætta, vegna framkvæmda

ÁR-561:039 vegur leið 6352.185N 2146.565V

Menjar um vegagerð sjást fast austan undir brunahrauni 170-200 m sunnan við Þjóðveg, 1,5 km vestan við Stakkavík.

Ágætlega greiðfært eldra hraun er undir úfnun brunanum sem er allt að 4-5 m hár. Á þessum stað er upphlaðinn vegarspotti sem liggur NV-SA og tilgangur með honum fremur óljós. Hann er um 25 m langur og 4 m breiður með upphlöðnum köntum og púkkaður með grjóti, alveg mosavaxinn. Vegurinn liggur yfir lægð en



Vegur 039, horft í norðvestur.

5. Glefsur um minjar og byggð í Selvogi

Herdísarvík er vestasti bær í Ölfusi. Austan við land Herdísarvíkur er Hlíðarvatn og við það þrír bæir, Stakkavík og Hlíð að norðan en Vogsósar að sunnan. Landkostir eru þar þokkalegir, sérstaklega með tilliti til beitar, enda hefur því verið haldið fram að Herdísarvík og Stakkavík séu bestu útigangsjarðir á öllu Íslandi.⁵ Túnstæði eru á hinn bóginn frekar lítil og takmarkaðir möguleikar til ræktunar, sérstaklega á fyrrnefndu jörðunum. Við sjóinn sunnan Vogsósa er hin fræga Strandarkirkja sem varð snemma vinsæl til áheita. Kirkjan er glæsileg bygging og íburðarmeiri en flestar sveitakirkjur, enda safnaðist þar auður vegna áheitanna. Sandauðnin umhverfis gerir hana enn meira áberandi en ekki hefur alltaf verið svo eyðilegt á þessum slóðum. Fyrr á öldum var mikil byggð í Strandarlandi, heilt hverfi bæja, og hefur tilvera þess grundvallast á sjósókn. Smám saman tók sandfok að eyða gróðurlendi á svæðinu og á endanum var það orðið svo stórfellt að byggð var ekki lengur möguleg. Strönd fór í eyði í lok 17. aldar og margar hjáleigur þar í kring um svipað leyti. Árið 1762 var öll byggðin komin í eyði. Á öllum bæjarstæðunum sjást nú nokkuð áberandi sandhólar, áfok sem safnast hefur upp að bæjarhólum (sjá kort á bls. 71).

Önnur tegund minja sem er áberandi í Strandarlandi eru garðlög sem víða sjást á svæðinu norðan við Strönd (sjá einnig kort á bls. 71). Brynjúlfur Jónsson taldi einhver þeirra tengjast löngu horfnum eyðibýlum⁶ en síðar kom Arnór Sigurjónsson með þá tilgátu að þau hefðu verið hlaðin til að hefta sandfok og væru fyrsta þekkta dæmið um slíkt hér á landi. Vildi hann jafnvel tengja hleðsluna við Eirík galdramann Magnússon sem er víðfrægur í þjóðsögum fyrir galdra og ýmis furðuleg uppátæki.⁷ Nú er ljóst að Fornigarður er í það minnsta hlaðinn löngu fyrir tíð Eiríks, sennilega þegar á 12. öld, en garðarnir vestan við hann gætu auðvitað verið miklu yngri. Það er óhætt að taka undir orð Arnórs að því leyti að lega flestra garðanna er óvenjuleg, enda eru þeir flestir samsíða, skammt er á milli þeirra og alls ekki augljóst að þeir hafi þjónað hlutverki tún- eða vörslugarða. Ekki þarf að draga í efa að menn hafi lagt mikið á sig til að berjast gegn sandinum eins og segir í lýsingu prestsins 1840:

⁵ Ólafur Þorvaldsson 1951, 164.

⁶ BJ 1903, 51.

⁷ Arnór Sigurjónsson 1958, 146-147.

Þegar ósinn er undir ís, fær túnið á Vogsósum óbætanleg áföll af sandi í vestanstormum, t.d. næstl(iðinn) vetur. Eg hefi í heimili 8 menn verkfæra, byrjaði 3ja í páksum að færa sandinn burtu, hélt áfram hvörn dag, sem fært var að því verki að standa milli nauðsynlegustu heimilisathafna, fyrir um og eftir þær, og lauk við lokadaginn seint.⁸

Sandfokið hefur einnig valdið óbeinum áföllum í Selvogi. Þannig er talið að sandur hafi stíflað Ósinn úr Hlíðarvatni með þeim afleiðingum að yfirborð vatnsins hækkaði. Þar með fór túnið í Stakkavík undir vatn að mestu og nauðsynlegt reyndist að flytja bæjarstæðið upp á hraunbrún norðar þar sem skilyrði til ræktunar eru sennilega miklu verri en í gamla túninu. Heimildir um flutning bæjarins eru óljósar en Brynjúlfur Jónsson getur þess þó að þetta hafi gerst um 1850, aðeins rúmlega hálfri öld áður en hann var á ferð í Selvogi.⁹ Svipuð saga er til um færslu bæjarins í Hlíð, en hann á að hafa staðið þar sem nú er tangi, áður hólmi, úti í vatninu, Hjallhólmi. Þar er jarðvegur þunnur og sjást alls engar vísbendingar um bæjarstæði, aðeins óljósar hleðslur eftir rétt sem sennilega hefur verið notuð á 19. öld og e.t.v. lengur. Engar öruggar heimildir eru til um eldra bæjarstæði í Hlíð og ummerki og upphleðsla byggingarefna benda til að hann hafi sennilega staðið um nokkurt skeið þar sem rústir eru nú, austan við veiðihúsið. E.t.v. geymir þessi saga þó minni um að vatnsborð í Hlíðarvatni hafi verið breytilegt og bæjarstæðum ógnað af þeim sökum. Vitnisburður um þetta er vísa sem ort var um Strandarey í Hlíðarvatni:

Strandarey er komin í kaf,
kann það margan bresta.
Forðum tíð þar fengust af
fjörutíu hestar.¹⁰

Eyjan er löngu horfin en í Jarðabók Árna og Páls 1706 er hún sögð vatnshólmi og þar talið eggver.¹¹ Að lokum má geta þess að skv. Þórarni Snorrasyni (f. 1931) í Vogsósum hefur yfirborð vatnsins hafi lækkað talsvert frá því að hann man fyrst eftir sér.

Í stuttu máli má segja að óvenjulegt og fjölbreytilegt menningarlandslag hafi varðveist í Selvogi. Er þar í fyrsta lagi átt við byggðina kringum Strönd sem fór í eyði á 17.-18. öld og má ætla að þar séu merkilegar minjar varðveittar undir sandsköflunum, bæði bæjarstæði og garðlög og sennilega fleiri minjar sem sjást nú alls ekki á yfirborði. Í öðru lagi fóru tvær

⁸ SSÁ, 219.

⁹ BJ 1903, 50-51.

¹⁰ Ö-Vogsósar, 3

¹¹ JÁM II, 460.

jarðir, Hlíð og Stakkavík, í eyði fyrir miðja 20. öld, áður en sléttun túna með stórvirkum vinnuvélum hófst og því eru túnstæðin varðveitt nánast í heilu lagi með útihúsrústum og öllu tilheyrandi. Auk bæjarstæðanna er fjöldi fornleifa í úthögum jarðanna og er hér ekki rúm til að gera þeim öllum skil. Flestar fornleifarnar eru mannvirki sem tengjast sauðfjárrækt: Stekkir, beitarhús og sel. Einnig eru rústir gamalla skilarétta (sjá Ár-559:026) uppi á Vörðufelli, austan byggðarinnar. Fjárborgir, hlaðin, hringmynduð fjárskýli, virðast hafa verið notaðar til skjóls í úthögum fram á 19. og jafnvel 20. öld í Stakkavík, Hlíð og Vogsósum (sjá Ár-559:011, Ár-559:018, Ár-560:009, Ár-560:020, Ár-561:021). Einnig finnast tóftir beitarhúsa en sennilega eru þær yngri en borgirnar, í það minnsta voru aðeins borgir brúkaðar til fjárskýlis í Selvogi þegar sóknarlýsing var rituð árið 1840.¹² Sérstakt dæmi sem gæti verið vísbinding um gerðþróun er Hlíðarborg, hringlaga mannvirki sem fjárhúsrúst hefur verið reist inni í og fyllir nánast út í hringhleðsluna (Ár-560:020). Beitarhúsatóftirnar (sjá Ár-559:021, Ár-559:027, Ár-560:020, Ár-561:023) eru merkilegar að því leyti að þær eru allar án jatna, garða og hlöðu. Þetta endurspeglar vafalaust mikilvægi útbeitarinnar og að gjöf hafi verið talin óþörf. Berstrípuð fjárhús sem heita Langsum og Þversum eru einnig í Herðisavík, sem annars er ekki til umfjöllunar hér. Skráð voru sel frá Stakkavík (Ár-561:026 og 027) og Strönd (Ár-559b:033) og eru töluverðar tóftir á báðum stöðum. Í Strandarseli (sem einnig hefur verið kallað Staðarsel) er m.a. óvenju stór kvíatóft, um 20 x 4 m stór. Þá voru skráðar tóftir sem gætu verið af seli frá Hlíð (Ár-560:021) og að auki eru selstöður frá Eimu (Ár-559:030) og Vindási (Ár-559:029) í landi Vogsósa – sennilega fyrrum Strandarlandi – og voru því skráðar með.

Fornleifar sem tengjast sjósókn eru litlar sem engar, þótt útræði hafi verið mikið frá Strönd og hjáleigum hennar. Þetta kemur til af tvennu: Annars vegar sandfokinu, sem hefur fært minjar á kaf, og hins vegar breyttri sjávarstöðu og byggingu sjóvarnargarða á 20. öld fyrir landi Strandar. Skv. Þórarni Snorrasyni í Vogsósum var gróðurlendi meira við ströndina fyrir miðja 20. öld og strandlengjan fyrir landi Strandar mun nú gjörbreytt.

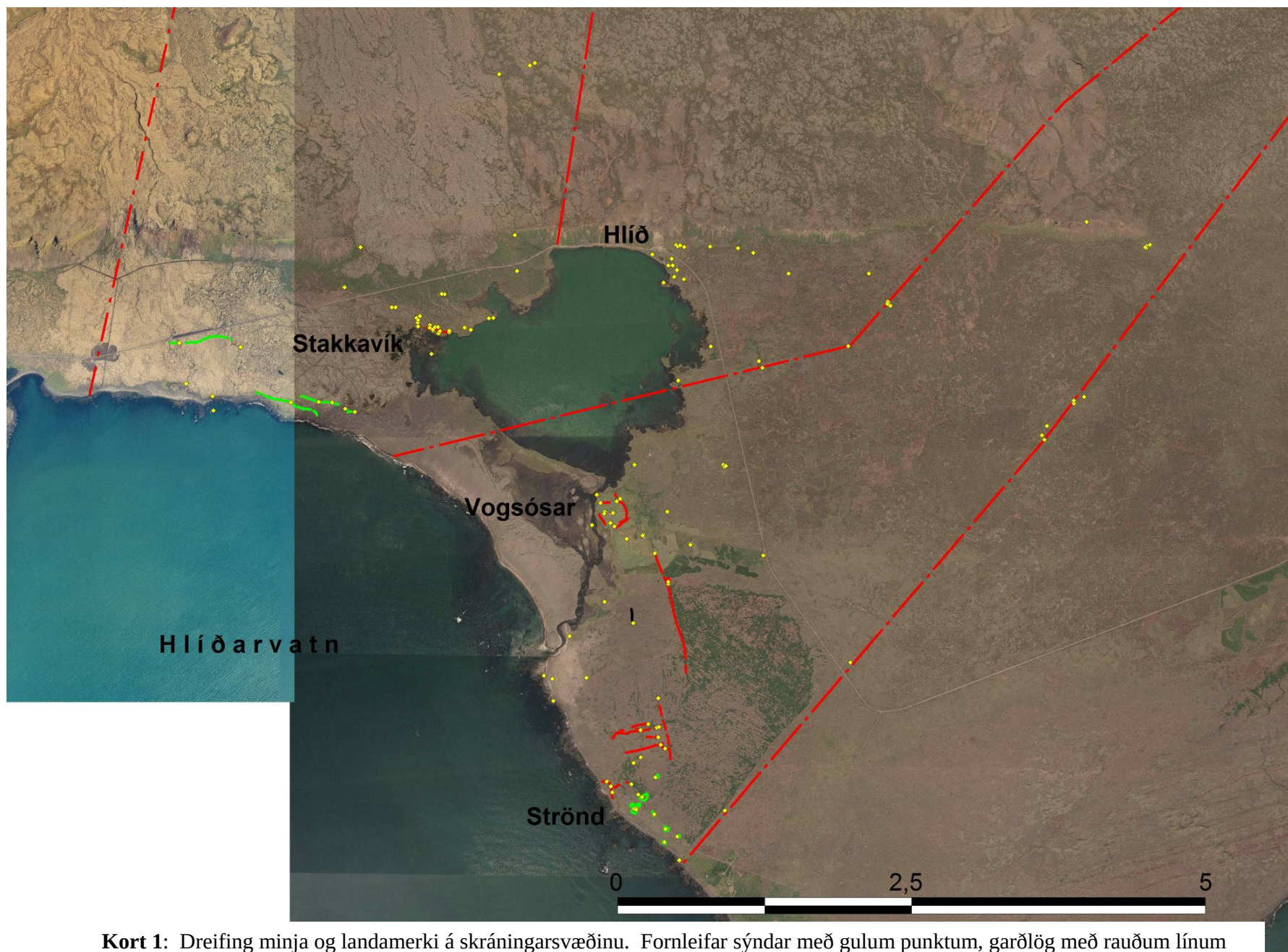
¹² SSÁ, bls. 225

6. Niðurstöður

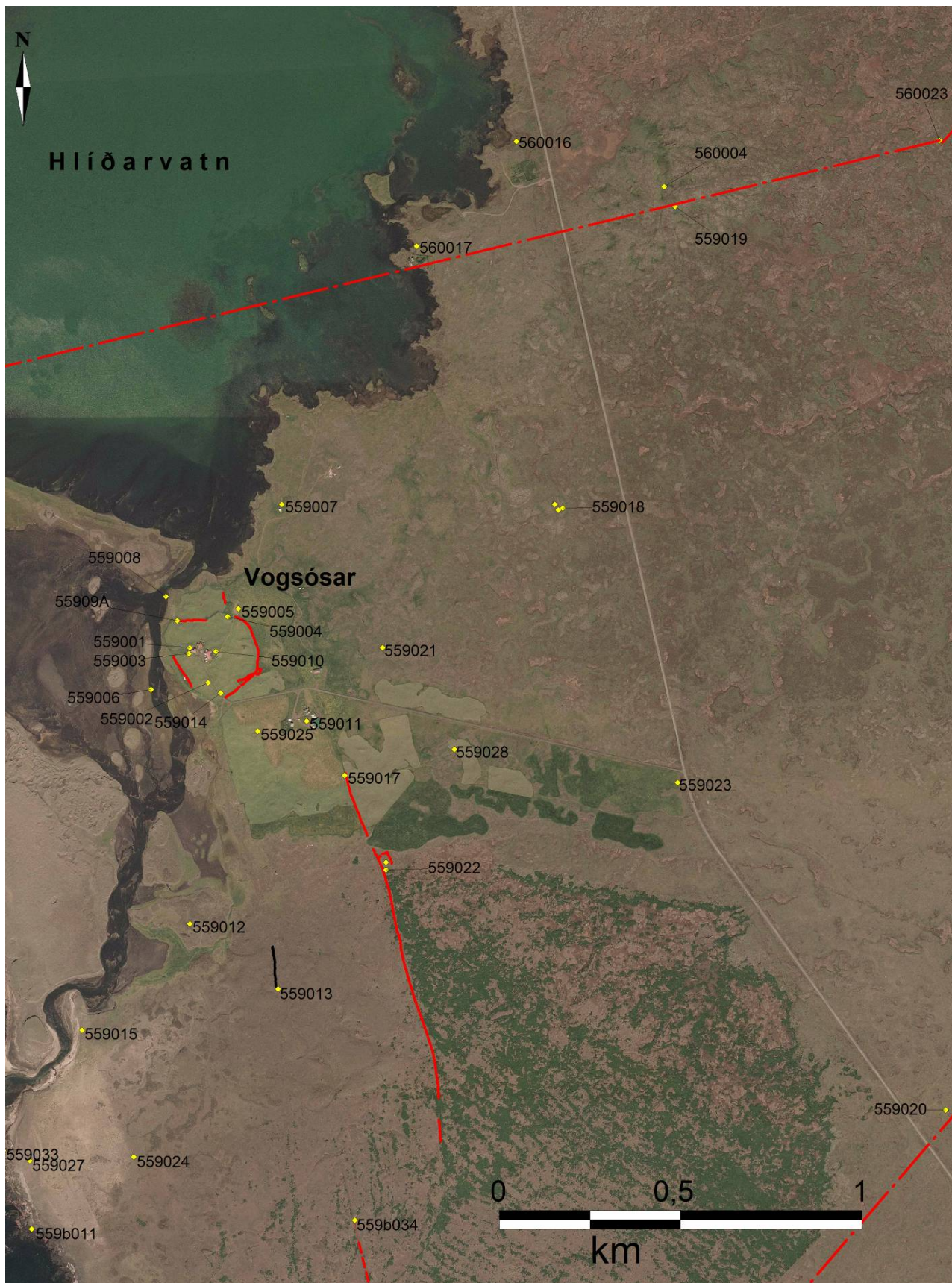
Með þessari skýrslu er skráningu minja á jörðum Strandarkirkju í Selvogi lokið. Gengið var á alla þekkta minjastaði og við þá yfirferð fundust nokkrir staðir sem hvergi er getið í heimildum. Fornleifar geta leynst víða og komið í ljós við jarðrask þótt þeirra sé hvergi getið í heimildum. Þetta á ekki síst við um land Strandar og hluta af Vogsósalandi þar sem yfirbragð lands hefur gjörbreyst vegna áfoks og miklir sandskaflar safnast upp í aldanna rás. Það er viðbúið að fjöldi örnefna og minja, sem hefur þekkst á 17. öld og fyrr, hafi verið fljótur að týnast þegar hætt var að nota landið til slægna, beitar og viðlíka. Örnefni eru einmitt grunsamlega fá á svæðinu milli Vogsósa og Strandar. Líklegt má telja að jarðrask á þessum slóðum sé áhættusamara en víða annarsstaðar, sérstaklega í námunda við byggðina á Strönd. Meginreglan um dreifingu minjastaða er einmitt sú að þeir eru þéttastir heim við bæi en fækkar eftir því sem fjær dregur frá byggð. Þetta sést vel á korti á bls. 69 og er nánast hægt að draga línu eftir núverandi þjóðvegi til að greina þéttustu fornleifasvæðin frá þeim sem hafa strjálldreifingu. Þannig er langstærstur hluti minjanna sunnan og vestan þjóðvegar. Það skal ítrekað að skráning þessi er *aðalskráning* en nákvæmari úttektar, *deiliskráningar* á afmörkuðum svæðum, kann að verða krafist ef deiliskipulag felur í sér byggð eða framkvæmdir af öðru tagi.

KORT

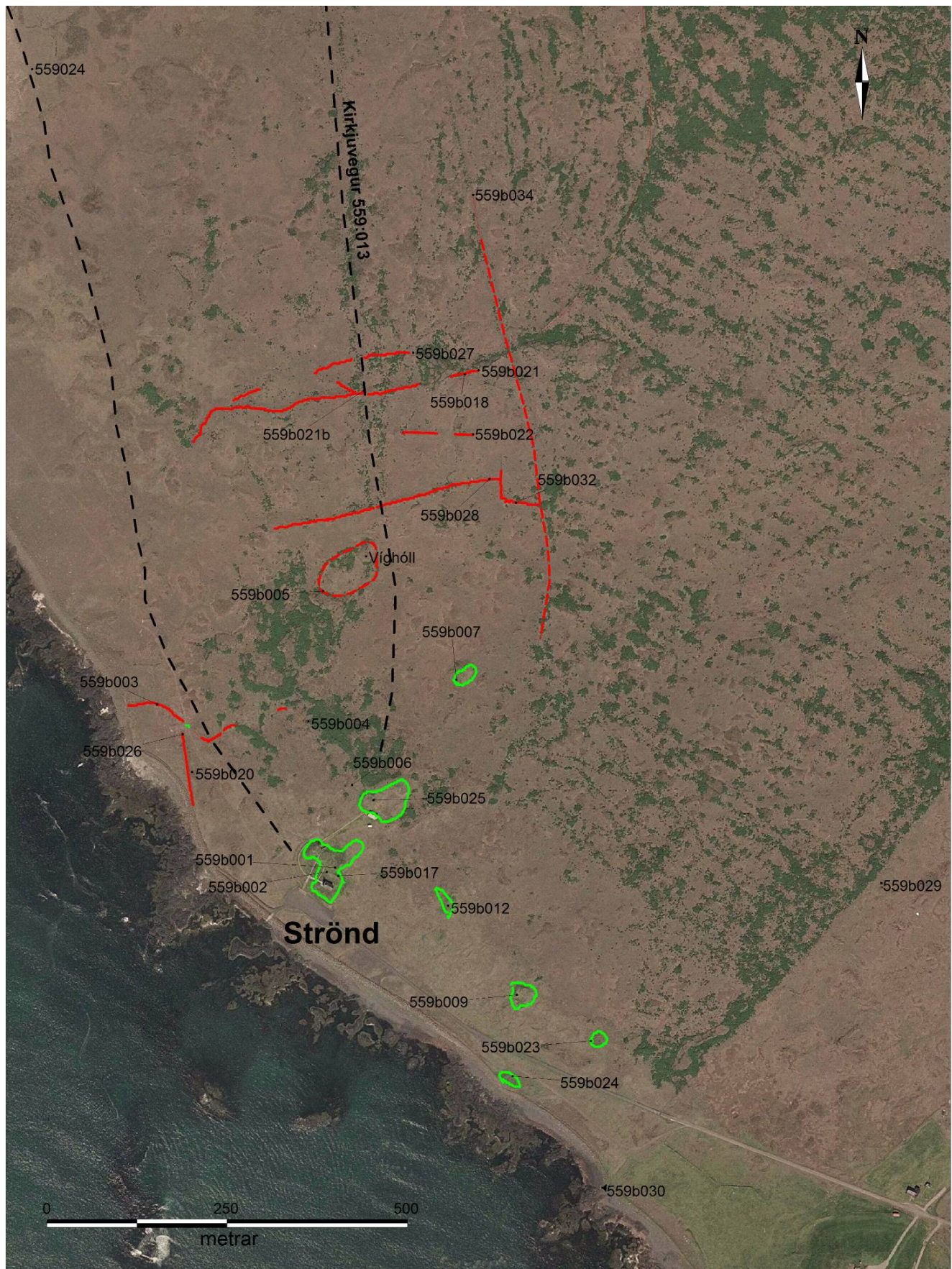
Á næstu síðum eru minjakort af jörðum í Selvogi. Fornleifar eru merktar með gulum deplum, garðlög með rauðum línun. Allar myndirnar eru fengnar úr safni Loftmynda ehf. Landamerki eru birt án ábyrgðar, dregin upp af aðalskipulagskortu Ölfuss frá Landmótun ehf.



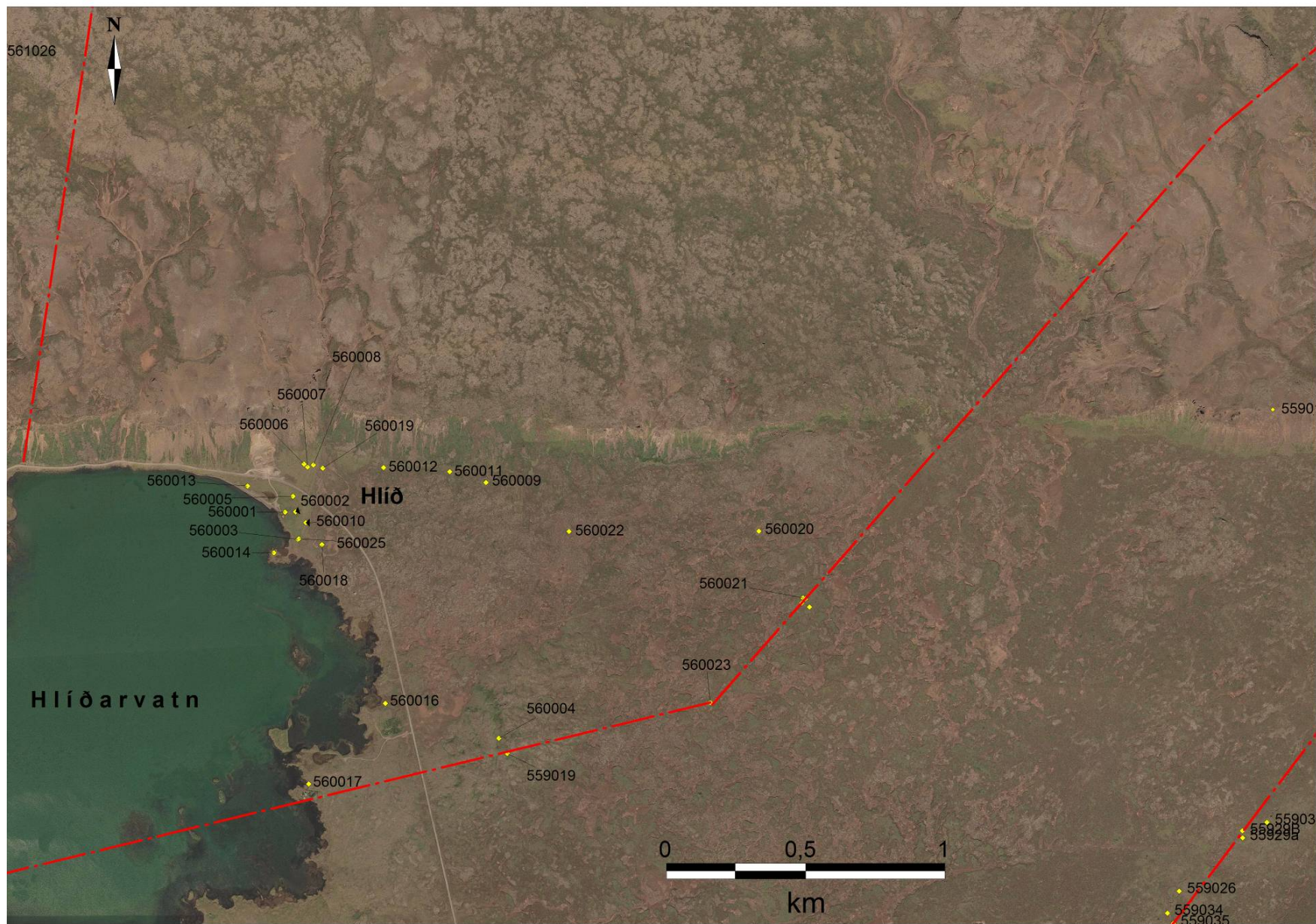
Kort 1: Dreifing minja og landamerki á skráningarsvæðinu. Fornleifar sýndar með gulum punktum, garðlög með rauðum línum og landamerki með rauðum punktalínum. Landamerki dregin upp án ábyrgðar með hliðsjón af aðalskipulagi Ölfuss frá Landmótn.



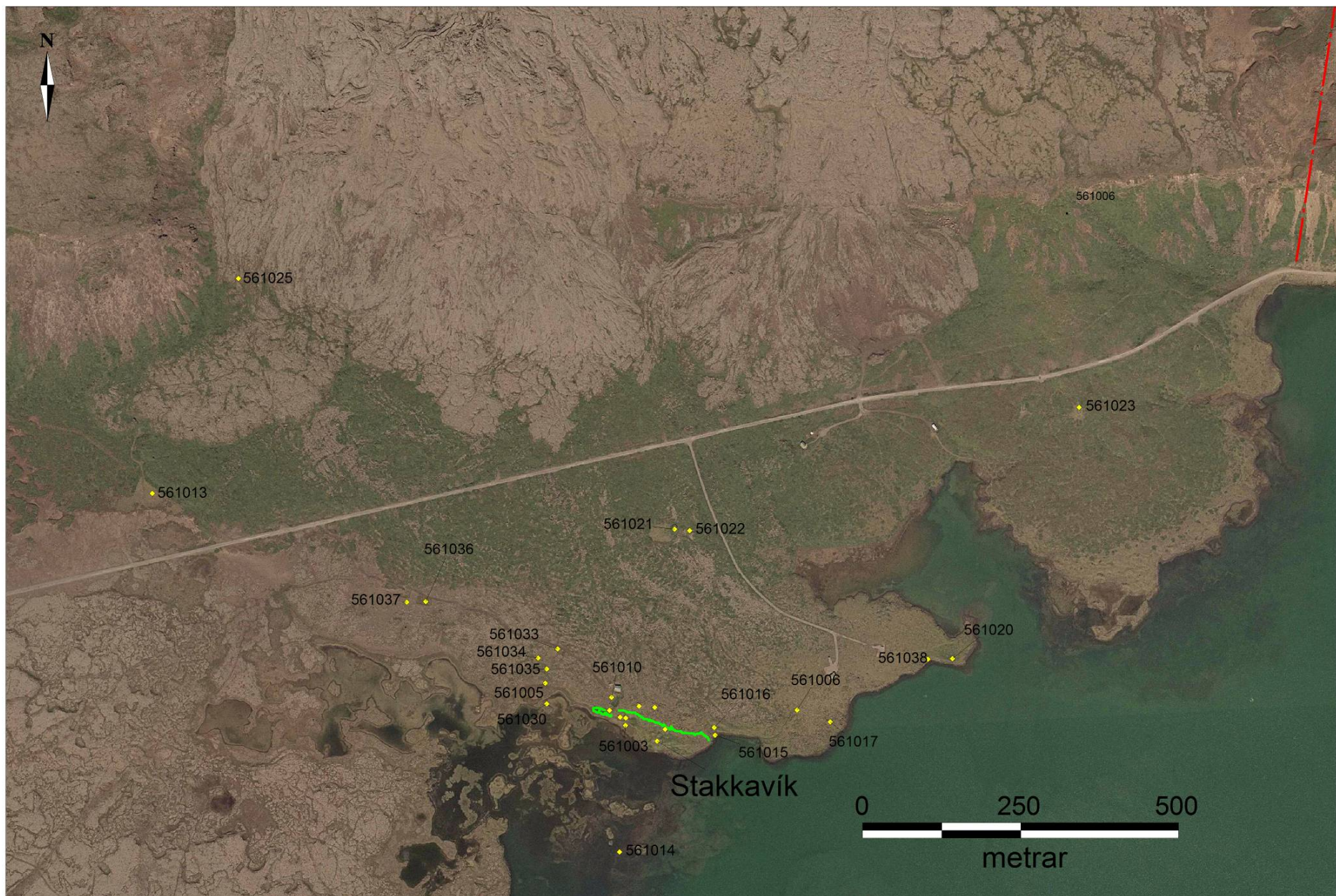
Kort 2: Vogsósar



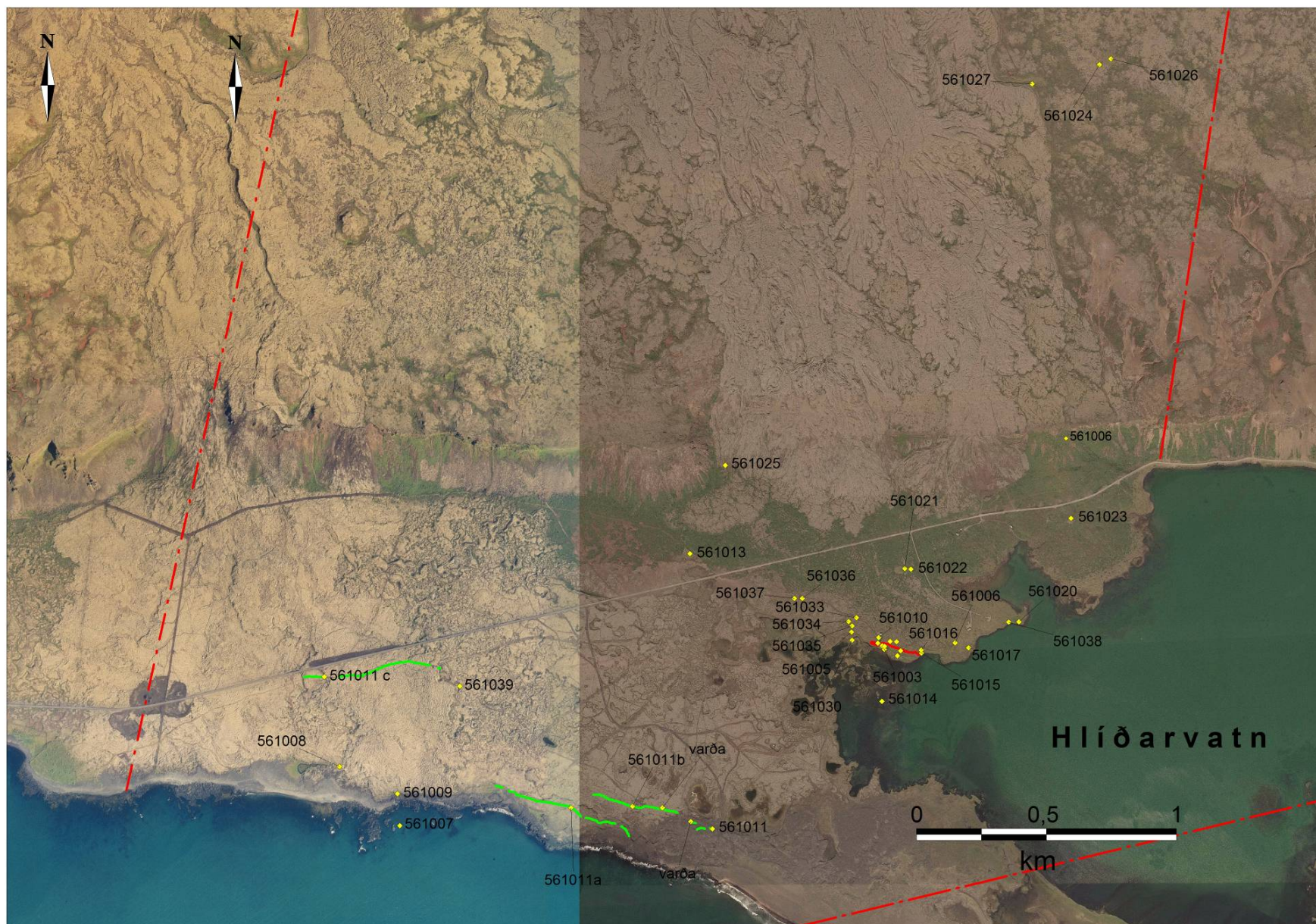
Kort 3: Strönd. Garðlög eru sýnd með rauðum línum, útlínur rústahóla voru mældar upp á vettvangi og eru sýndar hér með grænum lit.



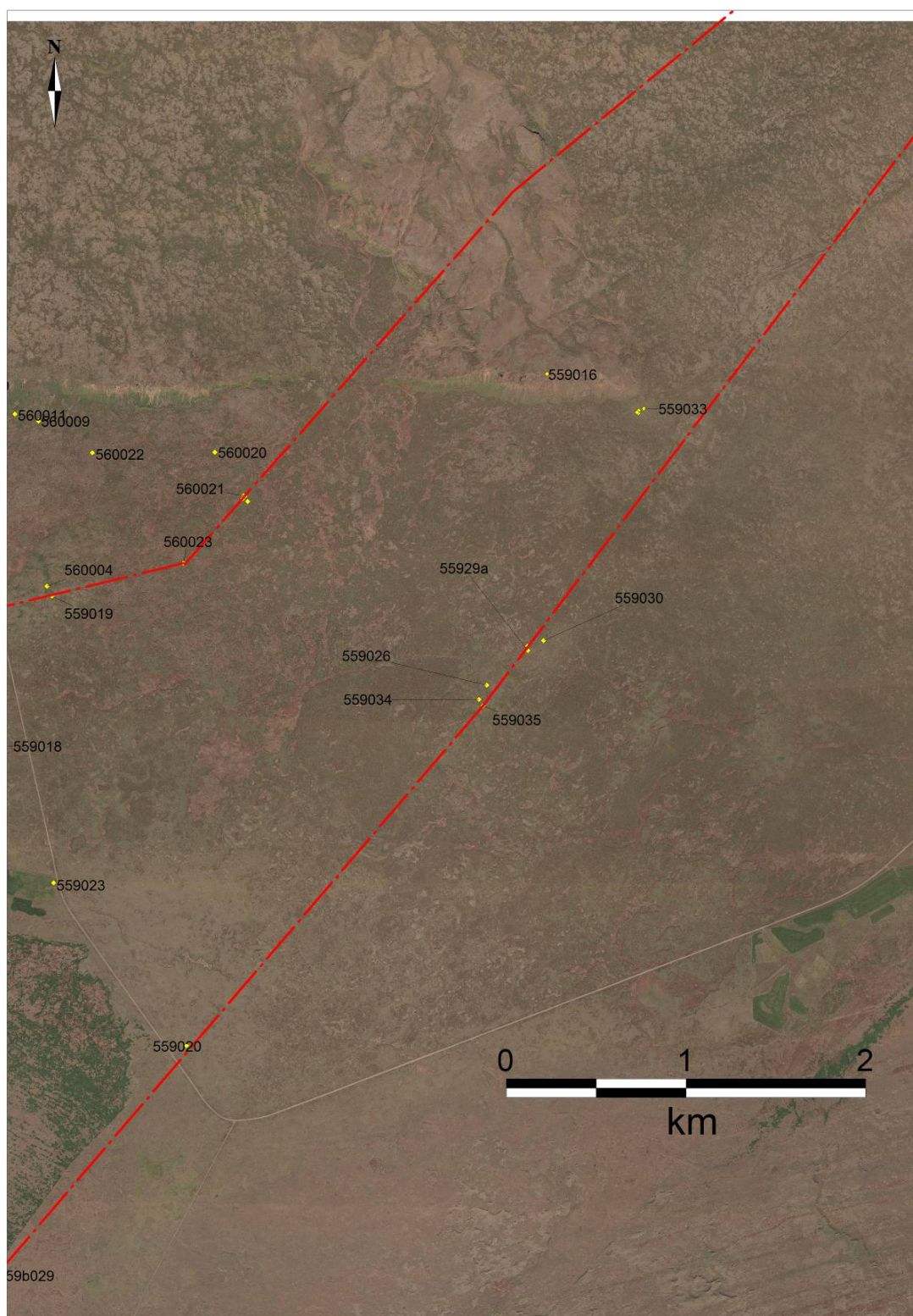
Kort 4: Hlíð



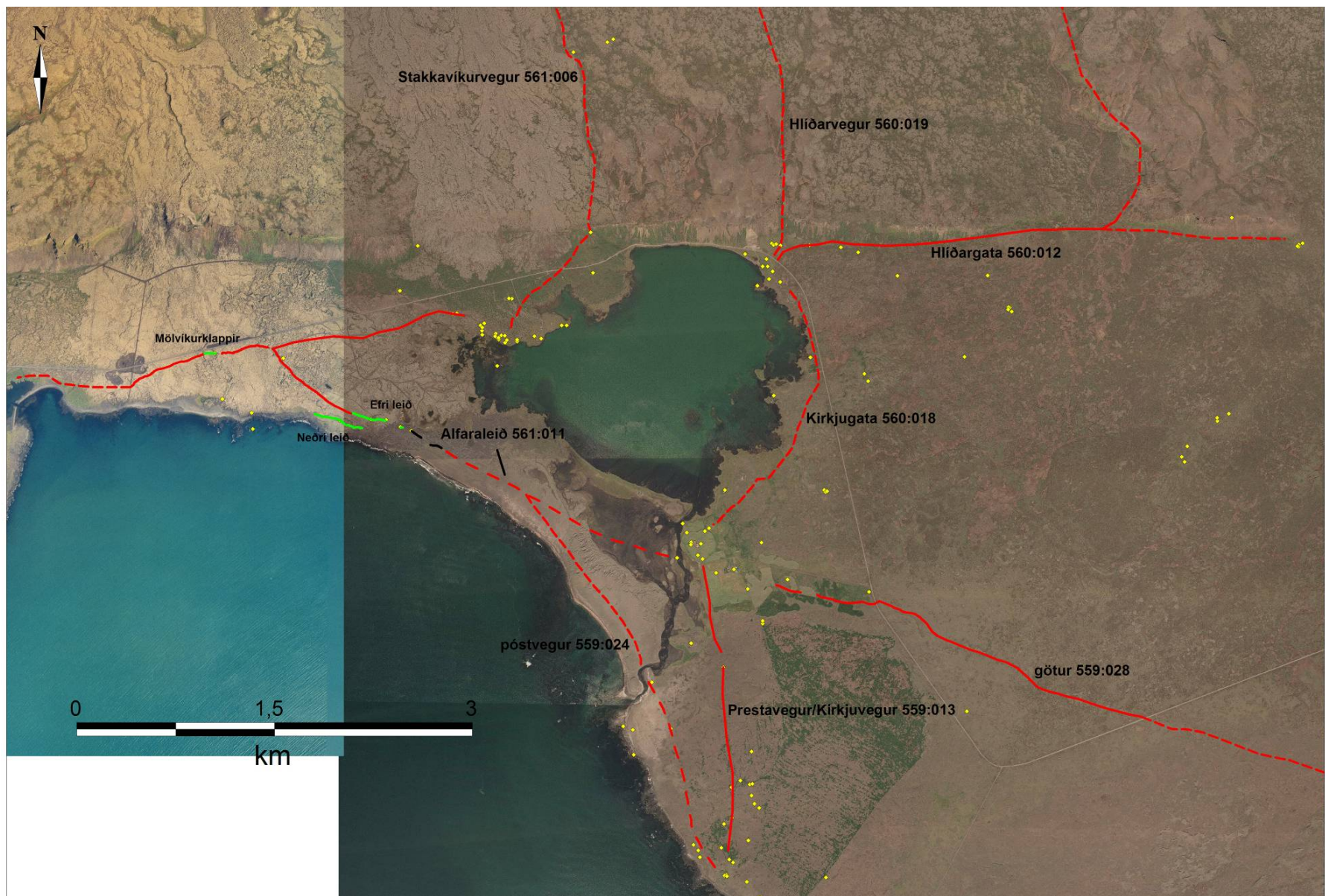
Kort 5: Stakkavík, tún og nágrenni. Túngarður sýndur með grænu.



Kort 6: Stakkavík, öll jörðin. Grænu línurnar eru götur í svonefndum Hellum annars vegar og Mölvíkurklöppun hins vegar.



Kort 7: Minjar í Selvogsheiði



Kort 9: Helstu götur og leiðir á skráningarsvæðinu. Grænu línurnar sýna rásir eftir götur í helluhrauni sem voru raktar á vettvangi. Heilar línur tákna götur sem vitað er að sjást en punktalínur eru tilgátur um legu leiða.

Heimildaskrá

AÍ: *Alþingisbækur Íslands I-XVII*, Reykjavík 1912-1990.

Arnór Sigurjónsson. 1958. „Hefting sandfoks fyrir 1907.“ *Sandgræðslan*, bls. 146-162. Búnaðarfélag Íslands og Sandgræðsla ríkisins.

Bjarni F. Einarsson. 2003. *Fornleifaskráning vegna mats á umhverfisáhrifum fyrirhugaðs Suðurstrandarvegar frá Þorlákshöfn að Grindavík og náma tengdum honum*. [skýrsla] Reykjavík, 2003.

Bjarni F. Einarsson. 2006. „Garður er granna sættir.“ *Árnesingur VII*, bls. 205-230.

BJ 1903: Brynjúlfur Jónsson. 1903. „Rannsókn í Gullbringusýslu og Árnessýslu sumarið 1902.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1903*, bls. 31-51.

Fornleifaskrá: 1990. Skrá um friðlýstar fornleifar. Fornleifanefnd.

Hildur Gestsdóttir og Orri Vésteinsson. 1999. Fornleifaskráning í Ölfushreppi II. Svæðisskráning í Selvogs- og Ölfushreppi. FS084-99012. Fornleifastofnun Íslands.

ÍF: *Íslensk fornrit XII*, Reykjavík 1923-1932. (Ísafold: Reykjavík). 1874-1929.

JÁM II: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín*, 2. bindi Kh. 1913-43.

JHA Strandarkirkja: Jón Hnefill Aðalsteinsson. 1993. *Strandarkirkja. Helgistaður við haf*. Háskólaútgáfan, Reykjavík.

JJ: J. Johnsen. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Kaupmannahöfn.

KK: Kristian Kålund. 1984. *Íslenskir sögustaðir I. Sunnlendingafjórðungur*. Haraldur Matthíasson þýddi. Reykjavík.

Loftmyndir af Selvogi og Hlíðarvatni frá Loftmyndum ehf.

Ólafur Þorvaldsson. 1951. *Harðsporar*. Reykjavík.

Ómar Smári Ármannsson. 2007. Sel og selstöður á Reykjanesskaganum – vestan Esju. BA-ritgerð í fornleifafræði við Háskóla Íslands.

Skýrsla óbyggðanefndar: Úrskurður Óbyggðanefndar. Mál nr. 6/2004: Ölfus. Óbyggðanefnd, 31. maí 2006.

SSÁ: Árnessýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843 og lýsing Ölfushrepps anno 1703 eftir Hálfðan Jónsson. Sögufélag, 1979.

ÞJÁ III: Íslenskar þjóðsögur og ævintýri, 3. bindi. Jón Árnason safnaði. Bókaútgáfan

Þjóðsaga.

Ö-Fiskimið: Fiskimið. Gísli Sigurðsson skráði með hliðsjón af upplýsingum frá Eyþóri Þórðarsyni 1981. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Hlíð a: Örnefni í Hlíð. Gísli Sigurðsson skráði.

Ö-Hlíð b: Örnefni í Hlíð, viðbætur. Sigurjón Sigurðsson skráði, 1983. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Hlíðarvatn: Hlíðarvatn. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Selvogsafrétt: Selvogsafrétt. Jónína Hafsteinsdóttir skráði, heimildamaður Eyþór Þórðarson. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Stakkavík a: Örnefni í Stakkavík. Gísli Sigurðsson skráði. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Stakkavík b: Örnefni í Stakkavík, svör við spurningum. Sigurjón Sigurðsson skráði, 1982.

Ö-Stakkavíkur-, Herdísarvíkur-, Hlíðarvegur og Alfaraleið: Stakkavíkur-, Herdísarvíkur-, Hlíðarvegur og Alfaraleið. Örnefnastofnun Íslands.

Ö-Vogsósar: Örnefni í Vogósum. Gísli Sigurðsson skráði.

Ö-Þorkelsgerði: Örnefni í Þorkelsgerði með Torfabæ og Eimu. Jónína Hafsteinsdóttir skráði, 1981.

Örnefnakort af Hlíðarvatni og nágrenni. Örnefni merkt inn á loftmynd með aðstoð Þórarins Snorrasonar í Vogsósum o.fl. Stangveiðifélag Hafnarfjarðar.